**T.C.**
**ANKARA ÜNİVERSİTESİ**
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**
**KAMU HUKUKU (ANAYASA HUKUKU)**
**ANABİLİM DALI**

# TÜRK ANAYASA HUKUKUNDA YÜKSEKÖĞRETİM

Yüksek Lisans Tezi

İdil ARIKAN

Ankara-2011

**T.C.**
**ANKARA ÜNİVERSİTESİ**
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**
**KAMU HUKUKU (ANAYASA HUKUKU)**
**ANABİLİM DALI**

# TÜRK ANAYASA HUKUKUNDA YÜKSEKÖĞRETİM

Yüksek Lisans Tezi

İdil ARIKAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Merih ÖDEN

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU (ANAYASA HUKUKU)
ANABİLİM DALI

# TÜRK ANAYASA HUKUKUNDA YÜKSEKÖĞRETİM

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Merih ÖDEN

Tez Jürisi Üyeleri

| **Adı ve Soyadı** | **İmzası** |
| --- | --- |
| Prof. Dr. Merih Öden | ..... |
| Doç. Dr. Selin Esen | ..... |
| Yrd. Doç. Dr. Ozan Erdal | ..... |

Tez Sınavı Tarihi 23.06.2011

**T.C.**
**ANKARA ÜNİVERSİTESİ**
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (.../.../2011)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

İdil ARIKAN

## İÇİNDEKİLER

**İÇİNDEKİLER ..... i**

**KISALTMALAR ..... iv**

**GİRİŞ ..... 1**

**BİRİNCİ BÖLÜM**

**1924 VE 1961 ANAYASALARI DÖNEMİNDE YÜKSEKÖĞRETİM**

**I. GENEL OLARAK ..... 10**

**II. 1924 ANAYASASI DÖNEMİNDE YÜKSEKÖĞRETİM ..... 12**

**1. Darülfünun ve 1933 Tarihli Üniversite Reformu ..... 13**

**2. 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu Dönemi ..... 22**

**III. 1961 ANAYASASI DÖNEMİNDE YÜKSEKÖĞRETİM ..... 32**

**1. 1961 Anayasasının Temel Özellikleri ve Anayasada Yer Alan Yükseköğretime İlişkin İlkeler ..... 37**

**i. Anayasanın Temel Özellikleri ..... 37**

**ii. Anayasada Yer Alan Yükseköğretime İlişkin İlkeler ..... 43**

**1) Üniversitelerin Devlet Eliyle ve Kanunla Kurulması ..... 43**

**2) Üniversitelerin Kamu Tüzelkişiliğine Sahip Olması ..... 49**

**3) Üniversite Organları, Öğretim Üyeleri ve Yardımcılarının Üniversite Dışındaki Makamlarca Görevden Uzaklaştırılamaması ... 51**

**4) Üniversitelerin Kuruluş İşleyiş ve Organlarının Kanunla Düzenlenmesi ..... 52**

**5) Üniversite Öğretim Üyelerinin Siyasi Partilere Üye Olabilmeleri.. 52**

**6) Üniversitelerin Kendileri Tarafından Seçilen Organlar Eliyle Yönetilmesi ..... 54**

**2. 1961 Anayasası Döneminde Üniversite Özerkliği ..... 60**

**3. 1971 Anayasa Değişiklikleri Sonrası Yükseköğretim ..... 69**

**i. Anayasa Değişiklikleri ..... 70**

**ii. 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu ..... 77**

**iii. 1750 Sayılı Kanunun Getirdiği Üniversitelerüstü Kuruluşlar ..... 92**

**1) Yükseköğretim Kurulu ..... 92**

**2) Üniversite Denetleme Kurulu ..... 98**

**3) Üniversitelerarası Kurul ..... 100**

**4. Akademiler ..... 102**

**İKİNCİ BÖLÜM**

**1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE YÜKSEKÖĞRETİM**

**I. GENEL OLARAK ..... 113**

**II.1982 ANAYASASININ TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ANAYASADA YER ALAN YÜKSEKÖĞRETİME İLİŞKİN İLKELER ..... 119**

**1. Anayasanın Temel Özellikleri ..... 119**

**2. Anayasada Yer Alan Yükseköğretime İlişkin İlkeler ..... 122**

**i. Üniversitelerin Devlet Eliyle ve Kanunla Kurulması ..... 124**

**ii. Serbest Araştırma ve Yayın Yapılması ..... 125**

**iii. Üniversitelerin Devletin Gözetim ve Denetimine Tabi Olması ..... 127**

**iv. Atama Usulünün Benimsenmiş Olması ..... 128**

**v. Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi ..... 128**

**III. 1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİ ..... 145**

**IV. 2547 SAYILI YÜKSEKÖĞRETİM KANUNU ..... 149**

**1. Yükseköğretim Kurumları ..... 154**

**i. Üniversiteler ..... 157**

**1) Genel Olarak ..... 157**

**2) Vakıf Üniversiteleri ..... 165**

**3) Özel Statülü Üniversiteler ..... 175**

**ii. Yüksek Teknoloji Enstitüleri ..... 178**

**2. Yükseköğretim Üst Kuruluşları ..... 181**

**i. Yükseköğretim Kurulu ..... 183**

**ii. Yükseköğretim Denetleme Kurulu ..... 190**

**iii. Üniversitelerarası Kurul ..... 191**

**SONUÇ ..... 193**

**KAYNAKÇA ..... 198**

**ÖZET ..... 207**

**ABSTRACT ..... 208**

## KISALTMALAR

**age** : adı geçen eser

**agm** : adı geçen makale

**AİHM** : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

**AÜEBFD** : Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi

**AÜEHFD** : Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi

**AÜHFD** : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

**AÜSBFD** : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

**AÜTİTE** : Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü

**AYMK** : Anayasa Mahkemesi Kararı

**Bkz.** : Bakınız

**C.** : Cilt

**çev.** : çeviren

**D.** : Dönem

**der.** : derleyen

**dn.** : dipnot

**DP** : Demokrat Parti

**DPT** : Devlet Planlama Teşkilatı

**E.** : Esas

**ed.** : editörler

**Et al.** : ve diğerleri

**GEFAD** : Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi

**İÜHFM** : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

| | |
|---|---|
| **K.** | **:** Karar |
| **kt.** | **:** karar tarihi |
| **MBK** | **:** Milli Birlik Komitesi |
| **ODTÜ** | **:** Orta Doğu Teknik Üniversitesi |
| **ÖSYM** | **:** Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi |
| **RG** | **:** Resmi Gazete |
| **S.** | **:** sayı |
| **s.** | **:** sayfa |
| **SBE** | **:** Sosyal Bilimler Enstitüsü |
| **t.** | **:** tarih |
| **T.** | **:** Toplantı |
| **TBMM** | **:** Türkiye Büyük Millet Meclisi |
| **TÜBA** | **:** Türkiye Bilimler Akademisi |
| **TÜBİTAK** | **:** Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu |
| **ÜAK** | **:** Üniversitelerarası Kurul |
| **vd.** | **:** ve devamı |
| **Y.** | **:** Yıl |
| **YÖK** | **:** Yükseköğretim Kurulu |

## GİRİŞ

Yükseköğretim, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde üniversiteleri yönetmek görevini ve sorumluluğunu taşıyan birimlerden oluşan kuruluş; ortaöğretimi bitirenlere, üniversite, akademi, vb. eğitim kurumları tarafından planlanıp uygulanan öğretim, şeklinde tanımlanmıştır[1]. Ana Britannica'da ise, ortaöğretim sonrasında, genellikle belirli bir dalda lisans ya da daha yüksek düzeyde diploma ya da sertifika veren kurumların düzenlediği eğitim olarak tanımlanmış; üniversiteler, yüksekokullar, akademiler, öğretmen yetiştiren okullar ve çeşitli enstitüler, en yaygın yükseköğretim kurumları olarak sayılmıştır[2].

Yükseköğretim ve üniversite kavramları ayrı anlamlara gelmekle beraber kimi zaman bunların temel amaç ve işlevleri bakımından aynı çerçeve içerisinde değerlendirildiği görülmektedir[3].

Meray, "üniversite" kavramının bütün çağlara, bütün ülkelere uygun tek bir tanımının bulunmadığını ve her toplumun üniversiteyi oluşturan ve nitelendiren, onu benzer kuruluşlardan ayıran unsurların birkaçını ortaklaşa olarak benimsediğini ve bu unsurlardan birine özel bir önem atfettiğini belirtmiş; üniversitenin bir yetişme ortamı, bir araştırıcılar topluluğu, bir topluma hizmet kurumu, bir entelektüel kalıp ve bir üretim faktörü olduğunu belirtmiştir[4].

Hirsch, Orta Çağda üniversite kelimesinin bugünkü anlamında kullanılmadığına, üniversite denince akla ayrıcalıklardan faydalanan kişilerden

---

[1] http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=y%FCksek%F6%F0retim&ayn=tam Erişim t. 01.04.2011.

[2] ANA BRITANNICA, C.22, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 502.

[3] BASKAN, Atanur Gülsün, Türkiye'de Yükseköğretimin Gelişimi, GEFAD, C. 21, S. 1 Y. 2001, s. 22.

[4] MERAY, Seha L., Üniversite Kavramları ve Modelleri, AÜSBFD, C. XXVI, Y. 1971, S.1, s. 14.

oluşan bir topluluk geldiğine; çağdaş bir üniversitenin ise, bilginin korunması ve devam ettirilebilmesi, öğretim ve bilimlerin ilerletilmesi işlevi bulunduğuna değinmiştir[5].

Modern Avrupa üniversitelerinin çoğunun köklerinin uzandığı Orta Çağda bütün üniversiteler, lonca teşkilatının niteliklerini taşımaktaydı. Loncalar kendi kendilerini idare eden teşekküller olup; üyelerinin yaşamını düzenleme görevini de yerine getirmekteydi. Bu nedenle, ister şehir, ister kilise, ister devlet tarafından kurulmuş olsun, her üniversite kuruluş statüsünün çizdiği sınır içerisinde, herhangi bir meslek loncası gibi özerkliğe sahipti. Bu dönemde, üniversiteler devlet veya şehir tarafından kurulmuş olsalar bile, burada yapılan eğitim kilisenin nüfuzuna tabi olduğundan, dünyevi hakimiyete sahip olanlar hiçbir şekilde üniversitenin işlerine karışamıyorlardı. Orta Çağın düşünce sistemi Rönesans ve Reform ile sarsılmış ve üniversiteler bu konuda, özellikle mezhep mücadelelerinde, büyük rol oynamışlardı[6].

Merkezi büyük devletlerin kurulması, kilisenin dünya işlerindeki nüfuzunun kırılması ve laik devlet anlayışının hakim olması ile üniversiteler üzerinde kilisenin kontrolü zayıflamış, üniversiteler dini gücün değil siyasi gücün kontrolüne geçmiştir. Zamanla üniversitelerin Orta Çağdakilerle karşılaştırılamayacak kadar büyük kurumlar haline gelmeleri ve kendi kaynaklarıyla masraflarını karşılayamamaları sonucu devlet tarafından desteklenmeleri ve eğitim hizmetlerinin kamu hizmeti sayılarak üniversitelerin doğrudan bir kamu kurumu olarak kurulması, devlet –

[5]HIRSCH, Ernst E., Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişimi, Ankara Üniversitesi Yayınları, C.I, İstanbul, 1950, s. 114.

[6] age., s. 178.

üniversite ilişkileri sorununun doğmasına neden olmuştur [7]. Devlet ve üniversite ilişkisi, özünde "bilim özgürlüğü" ve bu özgürlüğe dayalı "üniversite özerkliği" sorununda düğümlenmektedir[8].

Üniversiteye ait görev ve faaliyet alanları devletin genel idare alanından o şekilde ayrılmalıdır ki bunun sonucunda her iki otorite arasında herhangi bir çatışma doğması olasılığı en üst düzeyde engellenmiş olmalıdır[9].

Dünya Üniversiteler Servisi'nin (WUS) 1988 yılında Lima'da yayımladığı "Yükseköğretim Kurumlarının Akademik Özgürlüğü ve Özerkliği Üzerine Lima Bildirgesi"nde akademik özgürlük, akademik bir çevre üyelerinin tek tek ya da toplu halde bilgiyi araştırma, inceleme, tartışma, belgeleme, üretme, yaratma, öğretme, anlatma, veya yazma yoluyla edinmelerinde, geliştirmelerinde ve iletmelerindeki özgürlük, olarak tanımlanmıştır[10].

Bricall'a göre, bilimsel mantığın ve deneysel bilimin gelişmesi için bilginin üretimi ve yayılmasının politik, dini ve ideolojik koşullardan bağımsız olması gerekir. Bu nedenle akademik özgürlük, öğretme ve araştırmayı kamu yararı olarak kabul eden liberal ve demokratik toplumların asli özgürlüklerinden biri olarak kabul edilmelidir. Akademik özgürlüğe değerini sosyal koşullar ve siyasi kurumlar verir ve bu özgürlüğün korunmasının temeli de burada yatar[11].

---

[7] KARAYALÇIN, Yaşar, Üniversitelerin İdare ve Murakabesi, Ord. Prof. Dr. Ernst Hirsch'e Armağan, AÜHF Yayınları, Ankara, 1964, s. 590-591.

[8] AZRAK, Ülkü, Devlet ve Üniversite, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Y. 1988, S.1-3, s. 23.

[9] HIRSCH, 1950, C. I, s. 187.

[10]HATİBOĞLU, M.Tahir, Doğranan Üniversite, Selvi Yayınları, Ankara, 1994, s. 230-235.

[11]BRICALL, M. Josep, University Institutional Autonomy, Case Studies Academic Freedom and University Institutional Responsibility in Portugal, Bononia University Press, Bologna, 2003, s. 62.

Akademik özgürlük, yükseköğretim alanında hayati öneme sahip olan, eğitim hakkından kaynaklanan ve düşünce, ifade ve bilgi edinme özgürlüğü ile sıkı sıkıya bağlantılı bulunan; bir taraftan medeni ve siyasi hakların, diğer taraftan ise sosyal ve kültürel hakların alanına dahil olan ve temel insan hakları olarak kabul edilen ifade özgürlüğü ve bilgi edinme özgürlüğünün ötesinde, toplumun belli bir grubunu ilgilendiren özel bir hak olarak da tanımlanmıştır[12].

Ayrıca, akademik özgürlüğün, toplum yaşantısına doğrudan etki eden kişisel hak ve özgürlükler ve din özgürlüğü ile paralel olmakla beraber, bu iki özgürlüğün daha kapsayıcı olması ve akademik özgürlüğün esas olarak belli bir meslek grubuna yönelik bulunması nedeniyle, bunlar ile özdeş kabul edilemeyeceği; görüşü de doktrinde yer almaktadır[13].

Schauer, akademik özgürlüğün bir hak olduğu kadar bir bağışıklık ve ayrıcalık olduğunu belirtmiştir. Bağışıklık ya da ayrıcalık, sosyal, siyasi veya hukuki nedenlerle herkesin yapmak zorunda bulunduğu bir şeyden istisna tutulmak anlamına gelmektedir ve akademik özgürlük söz konusu olduğunda da karşımıza çıkmaktadır. Schauer, akademik özgürlüğün bir bağışıklık ve ayrıcalık şeklinde nitelenmesine örnek olarak, bir akademisyenin verdiği dersin, üniversitenin yöneticisi tarafından beğenilmemesi nedeniyle, değiştirilmesinin talep edilmesi durumunu göstermiştir. Kamu görevlilerinin amirlerinin hukuka aykırı olmayan talep ve emirlerine uymama gibi bir özgürlükleri bulunmasa da burada akademik bir faaliyet söz konusu olduğundan, akademik özgürlüğün yarattığı istisnai durumdan yararlanılacak ve bu

[12] DANIEL, John, Et al., Academic Freedom 2, Zed Books, London, 1993, s. 2-3.

[13] HOFSTADTER, Richard, Academic Freedom in The Age Of The Collage, Transaction Publishers, New Jersey, 1996, s. 262-263.

talebe karşı akademik özgürlük ileri sürülerek ders, üstlerin talep ve emirlerine uyma zorunluluğundan bağışık olan akademisyenin inisiyatifine göre yürütülecektir[14].

Akademik özgürlüğün yukarıda çeşitli tanımları verilmiş olmakla birlikte, belli bir meslek grubuna yönelik bir hak olması özelliğinin, tanımların ortak yanı olarak öne çıktığı görülmektedir. Akademik özgürlük, Anayasamızda herkesin bilimi serbestçe öğrenme, öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda araştırma yapma hakkı olarak tanımlanan bilim özgürlüğü ile sıkı sıkıya bağlı; bunun yanı sıra, "özerklik" kavramı ile de doğrudan ilişkilidir.

Özerklik Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde, bir topluluğun, bir kuruluşun, ayrı bir yasaya bağlı olarak kendini yönetme hakkı; yönetim bakımından dış denetimden bağımsız olma; bir kişinin ya da topluluğun kendi uyacağı yasayı kendisinin koyması olarak tanımlanmıştır[15].

Teknik idare hukuku terimi olarak özerklik, Özay tarafından, kendi başına yürütülebilme, bir diğer deyişle icrai karar alıp bunu uygulama gücüne malik olan tüzelkişilik sahibi olan ya da olmayan her kuruluş veya hukuksal varlık için kullanılabilecek bir kavram olarak tanımlanmıştır[16].

Yükseköğretim Kurumlarının Akademik Özgürlüğü ve Özerkliği Üzerine Lima Bildirgesi'nde ise özerklik, yükseköğretim kurumlarının iç işleyişlerine, mali işlerine ve yönetimlerine ilişkin kararlar almada ve eğitim, araştırma, dışa yönelik çalışmalar ve diğer ilgili faaliyetlerde kendi politikalarını oluşturmada devlet ve

---

[14] SCHAUER, Frederick, Academic Freedom: Rights as Immunities and Privilages, ed. KAHN, Sharon E., PAVLICH, Dennis, Academic Freedom and The Inclusive University, UBC Pres, Vancouver, 2000, s. 10 – 15.

[15] http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=%F6zerklik&ayn=tam Erişim t. 1.4.2011

[16] ÖZAY, İl Han, Günışığında Yönetim, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 181.

toplumun tüm diğer güçleri karşısındaki bağımsızlıkları, şeklinde ifade edilmiştir. Bildirgede ayrıca, yükseköğretim kurumlarının özerkliğinin, ilgili akademik çevrenin tüm üyelerinin aktif katılımını içeren demokratik bir özyönetim ile gerçekleşeceği belirtilmiş; yükseköğretim kurumlarının tüm organlarının özgürce seçileceğine yer verilmiştir[17].

Karayalçın'a göre üniversitelerin özerkliği, üniversitelerin birer kamu kurumu oldukları ülkelerde siyasi iktidar ve merkezi idare karşısında; üniversitelerin özel kuruluşlar oldukları ülkelerde ise sermaye karşısında özerk olmayı ifade etmektedir[18]. Ancak bu tanımlama yeterli değildir. Üniversitelerin özerkliği, siyasi iktidar ve merkezi idare ile sermaye karşısında özerk olmanın yanı sıra, toplumdan özerklik anlamına da gelmelidir. Burada ifade edilmek istenen toplumdan soyutlanma değil - zaten üniversitenin toplumun bir kurumu olması nedeniyle bu imkansızdır[19]- üniversitenin bilim, araştırma ve öğretim fonksiyonunu yerine getirirken toplumda yerleşik değerlerden ve önyargılardan etkilenmemesinin sağlanmasıdır.

Kaboğlu, üniversite özerkliğinin, yasama ve yürütme erklerine karşı araştırma özgürlüğünü güvence altına almayı hedeflediğini belirttikten sonra, sorunun hizmetin örgütlenmesine ilişkin güvenceler ve öğretim üyelerine ilişkin güvenceler olmak üzere iki boyutu bulunduğuna işaret eder. Bunlardan ilki, kendileri tarafından seçilen organlarca yönetilen fakültelerin ve üniversitelerin özerkliğidir. İkincisi ise öğretim üyelerinin üniversiteye yarışma sınavı ya da bilimsel değerlendirme ile girmeleri,

[17] HATİBOĞLU, 1994, s. 230-235.

[18] KARAYALÇIN, 1964, s. 588.

[19] GÜLER, Aydemir, Üniversiteli Olmanın Sorumluluğu, Bilim Bilim Politikası ve Üniversiteler, der. AKALIN Emine, AYDOĞDU, Hakan, SARAOĞLU, Reşat, 1. Baskı, Bağlam Yayıncılık, 1997, s. 231.

meslekte ilerlemelerinin bilimsel yeteneğe bağlanmış olması, görev güvencesine sahip olmaları ve bilimsel araştırma yayınlarının üzerine herhangi bir araştırma ve soruşturmanın yapılamamasıdır[20].

Bricall, üniversite özerkliğinin akademik özgürlük, üniversitenin kendi kendini yönetmesi ve kollejyal idare gibi sıklıkla birbirine karıştırılan kavramlardan farklı olduğunu; bir akademik kurumun karar mekanizması kendi kendini yönetme üzerine kurulmasa bile o kurumun özerk olabileceğini; yüksek düzeydeki akademisyenlerin yönetime katılması olarak tanımlanabilecek kollejyal idarenin, özerkliğin sağlanması için yeterli bir kriter olmadığını ifade ettikten sonra özerkliğin akademik özgürlükten farklı olduğunu çünkü; bu özgürlüğün korunması için gerekli bir kalkan görevi gördüğünü belirtmiştir[21].

Tanilli'ye göre üniversitenin özerkliği, üniversitenin bilimsel, idari ve bunların yanı sıra mali bağımsızlığı demektir[22].

Karayalçın, idari özerklik teriminin, kendi kaidelerini bizzat koyma ya da kendi kendini idare etme anlamına geleceğini; idare hukuku anlamında ise genelde ikinci anlamı ile kullanıldığını ancak; her şekilde özerkliğin "bağımsızlık" yani hiçbir kuvvete bağlı olmama şeklinde anlaşılamayacağını belirtmektedir[23].

Üniversiteler bakımından idari özerklik, öğrenci seçme, akademik unvan verme, kendi personelini işe alma ve başka kurumlarla istediği gibi işbirliğine gitme

[20] KABOĞLU, İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku, 6. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, s. 493.

[21] BRICALL, 2003, s. 59-61.

[22] TANİLLİ, Server, Devlet ve Demokrasi, 7. Baskı, Cem Yayınevi, 1997, s. 403.

[23] KARAYALÇIN, 1964, s. 640.

gibi hususlarda, kendi seçtiği organlar eliyle yönetilmede bağımsızlık, olarak da tanımlanmıştır[24].

Özerkliğin diğer bir boyutunu oluşturan bilimsel özerklik, bilgiyi üretenlerin kendi gündemini oluşturup bunu izleyebilmesi, bilgi üretiminde dışarıdan etkinin bulunmaması olarak tanımlanabilir[25].

Bilimsel özerklik gereğince, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları, uğraştıkları bilim dalının kendine özgü yönteminin yanı sıra, belli bir dünya görüşünü yansıtan felsefe yöntemini de istedikleri gibi seçmekte özgürdürler[26].

Mali özerklik ise üniversitenin kendisine ayrılan kaynaklar çerçevesinde bütçesini istediği gibi yönetebilmesi ve başka kaynaklar yaratabilmesini ifade eder[27].

Azrak, üniversite özerkliği kavramının altı unsuru bulunduğunu belirtmiştir. Bunlar; üniversitenin bağımsız bir hukuk süjesi olarak tüzelkişiliğe sahip olması, bilimsel araştırma ve öğretimin örgütlenmesinin üniversitenin bir iç işi sayılması, üniversitenin akademik ve idari personelini kendisinin seçebilmesi, üniversitenin temsilcilerini ve organlarını oluşturmada serbest olması, üniversitenin kendine tahsis edilmiş maddi araçları serbestçe kullanabilmesi ve bilimsel araştırma ve öğretim faaliyetlerinde disiplinin sağlanmasının üniversitenin görevi olmasıdır.

"Üniversite özerkliği … bir bütündür ve bilimsel özerklik idari özerklik, mali özerklik diye parçalanarak sanki her biri ayrı bir özerklik kavramı oluşturmuşçasına birbirinden bağımsız olarak ele alınamaz. Bunlar olsa olsa genel üniversite özerkliği

[24] KÜÇÜKCAN, Talip, GÜR, Bekir S., Türkiye'de Yükseköğretim Karşılaştırmalı Bir Analiz, 1. Baskı, SETA Yayınları, Ankara, 2009, s. 48.

[25] age, s. 48.

[26] TANİLLİ, 1997, s. 403.

[27] KÜÇÜKCAN, GÜR, 2009, s. 48.

kavramının üç öğesini oluşturur ve diğer öğelerle olduğu gibi kendi aralarında da mantıki ve işlevsel bir bağ ile sıkıca bağlıdır.” [28]

Yukarıda anılan Lima Bildirgesi’nde de özerkliğin bir bütün olarak ele alındığı, idari özerklik, bilimsel özerklik ve mali özerkliğin birbirlerinin ayrılmaz birer parçasını oluşturduklarının kabul edildiği görülmektedir.

Türk Anayasa Hukukunda yükseköğretim, gerek 1924 Anayasası döneminde yapılan düzenlemeler, gerekse 1961 ve 1982 Anayasaları ve bu anayasaların oluşturulması sürecinde ve sonrasında çıkarılan kanunlar ile düzenlenmiştir. Anılan anayasaların ve kanunların yapımını ve değiştirilmesini hazırlayan dönemlerin özellikleri dikkate alındığında, kurucu iktidarın ve kanun koyucunun yükseköğretime ve yukarıda bir çerçevesi çizilen yükseköğretim ile doğrudan ilişkili kavramlara bakış açısının da dönemler itibariyle değişiklik gösterdiği görülmektedir.

Çalışmada, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları döneminde yükseköğretim sisteminin yapısı incelenerek; bu yapının dönem koşullarına bağlı olarak uğradığı değişiklikler, bu değişikliklerin nedenleri, amaçları ve söz konusu yapı üzerindeki etkileri ile günümüz yükseköğretim sistemi, öğreti ve uygulamadaki sonuçları ile birlikte ele alınacak; konunun anayasa hukuku bakımından tartışmalı yönleri üzerinde durulacaktır.

[28] AZRAK, 1988, s. 24.

# BİRİNCİ BÖLÜM

## 1924 VE 1961 ANAYASALARI DÖNEMİNDE YÜKSEKÖĞRETİM

### I. GENEL OLARAK

1924 Anayasası'nda Yükseköğretime ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamış ancak; daha üst bir kavram olan "öğretim" 1924 Anayasası'nın 80. maddesinde "Hükümetin nezaret ve murakabesi altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir." şeklinde düzenlenmiştir.

1924 Anayasası'nda yükseköğretime ilişkin bir hüküm yer almamasına rağmen; bu dönemde yükseköğretime ilişkin olarak devrim niteliğinde düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan en önemlileri, 1933 yılında 2252 sayılı "İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekaletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun" ile Darülfünun'un kaldırılarak yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulması ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun yürürlüğe girmesidir.

1924 Anayasası genelde demokratik bir Anayasa olmasına karşın, en zayıf noktası yasama erkini etkin bir biçimde denetleyecek, sınırlayacak bir sistemden yoksun oluşudur. Bu eksiklik çok partili rejime geçildikten sonra, özellikle 1950'li yıllarda, kendini göstermiş ve yasama organının içinden çıkan tek parti hükümeti yasama organına tanınan geniş yetkilerden istifade etmiştir. Tek başına iktidarda bulunduğu süre içerisinde Demokrat Parti, gittikçe artan bir oranda demokrasiden uzaklaşan bir politika gütmeye başlamış; kamu görevlileri üzerinde baskılara girişmiş, kendi dışındaki siyasal partilerin çalışmalarına engeller çıkarmıştır. Bunların yanı sıra, özellikle 1950'li yılların ortasında toplumsal yapıyı değiştiren ve sarsan büyük ekonomik sıkıntıların ortaya çıkması; Anayasal, siyasal, ekonomik ve

toplumsal konuların ağırlığı; DP hükümetinin oluşturduğu Meclisüstü yetkileri haiz Tahkikat Komisyonu ile muhalefeti susturma çabası; siyasal sistemin ülkenin bu ağır sorunlarına kendi içine çözüm üretememesi ve bu gelişmelerin Atatürk Devrimlerinden ve çağdaşlaşmadan geriye dönüş olarak değerlendirilmesi sonucu 27 Mayıs Askeri Müdahalesi gerçekleşmiştir[29].

27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonucu hazırlanan 1961 Anayasası, önceki dönemin siyasal olaylarına bir "tepki anayasası" olma niteliğini haizdi. Temel hak ve özgürlüklerin güçlendirilmesi, anayasanın üstünlüğü, çoğulcu toplum yapısının güçlendirilmesi ve devlet iktidarının etkin biçimde sınırlandırılması 1961 Anayasası'nın güttüğü amaçlardı.

Bu kapsamda, 1961 Anayasası'nda özerk kuruluşlara da ayrıca yer verilmiş; Anayasanın 120. maddesinde üniversitelerin düzenlenmesiyle birlikte "yükseköğretim" de üniversite boyutuyla anayasal düzenlemeye ve güvenceye kavuşmuştur. Üniversitelerin idari ve bilimsel özerkliği haiz kamu tüzelkişileri olduğu bir anayasa kuralı olarak hukuk düzeninde yerini almıştır. Ayrıca Anayasanın 21. maddesi ile bilim ve sanat hürriyeti de açık bir düzenlemeye tabi tutulmuştur.

4936 sayılı Üniversiteler Kanunu 1961 Anayasası döneminde de uygulama alanı bulmuş; bu dönemde, üniversiteler dışında özel yüksekokullar ve akademiler de kendi kanunlarına tabi olarak yükseköğretim sisteminin birer unsuru olmuşlardır.

1961 Anayasası uyarınca, anayasaya uygunluğun yargısal denetimini gerçekleştirmek üzere Anayasa Mahkemesi'nin de kurulmasıyla birlikte, yükseköğretime ilişkin yasal düzenlemeler de anayasa yargısının konusunu

[29] KİLİ, Suna, 27 Mayıs 1960 Devrimi, Kurucu Meclis ve 1960 Anayasası, 1. Basım, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998, s. 53.

oluşturmuş; Anayasa Mahkemesi'nin üniversitelerin özerkliği, özel yüksekokullar, özel kanuna göre kurulmuş devlet üniversiteleri gibi konularda verdiği kararlar, yükseköğretim sisteminin oluşmasında önemli rol oynamıştır.

1971'de 1488 sayılı Kanun ile yapılan anayasa değişikliği ile hem temel hak ve özgürlüklere ilişkin genel sınırlama nedenleri getirilmiş hem de üniversiteleri düzenleyen 120. maddede ciddi bir değişikliğe gidilmiştir. Bu değişikliği, 1973 yılında 1750 sayılı "Üniversiteler Kanunu"nun yürürlüğe girmesi izlemiştir. Gerek Anayasa değişikliği ile getirilen kavramlar, gerekse Üniversiteler Kanunu'nda yer alan hükümler, Anayasa Mahkemesi kararlarında yorum alanı bulmuştur.

## II. 1924 ANAYASASI DÖNEMİNDE YÜKSEKÖĞRETİM

1924 Anayasası ne yükseköğretim ve üniversiteye ne de kamu tüzelkişiliği ve özerkliğe ilişkin bir hüküm barındırmaktadır. Bu dönemde yükseköğretime ilişkin getirilen yasal düzenlemeler, Anayasa'nın yükseköğretim ile yakından ilgili olan 80., 70. ve 68. maddeleri ile ilişkilendirilebilir.

Anayasanın 80. maddesinde "Hükümetin gözetimi ve denetlemesi altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretim serbesttir." hükmü yer almaktadır.

1924 Anayasası'nın Türklerin kamu haklarını düzenleyen beşinci bölümünde yer alan 70. maddesi uyarınca, kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, sözleşme, çalışma, mülk edinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türklerin tabii haklarındandır.

Anayasanın 68. maddesi hükmü ise;

*"Her Türk hür doğar hür yaşar. Hürriyet başkansına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmektir.*

*Tabii haklardan olan hürriyetin herkes için sınırı, başkalarının hürriyeti sınırıdır. Bu sınırı ancak kanun çizer."*

şeklindedir.

Yukarıda belirtilen Anayasa hükümlerinin birlikte incelenmesinden, her türlü öğretime ilişkin sınırlamalar ile bilim, araştırma ve öğretim faaliyetleri ile doğrudan ilişkili olan düşünce, söz ve yayım hakkına getirilecek sınırlamaların, kanun yolu ile yapılacağı anlaşılmaktadır.

1924 Anayasası kamu hürriyetlerinin sınırlarının çizilmesinde yasama organına ayrıntılı direktifler vermemek suretiyle bu sınırların çizilmesini sadece kanunlara, dolayısı ile Meclis çoğunluğunun iradesine bırakmış; kanunların Anayasaya uygun olup olmadığının denetlenebileceği bir "anayasa yargısı" mekanizması da öngörmemiş ve Anayasaya aykırı kanunlar çıkarılmasını yaptırımsız bırakmıştır[30].

### 1. Darülfünun Ve 1933 Tarihli Üniversite Reformu

Bugünkü karşılığı "fenler evi" "bilimler evi" ya da "bilimler yurdu"[31] olabilecek "Darülfünun" terimi Orta Çağdan beri Kara Avrupası'nda en yüksek bilim yapılan yerleri ifade etmek için kullanılan Latince "studium generale" veya "universitas litterarum", Fransızca "universite" teriminin karşılığıydı. Zamanın

[30] ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005, s. 34-35.

[31] HATİBOĞLU, M. Tahir, Türkiyede Üniversite Yasalarında Tanım, Amaç ve İlkeler, Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler, der. AKALIN, Emine, AYDOĞDU, Hakan, SARAOĞLU, Reşat, 1. Baskı, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 25; HIRSCH, Ernst E., Üniversite Kavramı ve Türkiye'deki Gelişimi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1979, s. 6.

Avrupa üniversitelerinden çok farklı bulunan ve medreselerden farkı, yeni bilimlere ait bazı konular üzerinde serbest, genel dersler verilmesi olan Darülfünun'un[32] kurulmasına 1844 yılında ulema, asker ve sivil kimselerden seçilen bir komite tarafından karar verilmiş; Ayasofya ile Sultanahmet arasına yapılan binası on dokuz yılda bitirilebildiğinden, Darülfünun 1863 yılında öğretim hayatına başlamıştır[33].

Birinci Darülfünun'un kısa süre sonra tutucu çevrelerin baskısı nedeniyle kapanmasından sonra Darülfünun-u Osmani (1870 – 1872) Darülfünun-u Sultani (1874-1882), Darülfünun-u Şahane (1900-1908) ve İstanbul Darülfünunu (1908-1933) farklı tarihlerde faaliyetlerine başlamışlar ancak; bunlar da uzun süre faaliyette bulunamamışlardır[34].

Cumhuriyetin kurulmasından sonra da faaliyetlerine devam eden Darülfünun'a 21 Nisan 1924 tarihli ve 493 sayılı İstanbul Darülfünununun Şahsiyeti Hükmiyesi Hakkında Kanun[35] ile tüzelkişilik; İstanbul Darülfünunu Talimatnamesi ile de bilimsel ve idari özerklik tanınmıştır[36].

Cumhuriyetin ilk yıllarında yükseköğretim alanında getirilen bir başka düzenleme; hayata geçirilen hukuk devrimi ile birlikte yeni hukukun esaslarını derhal ve yeterince kavrayacak hukuk adamlarına duyulan ihtiyacın giderilmesi amacıyla, 23 Şubat 1925'te, Ankara'da Devrim Hükümetinin merkezinde, tamamen yeni hukuk ilkelerine uygun araştırma ve öğretim yapacak "Ankara Adliye Hukuk Mektebi"nin

---

[32] HIRSCH, 1979, s. 6.

[33] BİLSEL, Cemil, Öğrenirken ve Öğretirken Beraber, Ebülula Mardin'e Armağan, İstanbul 1944, s. 29-32.

[34] agm, s. 29-43; ATAÜNAL, Aydoğan, Türkiye'de Yükseköğretim, Milli Eğitim Bakanlığı Yükseköğretim Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998, s. 9-14.

[35] Düstur, 3. Tertip, C.5, 1931, s. 1047-1048.

[36] Düstur, 3. Tertip, C.5, 1931, s. 1098-1107.

kurulmasıdır. Cumhuriyetin ilk yükseköğretim kurumu olması bakımından önem taşıyan bu kuruluş, 1927 yılında "Hukuk Fakültesi" adını almıştır[37].

Bilimsel ve idari özerkliği haiz Darülfünun, kendisinden beklenen iyileşme, gelişme ve ilerlemeye erişememiştir. TBMM, Darülfünun'un 1932 yılına ait bütçesini ancak yabancı bir uzmanın getirtilmesi ve Kurumun esaslı bir şekilde iyileştirilmesi ve düzenlenmesi şartıyla kabul etmiştir[38].

Anılan amaçla, konuya ilişkin incelemelerde bulunmak üzere davet edilen Eğitimbilim Profesörü Albert Malche, 16 Ocak 1932'de Türkiye'ye gelmiş[39] ve Darülfünun'da yaptığı çalışmalar sonucunda 29 Mayıs 1932 tarihli raporu hazırlamıştır[40]. Anılan raporda, Darülfünun'da verilen derslerin güncel olmadığı, bir seneden öbür seneye hemen hemen hiç değişmediği, kişilerde araştırma ve öğrenme heyecanı uyandırmadığı, öğretimin araştırmaya yönlendirici nitelikte olmadığı, derslere ait kitapların ve Türkçe eserlerin azlığı, öğrencilerin yabancı dildeki bir kitabı anlamaktan aciz olduğu, basit bir tercümenin bile tez olarak kabul edildiği gibi birçok tespite yer verilmiştir.

Söz konusu rapor üzerine, İstanbul Darülfünunu'nu iyileştirmek için yapılacak çalışmaların önceden yapılanlar gibi sonuçsuz kalacağı düşünülmüş[41] ve Atatürk'ün deyimi ile "radikal bir tedbirle"[42] 31.05.1933 tarihli ve 2252 sayılı

---

[37] MUMCU, Ahmet, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Neden ve Nasıl Kuruldu, AÜHFD, 1995, C. 44, S. 1-4, s. 548-550.

[38] HIRSCH, 1979, s.7.

[39] HATİBOĞLU, M.Tahir, Türkiye Üniversite Tarihi, 2. Baskı, Selvi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 117.

[40] Raporun tam metni için bkz. HIRSCH, 1950, C. I, s. 229-295.

[41] ELMAN, A. Şevket, Dr. Reşit Galip, Ankara, 1955, s. 158.

[42] Atatürk, Büyük Millet Meclisi'nin dördüncü seçim dönemi üçüncü toplanma yılını açarken, Genel Kurulda yaptığı konuşmada "Arkadaşlar, Üniversite tesisine verdiğimiz ehemmiyeti beyan etmek isterim. Yarım tedbirlerin kısır olduğuna şüphe yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi maarifte ve

İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekaletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun[43] ile Darülfünun bir günde kaldırılarak yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.

2252 sayılı Kanun ile İstanbul Darülfünunu'nun 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren mülga olduğu ve 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren Milli Eğitim Bakanlığı'nca İstanbul Üniversitesi'nin kurulacağı, Bakanlığın yeni Üniversitenin teşkilatına ilişkin kanun tasarısını en geç 1 Nisan 1934 tarihine kadar Millet Meclisi'ne sunacağı hüküm altına alınmıştır. Üniversitenin 1 Ağustos 1933 – 31 Mayıs 1934 tarihleri arasındaki devresi "geçici devre" olarak tanımlanmış ve bu süre içerisinde gerekli öğretim, idare ve yabancı uzman kadrolarının düzenlenmesi ve bu kişilerin görevlendirilmeleri konularında Milli Eğitim Bakanlığı yetkilendirilmiştir.

Anılan Kanun ile, Darülfünun'un kadrosunda bulunan ancak; İstanbul Üniversitesi kadrosuna alınmayan öğretim görevlilerinden gerekli koşulları taşıyanların İstanbul Üniversitesi'nde kurulacak "telif ve tercüme heyeti" içinde yer alacakları; bu heyete de seçilemeyenlerin ise yeni bir devlet görevine atanana kadar açık maaşı alacakları belirtilmiştir.

Yeni Üniversitenin Darülfünun ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Dr. Reşit Galip de Anadolu Ajansı'na verdiği demeçte, İstanbul Üniversitesi'nin İstanbul Darülfünunu ile bir ilgisi olmadığını, Üniversitenin yeni bir kurum olduğunu ve ananesinin kendisi ile başlayacağını belirtmiştir[44].

---

kurulan üniversitede de radikal tedbirlerle yürümek kat'i kararımızdır."diyerek üniversitede radikal tedbirler alındığını ifade etmiştir. Reisicümhur Hazretlerinin Büyük Millet Meclisi'nin Dördüncü İntihap Devresi'nin Üçüncü Toplanma Yılını Açarken Heyet-i Umumiyede İntihap Buyurdukları Nutuk, Resmi Gazete 2 Kasım 1933, 2542.

[43] RG 6.6.1933, 2635

[44] ELMAN, 1955, s. 159.

2252 sayılı Kanun'da ifadesini bulan 1 Ağustos 1933 – 31 Mayıs 1934 tarihleri arasındaki "geçici devre" boyunca İstanbul Üniversitesi, 01.08.1933 tarihli, İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi[45] ile yönetilmiştir. Anılan Talimatname incelendiğinde, Üniversitenin tamamen Eğitim Bakanlığı emrine verildiği görülebilmektedir. Buna göre, Üniversite Emini, yani Rektör ve Fakülte Reisleri, yani Dekanlar, Eğitim Bakanı tarafından atanacak, fakülteler arasındaki uyuşmazlıklar Bakanlıkça çözülecek, Bakan her Fakülteden bir profesörü eğitimi düzenlemekle görevlendirecek, Rektör ise on beş günde bir Bakana ıslahat ile ilgili rapor verecektir[46].

2252 sayılı Kanun'da belirtilen bir yıllık geçici devre dolmadan, 29 Mayıs 1934 tarihinde, 2467 sayılı İstanbul Üniversitesinin Muvazenei Umumiyeye Alınmasına Dair Kanun[47] kabul edilerek 1 Haziran 1934'te yürürlüğe girmiş, bu kanunla İstanbul Üniversitesi, Üniversiteyi oluşturan Fakülteler ve bunlara bağlı okullar bütçeye dahil edilmiş ve 2252 sayılı Kanun kaldırılmıştır.

İstanbul Üniversitesi'nin kadrosu üç farklı gruptan oluşturulmuş; birinci grubu Darülfünun'dan gelenler, ikinci grubu Darülfünun dışından alınan ve çoğu yurtdışında eğitim görmüş gençler, üçüncüsünü ise yabancı profesörler oluşturmuştur[48].

Yabancı profesörlerin çoğu, 30 Ocak 1933'te Almanya'da iktidara gelen Nasyonal Sosyalistler tarafından çeşitli yollarla görevden uzaklaştırılan bilim

[45] RG'de yayımlanmamıştır.

[46] HATİBOĞLU, 2000, s. 141-142.

[47] RG 30.05.1934, 2714.

[48] ELMAN, 1955, s. 161, ÇAYCI, Abdurrahman, Atatürk, Bilim ve Üniversite, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Y. 1987, C. 4, S.10, s. 67.

adamlarıdır[49]. "Yurtdışındaki Alman Bilim Adamları Yardımlaşma Cemiyeti" aracılığıyla Türkiye'ye gelen bu kişiler, Üniversite Reformunun gerçekleştirilmesinde büyük rol oynamışlardır.[50]

İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasının ardından 24 Ekim 1934 tarihli ve 2837 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi" başlıklı ve 11 Ekim 1934 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı, Üniversiteye ilişkin ayrıntılı düzenlemeler içermekteydi.

Talimatnamenin 1. Maddesinde İstanbul Üniversitesi'nin kuruluş amacı, bilgi sahasında araştırmalar yapmak, milli kültürü ve yüksek bilgiyi genişletmeye ve yaymaya çalışmak, devlet ve memleket hizmet ve işleri için ergin ve olgun unsurların yetişmesine yardım etmek, olarak tanımlanmıştır.

Anılan Talimatnamenin 3. Maddesinde, üniversiteyi idareyle görevli olan rektörün, üniversitede Eğitim Bakanı'nın temsilcisi olduğu düzenlenmiş; 4. Maddesinde rektörün, Eğitim Bakanlığı'nın teklifi üzerine müşterek kararname ile atanacağı ve 8. Maddesinde Rektörün her dönem sonunda, üniversitenin o dönem sonundaki faaliyetlerinin sonuçlarına ilişkin görüşlerini Eğitim Bakanı'na bildireceği hususları yer almıştır.

Ayrıca, Talimatnamenin 25. Maddesi uyarınca, fakülte dekanları o fakültenin ordinaryüs ve profesörleri arasından Rektörün önersi ile Eğitim Bakanı'nca atanacaktır.

---

[49] WIDMANN, Horst, Atatürk ve Üniversite Reformu, çev. Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 87-88.

[50] Bkz. SCHWARTZ, Philipp, Kader Birliği – 1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları- , çev. Nagehan Alçı, Belge Yayınları, 1. Baskı, 2003

Açık bulunan ordinaryüs ve profesör kadroları için ise 38. Madde uyarınca, rektör tarafından Üniversite Heyetinin de görüşü alınarak iki ya da üç aday Bakanlığa bildirilecek, Bakan bu kişiler arasından birini atayacaktır. Bakan bu adayları uygun bulmazsa başka adaylar gösterilmesini her zaman isteyebilecektir.

İdari yönden sıkı sıkıya Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir kurumun bilimsel yönden bağımsız olup olamayacağı konusu aşağıda tartışılacak olmakla birlikte, "1933 Üniversite Reformu" sonrasında Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan üniversitede idari özerklikten söz edilmesinin mümkün görünmediği burada belirtilmelidir. Üniversite Eğitim Bakanlığı'nın emri altında kurulmuş, herhangi bir okuldan ayrıcalığı kalmamıştır[51]. Buna karşılık; Profesör Schwartz, derslere karışılmadığını belirtmektedir[52].

2252 sayılı Kanun ile Üniversiteye özerklik tanınmamış oluşu, o günün koşul ve gereksinimleri ile[53] ya da Darülfünun'a duyulan tepki ile[54] açıklanabilir. 1946 yılında çıkarılan Üniversiteler Kanunu gerekçesinde, uygulanan yönetim biçiminin dünya üniversitelerinin yönetim şekillerine benzememekle beraber, o günkü ihtiyaçlardan doğduğu ve yeni kurulan üniversitenin organları henüz tam olmadığı için yönetimin onu kuran hükümetin elinde olması gerektiği, yer almıştır[55].

---

[51] ATAÜNAL, 1998, s. 33.

[52] "Mustafa Kemal'in devleti, vatandaşlarına hizmet etmek, onları iç ve dış tehditlere karşı korumak, zenginliğini artırmak ve dünyadaki barışa katkı sağlamak için kurulmuştu. Bu yüzden de yabancı profesörlere hiçbir zaman derslerinde nelerden bahsetmeleri gerektiği ve nelerin söylenmesi gerektiği ile ilgili en ufak imada bile bulunulmamıştır." SCHWARTZ, 2003, s. 76

[53] ATAÜNAL, 1998, s. 33.

[54] HATİBOĞLU, 2000, s. 152.

[55] TBMM Tutanak Dergisi, Y. 1946, C. 24, S.Sayısı 156, s. 3.

Hatiboğlu, bu dönemde üniversite için "katılımlı yönetim"den söz edilebileceğini belirtmektedir[56].

Anılan Talimatnamenin 11-15. Maddelerinde Rektör, Dekanlar ve Umumi Katipten oluşan ve üniversitenin bilimsel faaliyetlerini düzenlemek ve idare etmek, üniversite bütçesini hazırlamak, üniversitenin fakülte, enstitü ve okullarında görevli kişilere ilişkin düzenleyici kararlar almak ve bunlar hakkında Memurin Muhakemat Kanunu'na göre ilk soruşturmayı yapmak gibi önemli görevleri bulunan "Üniversite Heyeti" ; 20-23. Maddelerinde ise, üniversiteye, eğitim örgütüne ve memlekete ilişkin bilimsel konularda Eğitim Bakanlığı'na danışmanlık yapmak üzere kurulan ve fakülte meclislerinden oluşan bir "Üniversite Meclisi" kurulması öngörülmüştür.

Talimatnamenin 45. Maddesi ile ordinaryüs, profesör ve doçentlerin asli mesleklerinin üniversitedeki görevleri olduğu ve kendilerini tamamen üniversiteye vermeleri gerektiği; ordinaryüs, profesör ve doçentliğin maaş veya ücretli daimi bir görev ile ya da kar ve kazanç getiren diğer bir işle birleşemeyeceği belirtilmiştir. Bütün öğretim görevlileri bakımından, avukatlık, muayenehane hekimliği, gazetecilik gibi işlerin yanı sıra, üniversitedeki öğretim görevini sürdürme şeklindeki geleneği yıkan bu hüküm daha sonraki yıllarda uygulanmamıştır[57].

1933 yılında İstanbul Üniversitesi'nin yanı sıra, 2291 sayılı Kanun ile Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuştur[58]. Kuruluş Kanunu'nun 1. Maddesi ile Enstitüye tüzelkişilik verilmiş, katma bütçeli bir kamu kurumu olduğu belirtilmiştir. 2291 sayılı Kanunun 2. Maddesinde, Enstitünün "akademik bir

[56] HATİBOĞLU, 2000, s. 121.

[57] WIDMANN, 2000, s. 103, dn. 6.

[58] RG 20.06.1933, 2432.

müessese" olduğu belirtilmiş; dört fakülteden oluşan Enstitünün görevleri, ders okutmak, alanında bilimsel araştırma yapmak, oy ve görüş bildirmek, şeklinde sayılmıştır.

2291 sayılı Kanun uyarınca, Enstitünün başında iki sene için seçilen bir Rektör, fakültelerin başında ise yine iki sene için seçilen bir Dekan bulunmaktadır. Rektör, Enstitünün ordinaryüs ve profesörleri ile doçentler, şube şefleri ve asistanların kendi aralarında seçecekleri üçer temsilciden oluşan seçim kurulunca seçilecektir.

Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde yönetimin başında rektörün olması, bu kurumun, İstanbul Üniversitesi'nde açılan enstitülerden farklı bir işleyişi ve yapısının olduğunu gösterir. Kurum "Enstitü" olarak anılmakla birlikte, üniversiter yapıda kurulduğu ve üniversite statüsünde olduğu ve fakültelerden oluştuğu görülmektedir[59].

İstanbul Üniversitesi'nin tersine Yüksek Ziraat Enstitüsü özerk bir yapıya sahiptir[60]. Gerçekten, tüzelkişilik sahibi ve katma bütçeli olan Enstitüyü temsil ve idare edecek Rektörün, Eğitim Bakanlığının ataması ile değil, Enstitünün kendi organlarınca seçilmesi, bunun en belirgin göstergesidir. 1 Haziran 1936 tarihli ve 2984 sayılı Kanun[61] ile Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün tüzel kişiliği kaldırılmış ve Enstitü genel bütçe içine dahil edilmiştir.

---

[59] TAŞER, Seyit: Cumhuriyet Döneminde Üniversite Eğitiminin Yeniden Düzenlenmesi- 1933 Üniversite Reformu ve Getirdikleri, Selçuk Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006 s. 301-302.

[60] Hatiboğlu, İstanbul Üniversitesi'ne özerklik tanınmazken Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne tanınmasını, iki üniversiter kurumda iki ayrı yönetim şeklinin denenmek istenmesine bağlamaktadır. HATİBOĞLU, 2000, s. 152.

[61] RG 1.6.1936, 3318.

## 2. 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu Dönemi

1909 yılındaki adıyla Mühendis Mekteb-i Alisi, Osmanlı döneminde, yol, demiryolu, su işleri ve inşaat – mimarlık dallarını kapsayacak şekilde eğitim veren bir okul olarak örgütlenmiş[62]; Cumhuriyetin kuruluşu ile yeniden düzenlenerek sonrasında 12.07.1944 tarihli ve 4619 sayılı İstanbul Teknik Üniversitesi Hakkında Kanun[63] ile "İstanbul Teknik Üniversitesi" adını alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci üniversitesi haline gelmiştir. Bu dönemde, İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi dışında, Ankara'da faaliyet gösteren Hukuk, Dil Tarih ve Coğrafya, Fen ve Tıp Fakülteleri bulunmaktadır.

Üniversitelerin yönetiminde geçici deneme evresine son verilerek, üniversitelere kesin yönetim şeklinin verilmesine ve bu yüksek bilim kurumlarının ve bundan sonra kurulacak benzerlerinin, demokrat bir toplumun gerektirdiği demokrat ilkelerle işleyebilmesi ve kendi varlığı içerisinde doğrudan doğruya topluma karşı sorumlu olarak gelişebilmesi için her türlü görevlerinde özerk olmalarına ve öğretim elemanlarının belli kurallar ve haklarla çalışmasına karar verilmiştir[64].

Bu amaçla, 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu[65] 13 Haziran 1946'da Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiş ve 18 Haziran 1946 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile üniversiteler için genel bir düzenleme getirilmiş; Ankara'da bulunan Hukuk, Dil ve Tarih-Coğrafya, Fen ve Tıp Fakültelerini içine alacak "Ankara

[62] http://itu.edu.tr/?itu-hakkinda/tarihce Erişim t. 20.5.2010

[63] RG 20.7.1944, 5761.

[64] Üniversiteler Kanunu Tasarısı ve Milli Eğitim ve Bütçe Komisyonları Raporları, Gerekçe, TBMM Tutanak Dergisi, Y. 1946, C. 24, S.Sayısı 156, s. 2-3.

[65] RG 18.6.1946, 6336.

Üniversitesi" kurulması hükme bağlanmış; Ankara ve İstanbul Üniversite ve Fakülteleri ile İstanbul Teknik Üniversitesi ile ilgili kanunlar yürürlükten kalkmıştır.

Kanunun 1. maddesinin ilk fıkrasında üniversitelerin tanımı yapılmıştır. Buna göre; üniversiteler, fakültelerden, enstitü, okul ve bilimsel kurumlardan oluşmuş, özerkliği ve tüzelkişiliği olan yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleridir.

Kanunun 1. maddesinin 2. fıkrası ile fakültelere de üniversitenin genel özerkliği ve tüzel kişiliği içinde, özerklik ve tüzel kişilik tanınmıştır. Burada amaç, farklı ülkelerdeki üniversitelerin ortak özelliği olan bilimsel ve yönetsel özerklikten Türk Üniversitelerinin de yararlanmasını, farklı uzmanlıklara ayrılmış kurumların bir elden yönetilmesinin önüne geçerek fakülte ve üniversitelerin gelişmesini sağlamaktır[66].

Kanunun getirdiği önemli yeniliklerden biri, senato kararları ile fakülte, enstitü, yüksekokul, araştırma merkezi ve benzeri bağlı kuruluşlara tüzelkişilik verilebilmesidir[67]. Gerçekten de Kanunun ikinci maddesinde üniversite ve fakültelerin kendilerine bağlı olmak üzere yeni enstitüler, bilim, araştırma, öğretim

---

[66] *"Üniversitelerin yönetim şekilleri için umumi bir sistem olmamak ve değişik memleketler üniversitelerinin yönetimleri tarihi, milli, ekonomik hatta dini ve mezhebi sebeplerden dolayı farklı şekiller göstermekle beraber, aralarında esaslı benzerlikler ve müşterek temeller vardır. Bu müşterek temellerden başlıcası üniversitelerin bilimsel, yönetsel özerklikleri olması, öğretim üyelerini, organlarını seçme yetkisine malik bulunmalarıdır. Fakülte ve üniversitelerin diğer devlet kurumlarına benzemiyen bir yapıda olmaları ve bu sebeple yönetimlerinin ayrı bir görgü ve uzmanlığa ihtiyaç göstermesi; bu fakülte ve üniversitelerin; diğer yönetim teşkilatının dışında, özer(k)likleri ve tüzel kişilikleri olan ve Milli Eğitim Bakanına doğrudan doğruya bağlı bulunan ayrı bir yönetime ve ayrı bir bütçeye sahip bulunmalarını gerektirmektedir.*

*Üniversiteler gibi çeşitli bilgi ve uzmanlığa ayrılmış kurumların, merkezden ve bir elden yönetilmesine, imkan yoktur. Böyle bir yönetim şekli kuruluş devirlerinde fayda verse bile fakülte ve üniversitelerin gelişmesini sağlıyamaz: üniversiteler ancak kendilerini oluşturan birçok üniteler halinde ve her ünite kendi içinde kurulacak kurullar ve bunların seçtikleri başkanlar tarafından yönetilmek, diğer bir deyimle üniversite kurumları bütün üniversite elemanları tarafından yürütülmek lazımgelir. Üniversite üyeleri için araştırma, öğretim nasıl bir görev ise, kendi kurumunun kendisinin yönetmesi de aynı suretle bir ödevdir, ve üniversiteler ancak böyle bir yönetim şekliyle gelişmişlerdir."* TBMM Tutanak Dergisi, Y. 1946, C. 24, S.Sayısı 156, s. 3.

[67] HATİBOĞLU, 2000, s. 196.

ve yayım kurumları açmaya yetkili oldukları ve bu kurumlardan gerekenlere Üniversite Senatosu kararıyla tüzelkişilik verilebileceği hüküm altına alınmıştır.

4936 sayılı Kanun'da üniversiteler, özerkliği haiz yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleri olarak tanımlanmış ancak; Kanun ile üniversitelere özerklik tanınmakla beraber, üniversite konusunda Milli Eğitim Bakanı'na da geniş yetkiler verilmiştir.

Kanunun 14. maddesinde "Milli Eğitim Bakanı üniversitelerin başıdır. Bu sıfatla üniversiteleri, fakülteleri ve bunlara bağlı kurumları Hükümet adına denetler. Bakan bu denetlemesini Üniversitelerarası Kurula başkanlık etmek, üniversite ve fakültelerden gerekli hususları sormak, onamına bağlı kararları onamak ve üniversite veya fakülte kurullarının kararlarından gerekli gördüklerinin yeniden bu kurullarda incelenmesini istemek suretiyle yapar." hükmü yer almaktadır.

Ayrıca, Kanunun 23. maddesi uyarınca, doçentlerin atamasını yapmak ve 28. maddeye göre, ordinaryüs profesörler ile profesörlerin atanmalarını teklif etmek Milli Eğitim Bakanı'nın yetkisindedir.

Milli Eğitim Bakanı'na son derece geniş yetkiler tanıyan söz konusu hükümler, üniversitenin özerkliği ile bağdaşmamaktadır.

4936 sayılı Kanun'un üniversitelere tüzelkişilik ve özerklik tanınmasına ilişkin hükümleri, yükseköğretimi doğrudan düzenlemeyen fakat; taşıdığı anlam nedeniyle yükseköğretim ile yakından ilgisi olan, 1924 Anayasası'nın yukarıda belirtilen 80, 70 ve 68. maddeleri çerçevesinde ele alınabilir.

4936 sayılı Kanun ile üniversitelere bilimsel ve idari özerklik tanınması sonucu, Anayasada sınırlarının kanun ile çizileceği belirtilen öğretim, düşünme, söz

ve yayım hakkının yükseköğretim boyutuyla sınırlarına kavuştuğu söylenebilirse de, yukarıda belirtildiği üzere Anayasada temel hak ve özgürlüklere kanunla getirilecek sınırlamaların sınırını çizen ya da üniversitelerin bilimsel ve idari özerkliğini garanti altına alan bir hüküm bulunmadığından ve kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi öngörülmediğinden, düzenleme, öğretim, söz ve yayım hakkının ihlali anlamına gelebilecek ve idari ve bilimsel özerkliği zedeleyebilecek değişimlere açıktır.

4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile üniversite yönetiminde kurulların etkili olduğu bir döneme geçilmiştir. Anılan Kanun, Türkiye'de kurulmaya ve yerleştirilmeye çalışılan çok partili yaşamın ve demokrasinin de etkisiyle yönetimde kişilerin değil kurulların söz sahibi olduğu bir anlayışı getirmiş, üniversitenin yaşam ve işleyişinde yetkilerin kişilerin değil kurulların elinde olması ilkesinden hareket etmiştir[68].

Bu kurullara örnek olarak öncelikle Üniversitelerarası Kurul[69] gösterilebilir. 4936 sayılı Kanun, üniversiteleri yapısal bir bütünlük içerisinde toplayarak ve bu bütünlüğün yönetsel boyutuna "Üniversitelerarası Kurul" adını vererek yeni bir kuruluşu gerçekleştirmiştir. Bu kurul, işbirliğinin sağlanması ve sorunlara ortak çözüm aranması bakımından önemli bir yenilik olarak kabul edilebilir[70].

---

[68] ATAÜNAL, 1998, s. 43-44.

[69] *Madde 13 – Üniversitelerarası Kurul Milli Eğitim Bakanının başkanlığında her üniversitenin rektör ve dekanlarıyla her üniversite senatosunun kendi üyeleri arasından iki yıl için seçeceği birer temsilciden kurulur. Bu kurulun raportörlüğü toplantının yapıldığı yerdeki üniversite genel sekreterlerinden Milli Eğitim Bakanının görevlendireceği biri tarafından yapılır.*

*Kurul, Bakanın lüzum göstereceği hallerde bildireceği yerde toplanır. Bu kanun gereğince yapması gereken ve kendisine verilen işleri karara bağlar.*

[70] BASKAN, 2001, s. 26.

1946 tarihli Üniversiteler Kanunu'nun getirdiği hükümlere baktığımızda, üniversitenin çeşitli sorunlarına ilişkin maddelerin oldukça kapsamlı ve ayrıntılı şekilde hazırlandığı görülmektedir. Üniversitelerin akademik ve idari kadroları ile bunların görev ve sorumlulukları objektif ve açık bir şekilde ifade edilmiştir[71].

Kanunun 4 ila 8. maddelerinde Fakültelerin organları; Genel Kurul (m.5), Profesörler Kurulu (m.6), Yönetim Kurulu (m.7) ve Dekan (m.8), şeklinde gösterilmiştir. Üniversitenin organları ise Senato (m.10), Üniversite Yönetim Kurulu (m.11) ve Rektördür (m.12).

Üniversite öğretim üyeleri, üniversite doçentleri, profesörler ve ordinaryüs profesörler; Kanunun 33. maddesine göre öğretim yardımcıları ise öğretim görevlileri, okutmanlar, uzmanlar, tercümanlar ve asistanlardır. Kanunun 39. maddesinde asistanlık üniversite öğretim mesleğinin doğal kaynağı olarak nitelendirilmiştir.

1946 Reformunun üzerinde durulması gereken yeniliklerinden biri üniversiteler bakımından katma bütçe[72] uygulamasına geçilmesi olmakla birlikte bu dönemde de üniversitelere mali kaynak büyük ölçüde yine devletçe sağlanmaktadır[73].

4936 sayılı Kanun'un Altıncı Bölümünde disiplin işleri düzenlenmiş; üniversitede öğretim üyelerinin her türlü disiplin işlerinin Senato tarafından incelenerek karara bağlanacağı kuralı getirilmiştir. Kanunun 46. maddesinde, fakülte veya üniversite yönetim kurullarının teklifi üzerine öğretim üyelerine verilecek disiplin cezaları gösterilmiştir. Anılan madde;

---

[71] TAŞER, 2006, s. 358.

[72] Katma bütçeye ilişkin bkz. COŞKUN, Gülay, Devlet Bütçesi Türk Bütçe Sistemi, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000, s. 53-55.

[73] ATAÜNAL, 1998, s. 46.

*"MADDE 46 – Üniversite öğretim üyelerinden bu kanun ile belirtilen üniversite eğitim ve öğretim görevlerinden kendilerine düşenleri uygun yolda yerine getirmeyenlere veya meslek vekar ve haysiyetine uymıyan hareketlerde bulunanlara Fakülte veya Üniversite Yönetim Kurullarının teklifi üzerine hareketlerinin senatoca kestirilecek ağırlığına veya aşağıdaki fıkralarda belirtilen hallere göre, şu disiplin cezaları verilir.*

*a) Göreve dikkati çekme – Yazı ile bildirilir ve kütüğe geçer.*

*b) Kusur bildirme – Görevi yahut meslek vekar ve haysiyetini ilgilendiren hallerden dolayı kusurlu sayılmaktır.*

*c) İşten çekilmiş sayılma – Tayin edildiği göreve mazeretsiz on beş gün içinde başlamıyanlar, sürekli olarak sekiz gün veya bir öğretim yılı içinde topu yirmi gün özürsüz olarak işi başına gelmiyenler hakkında uygulanır.*

*d) Üniversite öğretim mesleğinden çıkarma – Üniversite öğretim mesleğinde kalmasına yer bırakmayacak kadar şeref ve haysiyet kırıcı bir suç işleyenlerin üniversite öğretim mesleğinden çıkarılmasıdır. (Bu gibilerin akademik unvanlarını taşıyıp taşıyamıyacakları Üniversite Senatolarınca ayrıca karar altına alınır.)"*

şeklindedir.

Bu madde, Üniversiteler Kanunu için Yasama Yorumu talep edilmesi bakımından önemlidir. 1924 Anayasası'nın 26. maddesinde, Büyük Millet Meclisi'nin görevleri arasında kanunların yorumlanması da sayılmıştır.

Ankara Üniversitesi'nden üç öğretim üyesinin Senato kararı ile mesleklerinden çıkarılmalarına karar verilmesi üzerine[74], bu kişilerin "şeref ve haysiyet kırıcı bir suç" işlediklerinden bahsedilemeyeceği yönündeki itirazlar sonucu Ankara Üniversitesi Senatosu tarafından konuya ilişkin TBMM yorumu talep edilmiştir[75].

1590 sayılı "Üniversiteler Kanununun 46 ncı maddesiyle bu maddenin (D) fıkrasının yoruma ihtiyaç göstermiyecek derecede açık bulunduğuna dair" TBMM Kararı'nda *" Üniversiteler Kanununun 46 ncı maddesinde yazılı eğitim ve öğretim görevlerinden kendilerine düşenleri uygun yoldan yerine getirmemek veya meslek vekar ve haysiyetine uymıyan hareketlerde bulunmak hallerinde, hareketlerinin Senatoca kestirilecek ağırlık derecesine göre sıra gözetilmeksizin meslekten çıkarma cezası dahi verilebileceğine ve adı geçen maddenin (D) fıkrasındaki "Üniversite öğretim mesleğinde kalmasına yer bırakmıyacak kadar şeref ve haysiyet kırıcı bir suç işliyenler" ibaresinde bulunan "Suç" tabirinin, dar mânada adli suçlara münhasır olmayıp ceza kovuşturmasını gerektirmeyen meslek şeref ve haysiyetini kırıcı disiplin suçlarına da şâmil olduğuna ve keyfiyetin yoruma ihtiyaç göstermiyecek derecede açık bulunduğuna"* karar verilmiştir[76].

Meclis anılan yasama yorumu ile "suç" kavramını son derece geniş yorumlamış; ceza kanunlarında suç olarak tanımlanmayan fiiller nedeniyle de kişilerin üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezası ile cezalandırılabileceğine karar vermiştir. Halbuki, meslek vekar ve haysiyetini ilgilendiren ancak suç

[74] OKÇABOL, Rıfat, Yükseköğretim Sistemimiz, 1. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2007, s. 107-108.

[75] HATİBOĞLU, 2000, s. 209.

[76] RG 13.2.1948, 6831.

oluşturmayan konularla ilgili 46. maddenin (b) bendinde çok daha hafif bir ceza olan "kusur bildirme" cezası düzenlenmiştir.

Çok partili rejime geçiş sonrası 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti döneminde de üniversitenin özerkliğine müdahale niteliği taşıyan gelişmeler yaşanmıştır.

21.7.1953 tarihli ve 6185 sayılı Kanun[77] ile 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun, üniversite öğretim üyelerine verilecek disiplin cezalarını düzenleyen 46. maddesinin, meslekten çıkarma cezasına ilişkin (d) bendinde değişiklik yapılmıştır. Anılan Kanun ile 46. maddenin (d) bendi şu şekilde değişmiştir;

*" d) Üniversite öğretim meslekinden çıkarma:*

*Üniversite öğretim meslekinde kalmasına yer bırakmıyacak kadar şeref ve haysiyet kırıcı bir suç işliyenlerle, siyasi teşekküllerde fiili vazife alanlar veya 3 üncü maddenin (e) bendi hükmünün cevaz vermediği siyasi yayınlarda veya beyanlarda bulunanlar üniversite öğretim meslekinden çıkarılır.*

*Bu gibilerin akademik unvanlarını taşıyıp taşıyamıyacakları üniversite senatolarınca ayrıca karar altına alınır."*

Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair 21.6.1954 tarihli ve 6422 sayılı Kanun'un[78] 1. maddesi ile getirilen hüküm uyarınca, seçilmiş belediye reisleri ve vilâyetlerin daimi komisyon âzaları hariç olmak üzere, yirmi beş hizmet yılını tamamlamış olanlar, kurumlarınca lüzum görüldüğünde yaş kaydı aranmaksızın re'sen emekli edilebileceklerdir.

[77] RG 28.7.1953, 8469.

[78] RG 25.6.1954, 8738.

Üstelik, 6422 sayılı Kanun ile getirilen bu düzenlemede, re'sen emekliye sevk edilenler hakkındaki kararların kesin olduğu ve bu kararlara karşı yargı merciine başvurulamayacağı da açıkça belirtilmiştir.

Anayasanın 51. maddesi ile idare davalarına bakmak ve idare uyuşmazlıklarını çözmek ile Danıştay görevlendirilmiş; 68. maddede her Türkün hür doğup hür yaşayacağı belirtilmiş; 70. maddede, çalışmak tabii haklar arasında gösterilmiş; 59. madde ile herkesin mahkeme önünde haklarını korumak için gerekli gördüğü yasal araçları kullanmakta serbest olduğu hükmü getirilmiş; 103. maddede ise hiçbir kanunun Anayasaya aykırı olamayacağı belirtilmiştir.

1924 Anayasası'nda, idarenin her türlü eylem ve işleminin yargı yoluna götürülebileceğine ilişkin bir hüküm yer almamakla birlikte, kişinin çalışma ve hak arama özgürlüğünü açıkça kısıtlayan bu tür bir düzenlemenin Anayasaya aykırı kabul edilmesi gerekir.

6422 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra yürürlüğe giren 5.7.1954 tarihli ve 6435 sayılı "Bağlı Bulundukları Teşkilat Emrine Alınmak Suretiyle Vazifeden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun"un[79] 1. maddesinin 1. fıkrası "Umumi, mülhak veya hususi bütçeli idarelerle belediyeler ve bunlara bağlı idare, müessese ve teşekküllerden maaş alanları (Hakim, subay, astsubay ve askeri memurlar hariç) tayinlerindeki usule göre mensup oldukları vekalet, idare, müessese veya teşekkül emrine alınmak suretiyle vazifeden uzaklaştırılabilirler." şeklindedir.

[79] RG 8.7.1954, 8749.

Söz konusu Kanunun 2. maddesinde ise, bu kanunun 1. maddesinin, üniversitelerin kuruluş kadroları dahil tüm mensupları hakkında, senatonun görüşü alındıktan sonra, Milli Eğitim Bakanı'nca uygulanacağı belirtilmiştir.

Nitekim 1950'li yıllarda da Milli Eğitim Bakanlığı siyasal açıdan hoşlanmadığı öğretim üyelerini vekalet emrine alma mekanizmasıyla hocalık etmelerini engellemiştir[80]. 1956 ders yılı açılırken ülkede pek çok şeyin iyi gitmediğini dile getiren Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı'nın "vekalet emrine" alınmaları[81], anılan Kanunun uygulanmasında tereddüt edilmediğini göstermektedir.

Kanun ile senatonun görüşünün alınması zorunluluğu getirilmesi bir formaliteden öteye gidememiş; bu şekilde üniversitenin yönetsel özerkliğine müdahale edilmiştir[82].

Kanunun 3. maddesi ile, görevden uzaklaştırma kararına karşı hiçbir idari ve adli yargı yerine başvurulamayacağı da hüküm altına alınmıştır. Bu hüküm 1961 Anayasası sonrası, Anayasa Mahkemesi tarafından, Kanunun, 3 üncü maddesi hükmünün, günün hukuk düzenine aykırı bulunduğu; Anayasanın yalnız idarenin değil, bütün Devlet faaliyetlerinin yargısal denetimini emrettiği; yasama organının faaliyetlerini dahi bu denetime tabi tuttuğu; Hukuk Devletinin temel unsurunun bütün devlet faaliyetlerinin hukuk kurallarına uygunluğu olduğu, bu uygunluğu

[80] TUNÇAY, Mete, 1946 ve Sonrasında Üniversite, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi 1861-1961, der. ARAS, Namık Kemal, DÖLEN, Emre, BAHADIR, Osman, Birinci Basım, TÜBA Yayınları, Ankara, 2007, s. 319.

[81] AKGÜN, Seçil Karal, Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Kısa Bir Bakış, AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi, S.43, Bahar 2009, s. 413; HATİBOĞLU, 2000, s. 213.

[82] HATİBOĞLU, 2000, s. 213.

sağlayacak makamların yargı organları olduğu ve Anayasanın, idarenin hiçbir eylem ve işleminin, hiçbir halde, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamayacağına ilişkin 114 üncü maddesinin açık hükmü karşısında, 6435 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinin Anayasa'nın sözüne ve özüne aykırı bulunduğu, gerekçeleriyle iptal edilmiştir[83].

## III. 1961 ANAYASASI DÖNEMİNDE YÜKSEKÖĞRETİM

27 Mayıs 1960 sonrası iktidara gelen Milli Birlik Komitesi, kabul ettiği 1 sayılı "1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" ile[84], TBMM'nin yetkilerini haiz hale gelmiş; yeni anayasa hazırlanana kadar sürecek bu geçici dönemde de yükseköğretime ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

Bunlardan ilki, 114 sayılı "Üniversite Öğretim Üyelerinden Bazılarının Vazifelerinden Affına ve Bazılarının Diğer Fakülte ve Yüksekokullara Nakline Dair Kanun"dur[85]. Söz konusu Kanun ile 147 öğretim üyesi ve yardımcısı, bir daha öğretim üyesi olmamak üzere görevlerinden alınmış, dört öğretim üyesi ise farklı fakülte ve yüksekokullarda görevlendirilmiştir[86].

114 sayılı Kanun'un, dayandığı temeller ve gayeler bakımından sakat olduğu, icra tarzı bakımından sübjektif, araştırmaya dayanmayan, itiraz, açıklık, savunma

[83] AYMK t. 14.11.1962, E. 1962/221, K. 1962/86, RG 8.12.1962, 11277.

[84] RG 14.06.1960, 10525.

[85] RG 28.10.1960, 10641.

[86] Listede yer alan kişilerin görevden affedilme nedenleri konusunda, Demokrat Parti'ye yakınlık ve bilimsel yetersizlik gibi söylentiler ortada dolaşmış; listede yer alan isimlerin çoğunun araştırmaları ve yayınlarıyla dünya çapında tanınmış, yurt dışında dersler vermiş, meslektaşları tarafından sevilen, sayılan kişiler olması ve bu kişilerden bazılarının Milli Birlik Komitesi'nin onayladığı Temsilciler Meclisi'nde yer alması nedenleriyle konuya açıklık getirilememiştir. AKGÜN, 2009, s. 433-436.

gibi hukukun ana ilkelerini hiçe sayan ve bu bakımdan Anayasaya, insan haklarına aykırı bir kanun olduğu belirtilmiştir[87].

Anılan Kanunun;

1. Anayasayı değiştiren 1 sayılı Kanunun 3. maddesi uyarınca, Milli Birlik Komitesi'nin yasama yetkisini doğrudan doğruya, yürütme yetkisinin ise Bakanlar Kurulu eliyle kullanacağı belirtildiğinden; profesörlerin görevlerine son verilmesi işlemini yapmaya doğrudan doğruya Bakanlar Kurulu yetkili olduğu halde işlemin yasama organı tarafından yapıldığı; yasama organının ise istisnai haller dışında belirli şahıslar hakkında işlem yapamayacağı;
2. 114 sayılı Kanun ile kişilerle ilgili işlemin yasama organı tarafından yapılması nedeniyle Kanunda adı geçen kişilerin, Anayasanın 82. maddesinde yer alan TBMM'ye başvurma ve şikayet haklarının ellerinden alındığı;

nedenleriyle Anayasaya aykırılığı iddia edilmiş; Anayasaya uygun olmayan bu kanunun yasama organı tarafından ortadan kaldırılmasının hukuk devleti anlayışının doğal ve gerekli bir sonucu olduğu ileri sürülmüştür[88].

Konuya ilişkin görüşlerde, kanunların genel, kişilik dışı ve objektif olması gerektiği, 114 sayılı Kanun'un şeklen bir kanun olmakla beraber içeriği itibarıyla bir Kanun değil idari bir işlem olduğu, bu nedenle MBK tarafından çıkarılan bir kanunla değil bir idari işlem ile düzenlenmesi gerektiği; Kanuna karşı başvurulabilecek bir merci bulunmadığından bu kanunda adı geçen kişilerin şikayet hakkını ortadan kaldırıldığı belirtildiği gibi; MBK'nın aynı zamanda yürütme yetkisini de haiz

[87] Beyaz Kitap - 147ler Meselesi -, Sermet Matbaası, Ankara, 1962, s. 38.

[88] KAYNAR, Reşat, Üniversiteye Darbe, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1963, s. 3-4.

olduğu, 114 sayılı Kanun'u çıkarırken yürütme yetkisini değil yasama yetkisini kullandığı ve çıkarılacak kanunlar alanında serbest olduğu, Kanunda adı geçen kişilerin MBK'ya başvurma yetkilerinin kısıtlanmadığı da belirtilmiştir[89].

Yasama yetkisinin genelliği ilkesi uyarınca, yasama organının kanunlarla düzenleme alanı konu itibariyle sınırlanmamış olup, anayasaya aykırı olmamak koşuluyla her konu kanun ile düzenlenebilir. Yine, genellik ilkesi, yasama organının bir konuyu dilediği şekilde ayrıntılı olarak düzenleyebileceğini ifade eder[90].

1924 Anayasası, maddi kanun, şekli kanun ayrımı yapmadan 26. maddesinde, "Kanun koymak… gibi görevleri Türkiye Büyük Millet Meclisi ancak kendisi yapar." hükmü getirmiştir. MBK tarafından kabul edilen 114 sayılı Kanun'un da şekli anlamda bir kanun olduğu tartışmasızdır.

114 sayılı Kanun'un Anayasaya aykırılığının, yürütme tarafından yapılması gereken bir işlemin yasama tarafından düzenlemesi nedeniyle değil, diğer açılardan tartışılabileceği düşünülmektedir.

Anayasanın "Türklerin Kamu Hakları" başlıklı beşinci bölümünde, 68. maddede her Türk'ün hür doğup hür yaşayacağı, 69. maddesinde Türklerin kanun karşısında eşit oldukları, 70. maddesinde ise kişi dokunulmazlığının ve çalışma hürriyetinin Türklerin doğal haklarından olduğu belirtilmiştir.

Hürriyetler konusunda "tabii hak" kavramını kabul eden Anayasada, insanlık haysiyetinin saygıya layık olduğu konusunda açık bir hüküm yer almamakla birlikte, insanlık haysiyetini rencide edecek hallerin, örneğin işkence, eziyet ve angaryanın,

[89] KAYNAR, 1963, s. 6-22.

[90] ÖZBUDUN, 2005, s. 191.

yasak olduğu belirtilmiştir. Diğer maddelerle birlikte ele alındığında, Anayasada insanlık onurunun korunmak istendiği anlaşılmaktadır[91].

Bu durumda 114 sayılı Kanun'un, kişilerin nedensiz olarak, bir daha dönemeyecek şekilde, görevlerinden alınması ve buna karşı herhangi bir başvuru hakkı da tanınmaması kanun karşısında eşitlik, çalışma özgürlüğü ve insanlık onurunun korunması bakımından Anayasaya aykırılığı ileri sürülebilir.

114 sayılı Kanun'un söz konusu hükümleri, 18.4.1962 tarihli ve 11086 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 18 Nisan 1962 tarihli ve 43 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

27 Mayıs sonrası yükseköğretime ilişkin olarak yapılan düzenlemelerden bir diğeri de 4936 sayılı Kanun'un birçok hükmünü değiştiren, 115 sayılı "13/6/1946 tarih ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Madde Eklenmesi Hakkında Kanun"dur[92].

Anılan Kanun ile, 27 Mayıs öncesi iktidar ile üniversite arasında kavgaya neden olan maddeler yeniden düzenlenmiş, Milli Eğitim Bakanı'nın üniversitelere ilişkin yetkileri kısıtlanarak bu yetkiler üniversitelere ya da Üniversitelerarası Kurul'a devredilmiş, yönetsel unvan durumunda bulunan "ordinaryüs profesörlük" kaldırılmıştır. Kanunda yer alan kurullar sistemi korunmuş, kurullara katılım genişletilmiştir. Buna örnek olarak profesörler kuruluna katılan doçent sayısının ikiden, profesörlerin sayısının yarısına yükseltilmesi, önceden yalnızca ordinaryüs ve profesörlerin katılabildiği yönetim kuruluna iki doçentin katılımının öngörülmesi,

[91] KAYNAR, 1963, s. 17.

[92] RG 28.10.1960, 10641.

öğrenci ve asistan temsilcilerinin yönetim kuruluna çağırılarak görüşlerinin alınması, gösterilebilir[93].

Anılan Kanun ile Milli Eğitim Bakanı'nın yetkilerinin kısıtlanması bakımından verilebilecek örneklerden biri 10. maddede yapılan değişiklik ile yönetmeliklerin senatonun onamasından sonra yürürlüğe gireceğinin kabul edilmesidir. Anılan madde, önceden bakanın elinde olan yönetmeliklerin onanması yetkisini kaldırmıştır. Bu konuda verilebilecek örneklerden bir diğeri de 13. maddede yer alan, Milli Eğitim Bakanı'nın Üniversitelerarası Kurul'a başkanlık edeceğine ilişkin hükmün kaldırılması, bu görevin sırayla üniversite rektörlerince yapılacağına ilişkin düzenleme getirilmesidir.

115 sayılı Kanun ile ayrıca dekanların ve rektörlerin görevlerine ilişkin ayrıntılı düzenlemeler ilgili maddelere eklenmiş; bir kürsüye bağlı bütün öğretim üyelerinden oluşan "Kürsü Kurulu" adında yeni bir kurul oluşturulmuştur. Kürsü Kurulu'nun toplantılarından en az ikisine asistanların da katılmaları öngörülmüş; üniversite mevzuatında asistanların da yönetime katılmaları ilk kez burada düzenlenmiştir[94].

4936 sayılı Kanun'da 21.7.1953 tarihli ve 6185 sayılı Kanun[95] ile yapılan değişiklikle eklenen, siyasi yayınlarda ve beyanlarda bulunan öğretim üyesinin, öğretim üyeliğinden çıkarma cezası ile cezalandırılacağına ilişkin hüküm de 115 sayılı Kanun ile kaldırılmıştır.

---

[93] HATİBOĞLU, 2000, s. 221-223.

[94] age, s. 224.

[95] RG 28.7.1953, 8469.

## 1. 1961 Anayasası'nın Temel Özellikleri Ve Anayasada Yer Alan Yükseköğretime İlişkin İlkeler

Anayasanın temel özelliklerinin yükseköğretime ilişkin düzenlemelere de yansıması doğaldır. Dolayısıyla burada öncelikle 1961 Anayasası'nın temel özellikleri ele alınacak, sonrasında yükseköğretime ilişkin ilkeler konusuna değinilecektir.

### i. Anayasanın Temel Özellikleri

27 Mayıs 1960 İhtilali sonrası, Türk Anayasa gelişmesinde yeni bir noktaya gelinmiştir. Bu noktadan sonra Türk Anayasa sorunu, siyasi iktidarın keyfi hareket edebilmesini engellemek, anayasa düzenine uymasını sağlamak için gerekli önlemlerin alınması sorunu olarak tanımlanabilir[96].

Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için yeni bir anayasa yapma yoluna başvurulmuş ve Milli Birlik Komitesi ile Temsilciler Meclisi'nden oluşan "Kurucu Meclis"te kabul edilen Anayasa tasarısı, yapılan halkoylaması sonucu kabul edilerek, 334 sayılı Kanun olarak yürürlüğe girmiştir[97].

1961 Anayasası'nın temelindeki düşüncenin, iktidarı sınırlayabilmek için vatandaşın haklarını ve özgürlüklerini ayrıntılı olarak sıralamakla kalmayıp, güçler ayrılığı ilkesini de benimseyerek iktidarı bölmek, parçalamak ve dengelemek amacı, olduğu söylenebilir[98]. Anayasanın aşağıda kısaca değinilecek temel özellikleri,

---

[96] ESEN, Bülent Nuri, Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971, s.133.

[97] RG 20.7.1961, 10859.

[98] SOYSAL, Mümtaz, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, 4. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 74.

yükseköğretime ilişkin anayasa ile getirilen düzenlemeler ile ulaşılmak istenen hedeflerin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

1961 Anayasası, "Anayasanın Üstünlüğü" prensibini benimsemiştir. Bu prensibi, egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğuna ilişkin ifadeyi korumakla birlikte, egemenliğin, anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanılacağını belirterek, yetkinin TBMM ile birlikte Anayasada belirtilen diğer organlar eliyle kullanılmasını sağlamak; 8. maddede kanunların Anayasaya aykırı olamayacağını ve yasama, yürütme, yargı organlarıyla idare makamları ve kişilerin Anayasa hükümleri ile bağlı olduğunu belirtmek ve kanunların Anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini gerçekleştirecek bir Anayasa Mahkemesi kurulmasını öngörmek suretiyle, açıklığa kavuşturmuştur[99].

1961 Anayasası'nın temel özelliklerinden biri de iktidarın etkin biçimde sınırlandırılmasını sağlamak bakımından devlet iktidarının çeşitli organlar eliyle paylaşılmasını sağlayacak bir kuvvetler ayrılığı sistemi oluşturmasıdır. Burada işaret edilmek istenen, devletin yeniden örgütlenmesinde tek merkezcilik, iktidar yoğunlaşması ve tekelleşmesi, kuvvetler birliği, mutlak egemenlik gibi ilkelerden uzaklaşılmasıdır[100].

Anayasalarda kuvvetler ayrılığı, yasamanın ve yürütmenin yargı karşısındaki durumunda kendini gösterir. 1924 Anayasası'nın aksine, 1961 Anayasası bu ayrımı sağlam bir şekilde yapmış ve yasama ile yürütme organlarının çalışmaları üzerinde tam bir yargı denetimi kurmuştur[101].

---

[99] ÖZBUDUN, 2005, s. 39-40.

[100] TANÖR, Bülent, İki Anayasa 1961-1982, 3. Baskı, Beta, İstanbul, 1994, s. 23.

[101] SOYSAL, 1977, s. 75, ÖZBUDUN, 2005, s. 41.

Devlet iktidarının bölüşülmesi ve paylaşılması ilkesinin başka bir alanı da yürütme ve idarenin görev alanı içinde yer almakla beraber "özerk" statüye sahip kuruluşların Anayasada yer almasıdır. Bu kuruluşlar, 1961 Anayasası'nın "Özerk Kuruluşlar" başlığı altında yer alan üniversiteler ve radyo ve televizyon idaresidir. Yürütme içinde merkeziyetçilik ve yekparelik yumuşamasına paralel olarak, özerk kuruluşlar da yürütmenin yekpareliğini demokratik yönde yumuşatmaktadır[102].

Bu kuruluşlara özerk statü verilmesi, bunları genel idare içinde ayrıcalıklı veya dokunulmaz kılma düşüncesinden değil, bu kuruluşların özellik gösteren fonksiyonlarını ancak özerk bir statü ile yerine getirebilecekleri; bunların, siyasal iktidarın etkilerine açık genel idare içinde fonksiyonlarını yerine getirmelerinin çok güç olduğu, düşüncesinden kaynaklanmıştır[103].

1961 Anayasası'nın temel özelliklerinden bir diğeri de çoğulcu toplum yapısının geliştirilmesi anlayışını benimsemesidir[104]. Anayasanın, 56 ve 57. maddelerinde yer alan siyasi partilere ilişkin hükümler ile birlikte 46. maddede ifadesini bulan çalışanlara sendika hakkı, 28. maddede belirtilen toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile 29. maddede yer alan herkese önceden izin almaksızın dernek kurma hakkı tanıması, çoğulcu demokratik düzeni gerçekleştirebilmek için getirilen hükümlere örnek olarak gösterilebilir.

Temel haklar ve özgürlüklere ilişkin olarak ise 1961 Anayasası, Aldıkaçtı'nın deyimiyle, "ferdin gaye olduğunu kabul eden" bir dünya görüşüne ve hayat anlayışına sahiptir. Ferdin gaye olması demek, toplum düzeninin ferdin iradesine,

[102] TANÖR, 1994, s. 23.

[103] ÖZBUDUN, 2005, s. 41-42.

[104] age, s. 43.

diğer bir deyimle fert düşüncesine göre düzenlenmesi yani fert düşüncesinin kutsallığıdır[105].

Anayasa, yalnızca kaynağını doğal hukuktan alan klasik özgürlükleri ayrıntılı olarak sıralamakla kalmamış; bunların yanı sıra sosyal güvenlik, çalışma, dinlenme, sağlık, adaletli ücret gibi ekonomik ve sosyal haklara da yer vererek sosyal devletin gereklerini yerine getirmiştir. Ayrıca, Anayasanın temel hak ve özgürlükler bakımından getirdiği sistem, bunların ayrıntılı biçimde sayıldığı; bu konuda genel formüller yerine açık hükümlerin getirildiği, her hak ve özgürlüğün kısıtlanıp kısıtlanmayacağının ilgili maddede belirtildiği, sınırlamaya olanak tanınmışsa bunun kanun yolu ile ve maddedeki amaçlarla yapılabildiği ve hakkın özüne dokunulmasına izin verilmediği bir sistemdir[106].

Yukarıda temel özellikleri kısaca belirtilen 1961 Anayasası, Türk Anayasa tarihinde ilk defa yükseköğretime ilişkin hükümler getirilmiş olması bakımından önem taşımaktadır. Anayasanın ikinci bölümünün 120. maddesinde "Özerk Kuruluşlar" başlığı altında "Üniversiteler" düzenlenmiştir.

Karayalçın'a göre Anayasaya üniversitelerle ilgili hüküm konulması, genelde siyasi iktidar ve üniversite arasındaki ilişkilerin tatmin edici olmadığı, akademik özgürlüğün ihlal edilme olasılığının bulunduğu ülkelerde, üniversitenin özerk bir kuruluş olarak işlemesi istenen durumlarda söz konusu olur. Anayasaya bu konuda

[105] ALDIKAÇTI, Orhan, Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, 2. Baskı, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1973, s. 147-148.

[106] SOYSAL, Mümtaz, Haklar ve Özgürlükler Bakımından 1961 Anayasasının Evrensel Anlamı, AÜSBFD, C. XXIV, Y. 1969 (b) , S. 1, s. 91-93.

hüküm konulmasının bir diğer nedeni de ayrıntılı bir anayasa hazırlanırken duyulan bütünlük endişesidir[107].

Mutlu ise üniversitelerin Anayasada yer almasının nedeninin üniversitelerin denetlenmesi, davranışları ile halk hareketlerine ve dolayısı ile askeri müdahaleye sebebiyet veren bu kurumların kontrol altında tutulması olduğunu; 27 Mayıs ihtilalini yapanların, üniversiteleri de devlet denetimine alarak, Demokrat Parti dönemine karşı bir tepki gösterdiklerini belirtmiştir[108].

Anayasalara üniversitelere ilişkin hüküm getirilmesi, hükmün Anayasaya konulduğu döneme bağlı olarak Anayasa koyucunun iktidara ya da üniversitelere duyduğu güvensizliğin göstergesi olarak yorumlanabilir. Her iki durumun da Türk anayasalarında görülebileceğini söylemek yanlış olmaz.

1961 Anayasası'nda yer alan üniversitelere ilişkin maddenin ilk şekli aşağıdaki gibidir:

*"Madde 120 – Üniversiteler ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler bilimsel ve idarî özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir.*

*Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir; özel kanuna göre kurulmuş Devlet Üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır.*

*Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, Üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılamazlar.*

---

[107] KARAYALÇIN, 1964, s. 625.

[108] MUTLU, Latif, Yükseköğretime Giriş ve Üniversite Yönetimi, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2006, s. 21.

*Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları, serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler.*

*Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin Üniversite organlarınca denetlenmesi, bu esaslara göre kanunla düzenlenir.*

*Siyasî partilere üye olma yasağı, Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz. Ancak, bunlar partilerin genel merkezleri dışında yönetim görevi alamazlar."*

Bu madde ile 4936 sayılı Kanun ile getirilen üniversite özerkliği anayasal güvenceye kavuşmuş olmaktadır. Madde, bu yönüyle, 1961 Anayasası'nın devlet iktidarının paylaşılması yoluyla iktidarın sınırlandırılması niteliği ile örtüşmektedir. Bunun yanı sıra, üniversite öğretim üye ve yardımcılarının serbestçe araştırma ve yayında bulunabileceğinin belirtilmesi, temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi bakımından, öğretim üye ve yardımcılarının siyasi partilere üye olabilmeleri ise çoğulcu toplum yapısının oluşturulması amacı bakımından 1961 Anayasası'nın temel niteliğine uygun düşmektedir.

Maddenin gerekçesinde de, üniversitelerin bilimsel ve düşünsel alanda tam bir özgürlük içerisinde görevlerini yapmalarının bütün Türk milletince üzerinde titizlikle durulan bir konu olduğu; geçmiş tecrübelerin, üniversitelerin haklarını açıkça koruyan hükümlere ihtiyaç bulunduğuna şüphe bırakmadığı; özerkliğin anayasada yer almasının bu güvenceyi sağlayacağı, ifade edilmiştir[109].

[109] Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C. 2, Y. 1961, S.Sayısı 35, s. 43.

### ii. Anayasada Yer Alan Yükseköğretime İlişkin İlkeler

Bu bölümde, 1961 Anayasası'nda yer alan yükseköğretime ilişkin ilkeler incelenirken, üniversite özerkliği, aşağıda geniş olarak inceleneceğinden, yer almayacaktır. Anayasada ifadesini bulan üniversitelere ilişkin ilkelerin yanı sıra, üniversiteler dışındaki diğer yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerini ilgilendiren Anayasa hükümleri de aşağıda incelenecektir.

#### 1) Üniversitelerin Devlet Eliyle ve Kanunla Kurulması

Yükseköğretime ilişin olarak Anayasada yer alan ilkelerden biri, üniversitelerin ancak devlet eliyle ve kanunla kurulacağıdır.

1961 Anayasası'nın 120. maddesinin ilk fıkrasında yer alan söz konusu hüküm, üniversite kurmayı devletin tekeline bırakırken, yüksekokullar bakımından böyle bir sınırlama getirmemişti. Bu nedenle, bu dönemde yüksekokullar ile üniversiteler arasındaki fark anayasa hukuku bakımından önem kazanmıştır[110].

Yüksekokul, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde " Üst düzeyde uygulayıcı meslek elemanı yetiştiren yükseköğretim kurumu, akademi." olarak tanımlanmıştır[111]. Üniversiteler ise yüksek düzeyde bilim, araştırma, öğretim ve yayım kurumlarıdır.

Üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulduğu halde, fakülte ve enstitüler 1961 Anayasası'nın 112. maddesi hükmü[112] uyarınca, kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak da kurulabilirler[113].

---

[110] KARAYALÇIN, 1964, s. 638.

[111] http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=y%FCksekokul&ayn=tam Erişim t. 1.4.2011

[112] MADDE 112 – İdarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır.

Üniversitelerin devlet tarafından kurulması ilkesi açısından, Anayasa Mahkemesi'nin, 625 sayılı "Özel Öğretim Kurumları Kanunu"na[114] ilişkin kararı incelenmelidir.

1960'lı yıllarda, ülkenin sosyo-ekonomik yapısındaki değişmeye paralel olarak, genç nüfusun yükseköğretime olan talebi de artış göstermiş; yeni açılan üniversite ve üniversite dışı yükseköğretim kurumlarının kapasiteleri talebi karşılayamayınca, 1960'ların ortalarından itibaren özel yüksekokullar açılmaya başlanmıştır. İktisat, işletme, eczacılık, dişçilik, mimarlık ve mühendislik dallarını kapsayan geniş bir alanda lisans düzeyinde dört yıllık mesleki öğretim yapan, kar amaçlı özel yüksekokulların sayısı kısa sürede elli civarına ulaşmıştır[115].

Özel bir yüksekokul tarafından inşaat mühendisliği diploması verilmesi yolundaki işlemin iptali istemiyle açılan davada, anılan 625 sayılı Kanun'un 1. ve 13. maddelerinin[116] Anayasaya aykırılığı iddiasında bulunulmuş ve konu Anayasa Mahkemesi'nin önüne gelmiştir.

---

İdare kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir. Kamu tüzel kişiliği, ancak Kanunla veya Kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur.

[113] KARAYALÇIN, 1964, s. 639.

[114] RG 18.06.1965, 12026.

[115] GÜRÜZ, Kemal, Yirmi Birinci Yüzyılın Başında Türk Milli Eğitim Sistemi, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 68-69.

[116] MADDE 1 – Özel öğretim kurumları; Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre idare edilen tüzel kişiler tarafından açılan her derecedeki okullar, haberleşme ile öğretim yapan yerler, çeşitli kurslar, dershaneler, biçki – dikiş yurtları ve benzeri kurumlar ile yabancılar tarafından açılmış bulunan öğretim kurumlarıdır.

MADDE 13 – Yüksek dereceli özel okullarda diplomaya esas olan teorik ve pratik derslerin imtihanları Milli Eğitim Bakanlığınca yaptırılır.

İmtihan kurulları birisi dersin öğretmeni olmak üzere ilgili özel okulda görevi bulunmayan ve o dersin üniversitedeki öğretim üyeleri veya yine o dersin resmi yüksek okuldaki öğretmenleri arasından seçilecek 2 üye ile birlikte 3 üyeden kurulur ve imtihanlar üniversitenin veya resmi yüksek okulun usulüne göre yapılır.

İmtihan kurullarına katılacak üniversite veya bilimsel özerkliğe sahip yüksek okul öğretim üyeleri, Milli Eğitim Bakanının istemesi üzerine ilgili fakülte veya yüksek okullarca, usulüne göre seçilir.

Konuyu inceleyen Anayasa Mahkemesi, toplumun kilit noktalarında görev alacak kişileri yetiştiren fakat adı üniversite olmayan bütün kurumların Anayasa'nın 120. maddesine göre üniversite sayılması gerektiğini; üniversite olarak anılmayan ancak; verdiği öğretim nitelikçe üniversite öğretimi olan veya bu öğretimin sonuçlarını sağlayan, üniversite diplomasına eşit diploma veren tüm kurumların üniversite kavramına dahil edilmesi gerektiğini; üniversite görevi yapıp da üniversite adı altında kurulmuş olmayan yükseköğretim kurumlarının Anayasanın 120. maddesindeki buyruklar ve yasaklar dikkate alınmadan kurulmasının kabulünün Anayasa kurallarını dolambaçlı olarak hiçe sayılması olacağını, belirtmiştir[117].

Mahkeme anılan kararında, Anayasanın 21. maddesinde belirtilen öğretim kurumları kurma özgürlüğünün Anayasanın başka bir maddesi ile sınırlandırılmasına bir engel bulunmadığını; özgürlükleri sınırlandıran Anayasa kuralının dar bir yoruma bağlanması gerektiğinin ileri sürülemeyeceğini çünkü; ister ana kural ister ayrık durum yaratan bir kural olsun, her kuralın kendi kapsamına giren veya girecek bütün olaylara uygulanmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir.

Anayasa Mahkemesi, 625 sayılı Özel Okullar Kanunu'nun 1. maddesinde nitelikçe üniversite Öğretimi yapan özel yüksek okulların açılamayacağını gösteren herhangi bir sınırlandırma olmaksızın, her durumdaki özel yüksek okulun açılabilmesi ilkesinin benimsendiğini; oysa yaptığı öğretim nitelikçe üniversite öğretimi olan bütün yükseköğretim kurumlarının 120. madde uyarınca yalnız

---

İmtihan kurulu üyelerinden okulun mensubu olmıyanlara verilecek ücret Milli Eğitim Bakanlığınca tesbit olunur ve ilgili özel öğretim kurumunca ödenir.

İmtihanların hangi derslerden olduğu ne zaman ve ne şekilde yapılacağı her özel yükseköğretim kurumunun yönetmeliğinde gösterilir.

İmtihan hakları ve askerlik durumları bakımından özel yüksek okul öğrencilerine, resmi yüksek okul öğrencileri gibi işlem yapılır.

[117]AYMK t.12.01.1971, E. 1969/31, K.1971/3, RG 26.03.1971, 13790.

devletçe, yasa yoluyla, bilim ve yönetim bakımından özerk kamu tüzel kişileri biçiminde kurulabileceğini; özel okulun Anayasanın 21. maddesinin üçüncü fıkrasına aykırı olarak Anayasanın 120. maddesi uyarınca özerk, yani Devlet gözetim ve denetimi dışında kalan, bir biçimde kurulmasının dahi düşünülemeyeceğini belirtmiştir.

Mahkemeye göre, üniversiteler için Devlet tekelinin öngörülmüş olmasıyla güdülen amaç toplum yaşamı bakımından büyük önem taşıyan öğretim alanlarını yalnız özerk kamu tüzel kişilerine bırakmaktadır. Buna göre herhangi bir üniversitenin öğretim alanına girmiş bulunan konularda özel kişilerin yüksek öğretim kurumu kurmaları, 120. maddenin konuluş amaçlarından biriyle çelişir ve bu bakımdan Anayasa'ya aykırı olur. Ayrıca, ileride üniversite öğretimi alanına girecek olan bir öğretim konusunda özel yüksek okul açılması veya daha önce açılmış böyle bir okulun sürdürülmesi dahi o zaman Anayasa'ya aykırı bir duruma girmiş olacaktır.

Mahkeme, Anayasanın 50. maddesine göre halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlamanın Devlet için en başta gelen ödevlerden olduğunu, öğrenim ve eğitim yoluyla halkı yetiştirmenin Devletin yerine getireceği en önemli kamu hizmetlerinden olduğunu bu konuda devlete yardımcı olarak özel kesimce açılacak ve işletilecek kurumların kazanç amacı gütmemesinin zorunlu olduğunu; Devletin başta gelen ve salt iktisadî alan dışında bulunan bir ödevi için yardımcı olmak üzere açılacak ve işletilecek bir kurumun kazanç amacı gütmesinin Sosyal Devlet ilkesi ile bağdaştırılamayacağını, ifade etmiş; 625 sayılı Kanun'un 1. maddesinde yer alan ve özel öğretim kurumlarının ve özel yüksek okulların her türlü gerçek ve tüzel kişilerce açılabilmesine imkan veren hükmün, iktisadî kazanç amacı güden kişilerin hatta ticari kazanca yönelen ortaklıkların bir ticaret evi olarak özel yüksek okul

açabilecekleri sonucunu doğurduğuna ve bu kuralın Anayasanın 50. maddesine aykırı bulunduğundan iptaline hükmetmiştir[118].

Mahkemeye göre iptale konu kural bir an için Anayasanın 120. maddesine aykırı sayılmasa bile, 50. maddesine ve Devletin salt iktisadî nitelik taşıyan işleri dışında kalan alanlarda Devlete yardımcı durumundaki özel kuruluşların kazanç amacı güdememeleri amacına aykırı bulunmaktadır.

Söz konusu kararla Anayasa Mahkemesi "üniversite" kavramını son derece geniş yorumlayarak, 120. madde ile getirilen üniversitelerin devlet eliyle kurulması kuralının, benzer faaliyette bulunan tüm yükseköğretim kurumları için getirilmiş bir kural olduğu kararına varmış; gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri ve özel hukuk hükümlerine göre idare edilen tüzel kişiler tarafından üniversite dışındaki yükseköğretim kurumlarının açılmasının yolunu kapatmıştır.

Karayalçın, Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı ile, üniversite alanını yükseköğretime eşit saydığını, yükseköğretimin temel ilkeleri olarak tarafsızlık ve özerkliği benimsediğini, özerkliği ise devletin gözetimi ve denetimi altında bulunmama, şeklinde tanımladığını ve özerk olmayan kuruluşlarda yükseköğretim yapılamayacağını kabul ettiğini, üniversite içindeki enstitü ve yüksekokullar ile üniversite dışındaki yükseköğretim kuruluşlarının özerk statüde bulunması gerektiğini açıkladığını ancak; bu varsayımlardan hiçbirinin hukuken kabul edilebilir olmadığını belirtmiştir. Karayalçın'a göre, eğitim açısından yükseköğretim

[118] AYMK t.12.01.1971, E. 1969/31, K.1971/3, RG 26.03.1971, 13790.

kuruluşları arasında fonksiyon farkı vardır ve tarafsız eğitim görüşü, eğitimin gayesi ve anayasa ilkeleri ile bağdaşmaz[119].

Hirsch, kararın gerekçesine ilişkin olarak, 120. maddedeki sosyal gerekçelerin araştırılması yerine, üniversite teriminin hangi amaçla Türkçeye kabul edilmiş ve nasıl gelişmiş olduğunun araştırılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, yüksekokulların verdiği diplomaların yurtdışında tanınması meselesinin burada dikkate alınması gerektiğine; yabancı devletlerce, bilimsel seviyesi düşük olan akademilerin ve yüksek meslek okulları tarafından verilen diplomaların üniversitelerinkine eşit sayılmadığına, çünkü diploma vermenin esas olarak yüksek bilim yapma-yapmama kıstası ile ilgili olduğuna; söz konusu olanın devlet sınavı değil üniversiteli derece ve payelerin dağıtılması olduğuna, değinmiştir[120].

Üniversiteler Kanunu'nda üniversiteler yüksek bilim, araştırma, öğretim ve yayım birlikleri olarak nitelendirildikleri halde, Anayasa Mahkemesi Kanunda sayılan bu dört nitelikten bilim, araştırma ve yayımı hiçe sayıp, yalnızca öğretimi kararında ölçüt olarak almıştır[121].

Anayasa Mahkemesi, Anayasanın "bilim ve sanat hürriyeti" başlıklı 21. maddesinde[122] yer alan hükümleri sınırlayan Anayasa kuralının dar yorumlanması

---

[119] KARAYALÇIN, Yaşar, Meseleler ve Görüşler II, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s. 13-14.

[120] HIRSCH, 1979, s. 14-15.

[121] MUTLU, Latif: Eğitim Düşünceleri Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim, 1. Basım, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 76.

[122] MADDE 21 – Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Eğitim ve öğretim, devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir.

Özel okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir.

Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz.

gerektiği savını kabul edilebilir bulmamış ancak; bunun için belirttiği gerekçede elle tutulur bir dayanak gösterememiştir.

Anayasa'nın 50. maddesinin 1. fıkrasında ifadesini bulan "Halkın eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindendir." hükmünün, bu ihtiyaçların doğrudan ve yalnızca devlet tarafından sağlanacağı şeklinde yorumlanması da mümkün değildir. Kaldı ki Anayasanın 21. maddesi ile herkese öğretme hakkı tanınmış; özel okullarla öğretim yapılabileceği ise 21. maddenin 3. fıkrasında kabul edilmiştir. Buna göre, 50. maddeye dayanılarak, özel okullar eğitim alanında yer alamaz denmesi mümkün değildir[123].

Özel yüksekokulların Anayasaya aykırı bulunması sonrası, 25.8.1971 tarihli ve 1472 sayılı "Özel Yüksek Okul Öğrencilerinin Öğrenimlerine Devam Edebilmeleri İçin Açılacak Resmi Yüksek Okullar Hakkında Kanun"[124] ile özel yüksekokul öğrencilerinin öğrenimlerine devamlarını sağlamak amacıyla, üniversite fakültelerine ve üniversite seviyesinde öğrenim yapan diğer resmi kuruluşlara bağlı olarak, bu kanun hükümlerine göre geçici nitelikte resmi yüksekokullar açılacağı belirtilmiş ve özel yüksekokul öğrencilerinin hangi resmi kuruluşlara bağlı olarak açılacak yüksekokullarda öğrenim görecekleri kanunda gösterilmiştir.

**2) Üniversitelerin Kamu Tüzelkişiliğine Sahip Olması**

Üniversitelere ilişin olarak 1961 Anayasası'nda yer alan diğer bir ilke üniversitelerin kamu tüzelkişiliğine sahip olmalarıdır.

---

[123] Bkz. Karşıoy Gerekçesi, Hakkı Ketenoğlu, Fazıl Uluocak, Halit Zarbun AYMK t.12.01.1971, E. 1969/31, K.1971/3, RG 26.03.1971, 13790.

[124] RG 01.09.1971, 13943.

Genel idareye tabi kamu tüzelkişilerini özel hukuk tüzelkişilerinden ayıran özellik, bir yasa veya onun verdiği açık yetkiye dayanılarak kurulmalarıdır. Kamu tüzelkişilerinin kuruluş amacını kamu yararı ve faaliyet konularını da kamu hizmetinin oluşturduğu kabul edilmektedir. Yönetmelik yapma, kamulaştırma, mallarının ve paralarının devlet mal ve parasına tanınan korumadan yararlanması gibi, kamusal yetki ve ayrıcalıklarla donatılmış olmaları, kamu tüzelkişilerinin ayırt edici özelliklerindendir[125].

Üniversiteler, 1961 Anayasası'nın 112. maddesinde öngörülmüş bulunan ve bir bütün olduğu belirtilen idareden ayrı nitelikte oldukları ve bu sebeple idarenin genel kuruluşuna dahil bulunmadıkları gibi, anılan maddenin son fıkrasında öngörülen kanunla ya da kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulan kamu tüzelkişilerinden ayrıdırlar. Bunun nedeni, 112. maddede öngörülen kamu tüzelkişilerini ihtiyaca göre kurmada ve ona dilediği yetki ve görevi vermede kanun koyucunun serbest olmasına rağmen; 1961 Anayasası'nın 120. maddesinin üniversiteler bakımından kanun koyucuya bu serbestliği tanımamış oluşudur. Kanun koyucunun bir üniversite kuracağı zaman, ona varlık verecek kanunda ne gibi esaslara ve ilkelere uyacağı birer anayasa kuralı olarak belirlenmiştir[126].

Anayasa Mahkemesi, 892 sayılı Hacettepe Üniversitesi Kurulması Hakkındaki Kanun'un[127] iptali istemi ile açılan davada verdiği 3.12.1968 tarihli ve 1967/32 Esas, 1968/57 Karar sayılı kararında[128];

---

[125] GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref, TAN, Turgut, İdare Hukuku Genel Esaslar, C. I, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008, s. 187-188.

[126] AYMK t. 4.2.1966, E.1965/32, K.1966/3, RG 8.6.1966, 12317, AYİTER, Kudret, Anayasanın Özerk Kuruluşları, AÜHFD, Y. 1968, C. 25, S.3-4, s. 27.

[127] RG 8.7.1967, 12642.

[128] RG 8.11.1969, 13346

*"...Anayasa'nın 112. maddesinde (idare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir) hükmü konulmuştur. Ancak Anayasa, üniversiteleri başka idare kuruluşları ile bir tutmamış ve üniversitelerin kuruluş ve işleyişini ve diğer yönlerini 120. madde ile özel olarak düzenlemiştir. Bu bakımdan üniversiteler 112. maddenin kapsamı dışındadır. Bu maddede bir bütün olduğu belirtilen idareden, ayrı nitelikte olan ve idarenin genel kuruluşuna girmeyen üniversitelerin il, belediye ve köy gibi kamu kuruluşlarıyla bu yönden bir tutulmaları mümkün değildir.*

*Bu nedenler karşısında dava konusu kanunun Anayasa'nın 112. maddesine aykırı olduğu iddiası da dayanaksız kalmaktadır."*

hükmüyle, üniversitelerin genel idareden ayrı nitelikte olduğunu açıkça belirtmiştir.

**3) Üniversite Organları, Öğretim Üyeleri ve Yardımcılarının Üniversite Dışındaki Makamlarca Görevden Uzaklaştırılamaması**

Anayasanın 120. maddesinin 3. fıkrasında yer alan, üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcılarının, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılamayacakları ilkesi, bir tepki anayasasının tipik özelliği gereği, geçmişteki tutumların tekrarlanmasını önleyecek bir hüküm olarak dikkat çekmektedir[129]. Bu hüküm uyarınca, merkezi idare ve yasama organlarınca üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları görevlerinden uzaklaştırılamayacaktır.

[129] SOYSAL, 1977, s. 277.

**4) Üniversitelerin Kuruluş İşleyiş ve Organlarının Kanunla Düzenlenmesi**

120. maddenin 5. fıkrasında, üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri ile görev ve yetkilerinin, öğretim ve araştırma görevlerinin, Üniversite organlarınca denetlenmesinin kanunla düzenleneceği ifade edilmiştir.

Ayiter, bir kurumun kuruluşu deyince her şeyden önce o kurumu yürütecek personele ait kadroların akla geleceğini; kurumun işleyişi kavramına ise söz konusu personel kadrolarının görevlerinin neler olduğu, kurumun amacına ulaşmak için bu görevlerin ne suretle ve hangi yollarla yerine getirileceği konularının dahil olduğunu belirtmektedir. Buna göre, üniversitenin kuruluşu ve bu kuruluşun işleyişi yani, üniversitenin hangi amaçla kurulduğu, bu amaca ulaşmak üzere hareket geçirilecek kadroları ve genel görev içinde bu kadroların her birine veya birkaçına düşen görevin ne olduğu ve ne şekilde yerine getirileceği, üniversitenin öğretim, araştırma ve yayın görevleri dışındaki idari görevlerinin ne olduğu ve bunların nasıl yürütüleceği üniversiteye özgü bir kanunla düzenlenecek ve bu düzenleme yapılırken de üniversitenin genel idare dışında yer alan idari ve bilimsel özerkliğe sahip bir kamu tüzelkişisi olduğu esası korunacaktır [130].

**5) Üniversite Öğretim Üyelerinin Siyasi Partilere Üye Olabilmeleri**

Üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olabilmeleri ve partilerin genel merkezlerinde yönetim görevi alabilmeleri de 1961 Anayasası'nın 120. maddesinin son fıkrasında, ilke olarak kabul edilmiştir. Konuya ilişkin olarak 120. maddenin gerekçesinde, bu fıkranın, siyasi hayatımızın zenginleşmesi ve partilerin

[130] AYMK t. 4.2.1966, E.1965/32, K.1966/3, RG 8.6.1966, 12317; AYİTER, 1968, s. 29-30.

kendilerinden beklenen hizmetleri daha iyi görebilmesi için üniversite öğretim üyelerinin partilere girmesine imkan vermek, aynı zamanda, bilimsel çalışmaların ülke gerçeklerinden uzak kalmasını önlemek amacını taşıdığı belirtilmiştir[131].

Karayalçın'a göre üniversite öğretim üyeleri, subaylar, hakimler ve bazı diğer devlet görevlileri gibi özel statüdedir. Öğretim üyelerinin diğerlerinden ayıran özellik, siyasi, sosyal bütün faaliyetlerin öğretim ve araştırma konusu teşkil etmesidir. Bunun için, üniversite öğretim üyelerinin siyasi ve sosyal konulardaki hakları diğer memurlarla karşılaştırılamaz. Normal dönemlerde, özellikle ülkemizde, siyasi partiler karşısında "tarafsız" denge kuvvetlerine ihtiyacı vardır; bu tarafsız kuvvetler "ordu" ve "üniversite"dir; bunlar olağanüstü dönemlerde asıl görevleri dışında görev aldıktan sonra normal dönemde asıl görevlerine dönerek siyasi hayatın garantisi olmaya devam edeceklerdir. Üniversite öğretim üyelerinin siyasi konular üzerinde üniversite dışında veya kürsüde siyasi fikirlerini bildirmelerini, sürekli olmadan siyasi partilere görüş vermelerini ya da faal siyaset yapmadan siyasi partilere üye olmalarını sakıncasız olarak değerlendiren Karayalçın'a göre, üniversite öğretim üyelerinin faal siyaset yapmaları ve parti organlarında görev almaları öğretim ve araştırma verimini düşürecek, öğretim üyesinin tarafsızlığını kaybetmesine neden olacak, üniversitenin huzur ve dengesinin bozulmasına neden olabilecek ve siyasi hayatımızın en etkili iki tarafsız denge unsurundan birinin yitirilmesine neden olacaktır[132].

Üniversitenin tarafsız olmaları gerektiği ve öğretim üyelerinin olağan dönemlerde bir ülkenin siyasi hayatında rol oynamalarının tarafsızlıklarına gölge

[131] Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, Y. 1961, C. 2, S.Sayısı 35, s. 43.

[132] KARAYALÇIN, Yaşar, Meseleler ve Görüşler, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1965, s. 121-124.

düşüreceğinden sakıncalı olduğu, görüşü Üniversitenin bir toplumu yönlendirici etkisi ve görevi dikkate alındığında, eleştiriye açıktır.

### 6) Üniversitelerin Kendileri Tarafından Seçilen Organlar Eliyle Yönetilmesi

1961 Anayasası'nın 120. maddesinin 2. fıkrasında, "Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir; özel kanuna göre kurulmuş Devlet Üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır." Denilmek suretiyle özel kanuna göre kurulmuş devlet üniversiteleri, kendileri tarafından seçilen öğretim üyelerinden kurulu organlar eliyle yönetim ve denetim kuralının kapsamı dışında bırakılmışlardır. Özel kanuna göre kurulmuş üniversiteler bakımından getirilen istisna ayrı bir fıkra olarak yazılmadığından, genel özerklik kuralının istisnası değil, içinde yer aldığı hükmün yani, üniversitelerin kendi eliyle seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organlar eliyle yönetileceği ve denetleneceği hükmünün, istisnası sayılması gerekir. Bir fıkranın içinde yer alan istisna, maddenin bütününe aykırı düşecek bir sonuca yol açmamalıdır[133]. İstisna sadece yönetim ve denetim esası için getirildiğinden, 120. maddenin diğer fıkraları, özel kanuna göre kurulmuş devlet üniversiteleri hakkında da uygulanacaktır[134].

120. maddede yer alan özel kanuna göre kurulmuş devlet üniversiteleri hakkındaki hükümlerin saklı olduğuna ilişkin ibarenin yalnızca geçmişe ilişkin olup olmadığı; özel kanuna göre, 1961 Anayasası'nın yürürlük tarihinden sonra kurulacak devlet üniversiteleri bakımından bu hükmün uygulanmasının mümkün bulunup bulunmadığı, konusu gündeme gelmiştir.

---

[133] SOYSAL, Mümtaz, Orta Doğu Teknik Üniversitesinin Yönetim Yapısı ve Anayasa, SBFD, C. 24, Y. 1969 (a) , S. 1, s. 85.

[134] KARAYALÇIN, 1964, s. 650.

8 Temmuz 1967 günlü ve 12642 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 4 Temmuz 1967 günlü ve 892 sayılı Hacettepe Üniversitesi Kurulması Hakkındaki Kanun'un iptali istemi ile açılan davada Anayasa Mahkemesi, 3.12.1968 tarihli ve 1967/32 Esas, 1968/57 Karar sayılı kararında[135];

*"Anayasa'nın 120. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan (Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir; özel kanuna göre kurulmuş Devlet üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır.) hükmü, üniversitelerin yönetim ve denetiminin kimler eliyle yapılacağını göstermekte ve ancak özel kanuna göre kurulmuş Devlet üniversitelerinin yönetim ve denetiminin kimler tarafından yapılacağına ilişkin hükümlerin saklı kaldığını belirterek Anayasa'nın yürürlüğe girmesinden önceki bir durumu fıkranın koyduğu ilkenin dışında bırakmaktadır. Bu hüküm, yeniden kurulacak üniversitelerin kuruluş ve işleyiş şekli düzenlenirken bunların kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organlar eliyle yönetilmeleri ve denetlenmeleri ilkesinden vazgeçilebileceği anlamını taşımadığı gibi, bunun aynı maddenin beşinci fıkrası hükmünce üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri organları, bunların seçimleri, görev ve yetkileri, öğretim ve araştırına görevlerinin üniversite organlarınca denetlenmesi yönlerini düzenlemesi gereken kanunla da bir ilgisi yoktur."*

diyerek bu konuya açıklık getirmiştir.

27.05.1959 tarihli ve 7307 sayılı Kanun[136] ile kurulan Ortadoğu Teknik Üniversitesi, kendi üyeleri tarafından seçilmeyen, Bakanlar Kurulu kararı ve

[135] RG. 8.11.1969, 13346.

[136] RG 4.6.1959, 10222.

Cumhurbaşkanı onayı ile atanan dokuz kişilik bir "Mütevelli Heyet" tarafından yönetilmekteydi. Mütevelli Heyeti üyeleri, "gençliğin yetiştirilmesine alaka göstermiş olan, geniş kültür anlayışına sahip, iyi karakterde, seçkin Türk vatandaşları arasından" Bakanlar Kurulu kararı ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile atanmaktaydı. Rektör, Mütevelli Heyetin üçte iki çoğunluğu ile Türk vatandaşları arasından; bilimsel, teknik ve mesleki araştırmalar ile öğretim konularında rektörün yardımcısı olan "Müşavir Rektör" ise Türk vatandaşı olmayan kişiler arasından yine Mütevelli Heyet tarafından seçilmekteydi.

Soysal, 7307 sayılı Kanun ile Rektöre "üniversite öğretim üyeleri ile personeli üzerinde tanınan doğrudan doğruya denetim yetkisi" nin, Anayasanın 120. maddesi uyarınca tüm üniversite öğretim üyelerine tanınmış "serbest araştırma ve yayın ilkesi" ile bağdaşmadığını; siyasal makamlarca atanan mütevelli heyet üyelerinden en çok üçünün seçimle kazanılan bir devlet hizmetinde bulunanlardan ya da devlet memurlarından seçilebilmesinin, anayasada yer alan genel kural olan "yönetim özerkliği"nin zedelenmesi anlamına geldiğini; heyet üyelerinde aranacak niteliklerin bunları öğretim üyelerinde aranan niteliklerden daha da uzaklaştırmakta olduğunu ve bu durumun da Anayasa ilkesinin zedelenmesine yol açtığını, belirtmektedir[137].

7307 sayılı Kanun, siyasal iktidarın takdirine bağlı olarak oluşturduğu Mütevelli Heyetine tam bir bağımsızlık vermemiştir. Bağımsız organların temel özelliği kendi üyelerini korumak ya da değiştirmek bakımından söz sahibi olmaları iken, Mütevelli Heyeti, üyelerden birinin bu sıfatını kaldırmayı gerekli görse bile, bu sıfatın kalkması Milli Eğitim Bakanı'nın onayına bağlı olacaktır. Soysal'a göre bu

[137] SOYSAL, 1969 (a) , s. 87.

durum, Anayasanın 120. maddesinin 3. fıkrasında yer alan, üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcılarının her ne surette olursa olsun üniversite dışındaki makamlarca görevlerinden uzaklaştırılamayacakları, ilkesine açıkça aykırı düşmektedir[138].

Anayasa Mahkemesi, bir öğretim üyesinin Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mütevelli Heyetince görevinden uzaklaştırılması nedeniyle açılan davada, 7307 sayılı Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu'nun 6/F ve 17. maddelerinde yer alan hükümlerin[139], Anayasaya aykırılığı iddiasını incelemiştir[140].

Anayasa Mahkemesi konuya ilişkin kararında, 7307 sayılı Kanun'un 17. maddesi ile getirilen, yani öğretim üyelerinin üniversite ile olan işlem ve ilişkilerinde özel hukuk hükümlerine tabi oldukları kuralının, Anayasa ile güvence altına alınan yargı denetimi, bilimsel özerklik ve kanun önünde eşitlik ilkelerine aykırı olduğunu belirtmiştir. Buna göre, ODTÜ öğretim üyeleri ile üniversite arasındaki ilişki bir kamu ilişkisidir ve 7307 sayılı Kanun'un 17. maddesinde yer alan, ODTÜ'de görev yapan öğretim üyelerini, mensup olduğu üniversite ile ilişki ve işlemlerinde özel

---

[138] SOYSAL, 1969 (a) , s. 87-88.

[139] Madde 6/F- Mütevelli Heyeti, üniversitenin ilmi, teknik ve milletlerarası mahiyetini gözönünde tutmak suretiyle müessesenin esas ve usullerine göre Türk ve diğer devletler vatandaşlarından idareciler, öğretim üyeleri ve memurlar tayin ve bunların ücretlerini, hizmet müddet ve şartlarını ve mukavele esaslarını, mer'i mevzuat hükümlerine tâbi olmaksızın tespit eder.

Ancak, Türk vatandaşlarından olan öğretim üyelerinden bütün faaliyet ve gayretlerini Orta Doğu Teknik Üniversitesine hasredenler hariç olmak üzere diğer Türk vatandaşı öğretim üyelerine mukavele ile verilecek ücret miktarı birinci derece Devlet memurunun alabileceği aylık ve sair munzam istihkakları yekûnunu tecavüz edemez."

"Madde 17- Orta Doğu Teknik Üniversitesinin Mütevelli Heyeti ilk öğretim üyeleri, idarecileri, memur ve müstahdemleri halk ve mensup oldukları üniversite ile muamele ve münasebetlerinde hususi hukuk hükümlerine tâbi olup haklarında Memurin Muhakematı Kanunu ile Memurin Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu hükümleri tatbik olunmaz.

Orta Doğu Teknik Üniversitesine ait mallar Devlet malı hükmündedir. Bunları çalanlar, ihtilas edenler, zimmetine geçirenler veya her ne suretle olursa olsun suistimal edenler hakkında Devlet mallarına karşı işlenen bu çeşit suçlara ait cezai takibat yapılır.

[140] AYMK, t. 25.5.1976, E.1976/1, K.1976/28, RG 16.8.1976, 15679.

hukuk hükümlerine bağlı tutan ve bu yolla bu ilişki ve işlemlerden doğacak uyuşmazlıklara, başka bir deyimle üniversite idaresinin öğretim üyeleri hakkında alacağı idari kararlara karşı açılacak davalarda idari yargı yolunun kapatılmasını ve sonuç olarak da idari kararları iptal edilebilir olmaktan kurtararak hukuk alanında yaşamalarını sürdürme olanağı sağlayan bu hüküm, Anayasanın 140. ve 114. maddelerine açıkça aykırıdır.

Anayasa Mahkemesi, anılan hükmün, ODTÜ ile öğretim üyeleri arasındaki ilişki ve işlemlerde özel hukuk hükümlerinin uygulanacağını kurala bağlayan 17. madde hükmünün, bunların görevlerine son verilmesinde Mütevelli Heyetine sınırsız bir takdir yetkisi verdiğini, bu kural gereği, öğretim üyeleri ile üniversite arasındaki sözleşmelerin özel hukuk sözleşmesi niteliğine sokulduğunu; özel hukuk sözleşmesinde aslolanın ise irade serbestliği ve irade muhtariyeti olduğunu; bu esaslara göre Mütevelli Heyetinin sözleşmelere dilediği anda son vermek ya da süresi biten bir sözleşmeyi uzatıp uzatmamakta sınırsız bir takdir yetkisine sahip bulunduğunu ve bu kuralın, öğretim üyelerinin bilimsel özgürlüğünü, görev ve meslek güvencelerini, serbestçe araştırma ve yayında bulunma haklarını, özgürlük ve teminat içinde öğrenim ve öğretimde bulunma yetkilerini zedelediğini; bu nedenlerle Anayasanın 120. maddesinde yer alan özerklik ilkesine aykırı düştüğünü, hükme bağlamıştır.

7307 sayılı Kanun'un 6/F maddesine ilişkin olarak ise, üniversitelerin Anayasanın 120. maddesinde ayrık hüküm bulunmayan hallerde, idareyi düzenleyen Anayasa kurallarına bağlı oldukları belirtildiğinden; üniversite öğretim üyelerinin nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri, aylık ve ödenekleri ve

diğer özlük işlerinin Anayasa'nın 117. maddesinin son fıkrası uyarınca kanunla düzenlenmesi gerekir. Anayasa Mahkemesi'ne göre;

*"Anayasanın düzenleniş biçimi ... Mütevelli heyetine, sözleşmeli personel istihdamı yolu ile, öğretim üyelerinin bir kanunla düzenlenme konusu olan niteliklerini, seçimle ve atama yöntemlerini; ödev, görev ve yetkilerini; aylık, ödenek, izin ve sosyal güvence gibi haklarını ve yükümlülüklerini; disiplin, idari ve cezai yönden kovuşturma esaslarını mer'i mevzuat hükümleriyle bağlı kalmaksızın mutlak bir takdir yetkisiyle saptamasına olanak vermez."*

Anayasa Mahkemesi anılan maddeyi, Anayasanın 120. maddesinde yer alan üniversitenin kuruluş ve işleyişinin kanunla düzenleneceğine ilişkin hükme de aykırı bularak, maddenin iptaline karar vermiştir.

ODTÜ'nün yanı sıra, 6990 sayılı Kanun[141] ile kurulan Atatürk Üniversitesi, Nebraska Üniversitesi sistemi ile yani "halk tarafından kurulan ve idare edilen halk üniversitesi" tipinde kurulmuştu. Bu üniversitelerde öğretim ve araştırma yanında bölge için faydalı uygulamalı araştırmalar yapma ve pratik bilgileri yayma işlevinin özel bir önemi bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilen Atatürk Üniversitesi 6990 sayılı Kanununa ve bu kanuna aykırı olmadığı ölçüde 4936 sayılı Üniversiteler Kanununa tabiydi. Bu üniversitede gerek idari gerek akademik bakımdan merkeziyetçilik sistemi hakimdi. "Halkın Atatürk Üniversitesine karşı ilgisini temsil eden" ve senatonun gösterdiği üniversite mensubu olmayan adaylar arasından Milli Eğitim Bakanınca seçilen bir "Üniversite Müşavirler Heyeti" kurulması öngörülmüştü. Rektör, üniversite profesörü olması gereken adaylar arasından Milli Eğitim Bakanı tarafından seçilerek Bakanlar Kurulu kararıyla,

[141] RG 7.6.1957

dekanlar profesörler arasından Rektörce seçilecek adaylar arasından Milli Eğitim Bakanınca atanmaktaydı. Üniversitenin katma bütçesi yoktu[142].

Yukarıda belirtilen üniversitelerin yanında, Karadeniz Teknik Üniversitesi de kuruluş halinde olduğundan, özel kanununa tabi olarak yönetilmekteydi.

### 2. 1961 Anayasası Döneminde Üniversite Özerkliği

1961 Anayasası 120. maddesinde, üniversiteleri bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzelkişileri olarak tanımladıktan sonra, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilip denetlenmeleri esası ile birlikte serbest araştırma ve yayın hakkı, öğretim ve araştırma görevlilerinin üniversite organlarınca denetlenmesi ve üniversite öğretim üyeleri ve yardımcılarının üniversite dışındaki makamlarca görevlerinden uzaklaştırılamamaları ilkelerini getirerek, akademik özgürlüğü garanti altına almıştır.

Soysal, Anayasanın amacının, üniversitenin doğruyu araştırırken kurulu düzenden bağımsız olabilmesi olduğunu; özerkliğin yalnızca iktidar organlarına karşı bağımsızlık olarak değil; egemen çevrelerin, ekonomik bağlantılarla ve büyük basınla kendi değerlerini aşılayan tavrına karşı üniversitenin ağırlık koyması olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir[143].

Anayasa Mahkemesi, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 1. maddesinin 3. fıkrasında yer alan "…mali hükümleri dışında…" ibaresinin, üniversite öğretim üyeleri ile yardımcılarını da kanunun mali hükümleri kapsamına

[142] KARAYALÇIN, 1964, s. 663-668.

[143] SOYSAL, 1977, s. 278.

sokması nedeniyle Anayasaya aykırılığı iddiası ile açılan davada, özerkliğin tanımını yapmış ve unsurlarını belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre özerklik, belli sınıflar içerisinde serbestçe hareket edebilmeyi gerektirir ve özerk olan bir kuruluş, kanunla belli sınırlar içerisinde kalmak şartıyla, kendi hareketlerine hakim olacak kuralları da yine kendisi düzenler[144].

Mahkeme söz konusu kararında, Anayasanın 120'nci maddesinin üniversitelere sadece idari ve bilimsel alanda özerklik tanıdığını; Üniversitelerin öncelikle kanunun çizdiği sınırlar içerisinde kendi kendini yönetme yetkisine sahip kamu tüzel kişileri olarak kurulmaları gerektiğini; ancak kanun koyucunun üniversitenin sınırlarını belirlerken Anayasanın söz konusu ilkesini göz önünde tutmak ve kendi kendisini yönetme imkânını Üniversitelere sağlayacak şekilde hükümler koymak zorunda olduğunu ve yasama yetkisini kullandığından bahisle Üniversiteyi kendi kendisini yönetme imkânından yoksun bırakacak şekilde sınır koyamayacağını, ifade etmiştir.

Mahkemeye göre üniversiteler;

*"a- Kendi öğretim üyeleriyle yardımcılarının görevlerini, bu görevlerin gerektirdiği nitelikleri kendisi tesbit edebilmeli ve gerekirse bunların Üniversite bakımından taşıdığı değere göre sınıflandırma ve sınıf içindeki derecelendirme ve kademelendirme işlerini kendisi yapabilmeli, bu konuda başka bir idare kademesi kendisine müdahale ve tesir edememelidir.*

[144] AYMK t. 04.02.1966, E. 1965/32, K. 1966/3, RG 08.06.1966, 12317.

*b- Öğretim, araştırma, yayın ve genellikle Üniversitenin yönetimi için gerekli personel sayısını ve bunların görev ve niteliklerini kendisi belli etmelidir.*

*c- Yukarıki fıkralara göre kurulacak öğretim ve yönetim kadrolarına ihtiyaç oranında elemanları kendisi tedarik etmeli ve bunların atanma, meslekte ilerleme ve hizmetten çıkarma işlemlerini kendisi yapmalıdır.*

*Yukarıda belirtilen hususlardan kanun konusu olanlar, doğrudan doğruya Üniversite tarafından hazırlanarak başkaca bir idare kademesinin tasvip ve tastikine muhtaç olmadan hükümet vasıtasıyle yasama organına sunulabilmelidir."*

Soysal, 1961 Anayasası'nın üniversitelere özerklik tanıyan hükmünün, bir tepki anayasasının tipik özelliği olarak, geçmişteki tutumların ortaya çıkmasını önlemek amacıyla konulduğu şeklinde yorumlanmasının, özerkliğin yalnızca üniversitelere korunma sağlayan "olumsuz" ve "yaratıcı olmayan" bir statü olarak algılanması sonucunu doğuracağını ancak; özerk kuruluşlar, ulus egemenliğinin kullanılmasını daha sağlam temellere oturtmaya yönelik bir çabanın unsurları olarak yorumlandığında, özerkliğin "olumlu" ve "yaratıcı" bir görev niteliği kazanacağını belirtmiştir. Buna göre; özerklik, mevcut düzenin, en geniş anlamıyla, ideolojisinden sıyrılış anlamına gelmektedir. Sağlanan sıyrılış olanakları içerisinde, üniversite doğruyu özerkçe araştıracak, toplumun kilit noktalarına yönelmiş genç kuşakları özerkçe eğitecektir. Özerk üniversite yalnızca iktidar organlarına karşı değil aynı zamanda egemen çevrelerin, ekonomik bağlantılarla ve her türlü araçla ortaya koyduğu kendi değerlerini aşılayan tavrına karşı, insanın yeniden yaratılışına ağırlığını koyacaktır[145].

[145] SOYSAL, Mümtaz, Anayasa Diyalektiği Açısından Özerk Kuruluşların Görevi, AÜSBFD, C. XXIV, Aralık 1969 (c) , S. 4, s. 115-116.

Soysal, 1961 Anayasası tarafından getirilen özerklik anlayışının, Anayasanın özel nitelikleri de göz önüne alındığında, "doğal" sonuçlarının bulunduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki, yalnız yürütme organınca değil, yasama organınca da özerk kuruluşlara ideolojik çerçeve çizilemeyeceğidir. Yasama organınca özerk kuruluşlara ideolojik çerçeve çizilmesinin, ulusal egemenliğin kullanılmasının daha sağlam temellere oturtulması amacına aykırı düştüğünü; hatta Anayasanın kendisinin bile bu kuruluşlar için bir ideolojik çerçeve olamayacağını; 1961 Anayasası'nın 8. maddesinde[146] yer alan, Anayasa hükümlerinin yasama, yürütme ve yargı organları ile idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kuralları olduğu, hükmündeki "bağlayan" ifadesinin, davranışların, tutumların ve hareketlerin bağlanması anlamına geldiğini ve düşünceyi bağlayan bir yanının olmadığını; Anayasanın kendisinin düşünce, bilim ve sanat özgürlüğüne ilişkin 20. ve 21. maddeleriyle bu konuda sınırsızlığı öngördüğünü belirtmektedir. Özerklik anlayışının doğal diğer sonuçları ise özerk kuruluşun kendi iç düzeninde, üyelerine de özerk çalışma olanağı sağlaması ve kendi davranış kurallarını belirlerken yalnızca çalışma tarzını düzenleyerek çalışmanın özüne dokunmamasıdır. Buna örnek olarak, üniversitenin akademik çalışmanın tarzını düzenleyebileceği ancak; çalışmanın özü ile ilgili düzenleme yapamayacağı gösterilmiştir[147].

1961 Anayasası döneminde üniversiteler bakımından idari özerkliğin anlamının, merkezi idareden ayrı, bir yasaya bağlı olarak kendini yönetme hakkı ve bir derecede dış denetimden bağımsızlık olduğu söylenebilir.

---

[146] MADDE 8 – Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

Anayasa hükümleri yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

[147] SOYSAL, 1969 (c) , s. 117-123.

Dış denetimden tamamen bağımsızlıktan söz edilememesinin nedeni, üniversitelerle ilgili kuruluş, bütçe ve kadro kanunları nedeniyle yasama organınca yapılan denetimin, üniversitenin gelir, gider ve mallarının Sayıştay tarafından denetlenmesinin ve üniversite organlarının eylem ve işlemleri nedeniyle hakkı ihlal edilenlerin ya da mevzuatın hukuka aykırılığı nedeniyle menfaati ihlal edilenlerin yetki, şekil, sebep, konu ve maksat bakımından hukuka aykırılık iddiası ile idari yargıda açacakları davalarda yapılacak yargısal denetimin, buraya dahil olmamasıdır[148].

Özçelik'e göre, 1961 Anayasası uyarınca, üniversitelerin idari özerkliğinin kapsamına, üniversitelerin kendileri tarafından seçilecek yetkili öğretim üyelerinden oluşan organlarca yönetilip denetlenmesi ve üniversite öğretim üyeleri ve yardımcılarının üniversite dışındaki makamlarca görevlerinden uzaklaştırılamamaları, girmektedir[149].

Kamu tüzelkişisi olan üniversiteler, kanunla belirlenen amaçları gerçekleştirmek amacıyla kendini idare etme ehliyetine sahiptir. İdari özerkliğin Anayasa ile belirlenen bir özelliği, üniversite yönetim organlarının kanunla belirlenen öğretim üyeleri tarafından ve kendi aralarından seçim yolu ile oluşturulması olup; bu sınır aşılmamak şartıyla, Üniversiteler Kanunu yönetim organlarının oluşturulma tarzını ve görevlerini serbestçe belirleyebilecektir. İdari özerkliğin sınırı, merkezi idarenin üniversite ile ilgili idari konularda, re'sen veya

[148] KARAYALÇIN, 1964, s. 647-648.

[149] ÖZÇELİK, A. Selçuk, Anayasamız Muvacehesinde Üniversite Muhtariyeti Meselesi, İÜHFM, C. XXXV, S. 1-4, İstanbul, 1970, s. 2.

üniversite organının bir kararını ıslah etmek suretiyle, üniversiteyi bağlayacak bir karar verememesidir[150].

Özçelik, yukarıda belirtilen konular dışında üniversiteye herhangi bir ayrıcalık ve dokunulmazlık tanınamayacağını; özerkliğin, bu kurumların bina ve sınırlarına bir dokunulmazlık veremeyeceğini; üniversite binası içinde suç işlenmesi durumunda, emniyet güçlerinin üniversite yöneticilerinden talep gelmeden üniversiteye girmelerinin Anayasayı ihlal etmek şeklinde yorumlanamayacağını belirtmiştir[151].

1961 Anayasası döneminde üniversitelerin bilimsel özerkliği konusu incelenmeden önce Anayasanın 21. maddesinde düzenlenen bilim özgürlüğünün ele alınması doğru olacaktır. Bilim özgürlüğü, bilim alanında öğretme, yayma ve araştırma özgürlüğüdür[152].

1961 Anayasası'nın bilim özgürlüğünü düzenleyen 21. maddesinin ilk fıkrası "Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir." hükmünü getirmiştir. Bilim özgürlüğü, bilimsel çalışma yapmak kaydıyla üniversite içinde ya da dışında herkese açıktır. Bu hürriyetin özünü, bilim alanında çalışma, araştırma ve öğretim yapan bir kişinin bilime yabancı olan dini ve siyasi güçlerin etkisi altında bırakılmadan konu ve metodunu serbestçe seçebilmesi; çalışma, araştırma ve yayınlarını serbestçe yapabilmesi oluşturmaktadır[153].

---

[150] KARAYALÇIN, 1964, s. 642.

[151] ÖZÇELİK, 1970, s. 3.

[152] KARAYALÇIN, 1964, s. 632.

[153] agm, s. 632-633.

1961 Anayasası'nın üniversiteleri düzenleyen 120. maddesinin 4. fıkrasında yer alan ve 1. fıkrada belirtilen bilimsel özerkliği tamamlar nitelikte bir hüküm olan "Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları, serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler." hükmü de Anayasanın 21. maddesinde ifadesini bulan bilim özgürlüğünün bir uzantısıdır.

1961 Anayasası'na göre, öğretim üyeleri ve yardımcıları, bilimsel olmasa dahi, siyasi ve diğer konularda serbestçe araştırma ve yayın yapabilecektir. Ancak bilimsel olmayan konularda araştırma ve yayın yapma serbestisinin sınırını, meslekin vakar ve haysiyeti oluşturmaktadır. Böyle bir hükmün getiriliş nedeni, üniversitelerde görevli öğretim üyeleri ve yardımcılarını, araştırma ve yayın bakımından memur statüsü dışına çıkarmak veya bilimsel içerikte olmayan siyasal araştırma ve yayınları dolayısıyla bunlar hakkında özel kanunlar çıkarılmasını önlemektir[154].

Özçelik'e göre ise öğretim üyeleri ve yardımcılarının serbestçe araştırma ve yayında bulunabilecekleri ifadesinden anlam çıkararak, bu konuda söz konusu kişilerin normal vatandaşlar ile aralarında fark bulunduğunun belirtilmesi Anayasanın 12. maddesinde belirtilen kanun önünde eşitlik ilkesine aykırı düşecektir; vatandaş hangi şart ve esaslara bağlıysa, öğretim üyesi de onlara bağlıdır. Anayasa'nın öğretim üyeleri bakımından getirdiği tek fark, diğer devlet memurlarının siyasi faaliyette bulunmalarının yasak olmasına karşın, öğretim üyeleri açısından bunun söz konusu olmayışıdır[155].

[154] KARAYALÇIN, 1964, s. 634-635.

[155] ÖZÇELİK, 1970, s. 4.

Üniversitenin toplumsal konumu göz önünde bulundurulduğunda, Anayasa koyucunun üniversite öğretim üyelerinin araştırma ve yayınlarında serbest olduklarına ilişkin özel hüküm getirmesi, bu kişileri diğer memurlar ve vatandaşlardan ayrı bir yere koyduğunun ve akademik faaliyetleri nedeniyle bu kişilerin maruz kalabilecekleri müdahalelere karşı özel bir koruma sağlamak istediğinin göstergesidir. Kaldı ki, akademik özgürlüğün bir tür bağışıklık ve ayrıcalık olduğuna ilişkin tanım ve buna ilişkin olarak çalışmanın "giriş" bölümünde verilen örnek dikkate alındığında[156], bu yorumun akademik özgürlük kavramı ile bağdaşmadığı düşünülmektedir.

1961 Anayasası'nda yer alan, üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcılarının üniversite dışındaki organlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılamayacakları hükmü de yine bilimsel özerkliğin bir garantisini oluşturmaktadır. Bu hüküm, görevden uzaklaştırma yetkisinin idari niteliği nedeniyle idari özerklikle, üniversite öğretim üyelerinin görevden uzaklaştırılma tehdidi olmadan serbestçe araştırma ve öğretim faaliyetlerini yürütebilmeleri bakımından ise bilimsel özerklikle yakından bağlantılıdır.

Bilimsel özerklik ilkesine ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi yukarıda ele alınan kararında, Anayasanın bu ilke ile Üniversiteleri; Anayasanın 2'nci maddesinde yer alan ana niteliklere sahip bir hukuk devletinin Üniversitesine yaraşır şekilde öğretim, araştırma ve yayın konularını düzenlemek ve yürütmek ve mensuplarını bu yönden çalışmaya yönlendirmek serbestliğine sahip kıldığını belirtmiş; üniversiteye, Devletin herhangi bir idare kademesinin bu özerkliklerle bağdaşmayacak müdahaleler yapmasının ve kanunlarla da böyle bir müdahaleye

[156] Bkz. s. 4.

imkân verecek bir düzenleme getirilmesinin mümkün olmadığını, hüküm altına almıştır[157].

Sonuç olarak, 1961 Anayasası ile garanti altına alınan "bilimsel özerklik" uyarınca, üniversite öğretim üyeleri ile yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilecek, dersleri ve yayınlarında kendi gündemlerini oluşturup bunu izleyebilecek ve bunları yaparken uğraştıkları bilim dalının kendine özgü yönteminin yanı sıra, belli bir dünya görüşünü yansıtan felsefe yöntemini de istedikleri gibi belirleyebilecekler; söz konusu tercihleri nedeniyle herhangi bir soruşturma veya kovuşturmaya maruz kalmayacaklardır.

Mali özerkliğin üniversitenin kendisine ayrılan kaynaklar çerçevesinde bütçesini istediği gibi yönetebilmesi ve başka kaynaklar yaratabilmesini ifade ettiğine yukarıda işaret edilmişti. 1961 Anayasası, üniversiteye mali özerklik tanımamıştır.

Üniversitenin kadroları Kanunla veya Kanunun verdiği yetkiyle belirlenir, harcamaları TBMM tarafından kabul edilen yıllık katma bütçelere göre yapılır, bütün gelir ve giderleri ile malları Sayıştay tarafından TBMM adına denetlenir[158].

Üniversitelerin idari ve bilimsel özerkliğinin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için mali özerkliğin şart olduğu açıktır. Zira, Anayasa ile garanti altına alınmış bilimsel ve idari özerkliği de bulunsa, kendisine yeterli kaynak sunulmayan, kaynaklarını kendi belirlediği alanlara yönlendirmesine olanak tanınmayan, kadrolarını ihtiyaçları doğrultusunda kendi oluşturamayan bir üniversitenin özerkliği tam anlamıyla gerçekleştirilemeyecektir.

---

[157] AYMK t. 04.02.1966, E. 1965/32, K. 1966/3, RG 8.6.1966, 12317.

[158] KARAYALÇIN, 1964, s. 642-643.

### 3. 1971 Anayasa Değişiklikleri Sonrası Yükseköğretim

1961 Anayasası'nın yarattığı liberal ortam içinde sol fikirlerin yaygınlaşmaya başlaması, sendikal hareketlerin artması bazı çevrelerde endişe yaratmış; 60'ların sonlarına doğru ortaya çıkmaya başlayan siyasal şiddet ortamının ve terör eylemlerinin önlenememesi Anayasaya yöneltilen suçlamaları arttırmıştır[159].

Bu dönemde Anayasaya yöneltilen eleştiriler özetlenecek olursa; Anayasanın Türk toplumunun hazır olmadığı bir özgürlükler düzeni yarattığı, özgürlüklerin kötüye kullanılmasını önleyecek sınırlamaları içermediği, yasaların yapılması için getirilen mekanizmanın çok yavaş olduğu, yürütme organının daha çabuk ve etkin iş görebilme olanaklarına sahip olması gerektiği, yasama ve yürütme üzerinde Anayasa Mahkemesi ve Danıştay yoluyla kurulan denetimin iktidarı işleyemez duruma getirdiği, özerk kuruluşların devletin temelini sarsacak görüşlerin oluştuğu yerler haline gelmeleri, ekseninde yoğunlaştığı görülmektedir[160].

Özerk kuruluşlara yöneltilen ithamın iki yönünden biri, bu kuruluşların devletin temel düşüncelerine aykırı düşüncelerin oluştuğu ve yayıldığı yerler haline gelmeleri; ikincisi ise, 1961 Anayasası'nda ifadesini bulan özerkliğin, şiddet olaylarından sorumlu olduğu, özellikle üniversitelerin, sorumsuzca davranarak üniversite binalarında suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel olduklarıdır[161].

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 1968 yılında öğrenci hareketleri başladığında, bu hareketin verdiği mesaj iki yönde yoğunlaşmıştır. Mesajların bir bölümü üniversiteye ilişkindir; eğitimin kalitesizliği, öğretim üyeleri ile öğrenciler

[159] ÖZBUDUN, 2005, s. 45-46.

[160] SOYSAL, 1977, s. 79.

[161] age, s. 91.

arasındaki ilişkilerin demokratik olmayışı, öğrencilere sunulan yaşam koşullarının elverişsizliği gibi. Diğer kısım ise dünyadaki hareketlere paralel olarak, kapitalist ve emperyalist sistemin işleyişi sonucu ortaya çıkan toplumsal sorunlar üzerinedir. Tekeli, üniversitenin kendisini dönüştürerek bu krizi aşmayı başaramamasının, toplumda geniş kesimlerin desteğine sahip olmayan radikal siyasetlerin çatışma alanı haine gelmesine yol açtığını ve 12 Mart Askeri Müdahalesi'nin en büyük nedenlerinden birinin de üniversitelerin yaşamakta olduğu bu bölünme olduğunu, belirtmektedir[162].

12 Mart 1971 Muhtırası, anarşik olaylar nedeniyle ülkenin geldiği noktada Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından duyurulmuş; bu anarşik ortamın tekrarlanmaması ve anarşiyle mücadele etmeye kararlı iktidarların tereddüde düşmemeleri için Anayasada geniş bir değişiklik yapılması zorunlu görülmüştür. Bu amaçla yapılan değişiklikler kişi hak ve özgürlükleri, yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerini ve özerk kuruluşları kapsamaktadır[163].

Her dönemde olduğu gibi bu dönemde de karşılaşılan her türlü sorunun kaynağı Anayasada aranmış, bu sorunları ortadan kaldırmanın çaresi, Anayasada değişiklik yapmakta bulunmuştur[164].

**i. Anayasa Değişiklikleri**

1961 Anayasası, 20.9.1971 tarihli ve 1488 sayılı Kanun[165] ile değişikliğe uğramıştır. Bu Kanun ile, Anayasanın otuz beş maddesi değiştirilmiş ve Anayasaya

[162] TEKELİ, İlhan, Türkiye'de Üniversitelerin YÖK Sonrasındaki Gelişme Öyküsü, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi II, ed. ÇELİK, Tarık, TEKELİ, İlhan, TÜBA Yayınları, Ankara, 2009, s. 59.

[163] ALDIKAÇTI, 1973, s. 165.

[164] GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, Açıklamalı Türk Anayasaları, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007, s. 85.

dokuz geçici madde eklenmiştir. Gerek değiştirilen madde sayısı, gerek eklenen geçici maddeler bakımından kendinden öncekilerden ve sonrakilerden en geniş çapta olan beşinci Anayasa değişikliği, "Özerk Kuruluşlar" başlığı altında 120. maddede yer alan Üniversiteleri de kapsamına almıştır[166].

1488 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle "Özerk Kuruluşlar" başlığı "Özerk Üniversite, tarafsız radyo – televizyon, haber ajansları" halini almış; radyo ve televizyon bakımından özerklik ilkesi kaldırılmış ve bunlar bakımından yalnızca tarafsızlık, bir anayasa kuralı olarak düzenlenmiştir. Anılan Kanun ile 1961 Anayasası'nın 120. maddesi aşağıdaki şekilde değişmiştir:

*"MADDE 120 – Üniversiteler, ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, özerkliğe sahip kamu tüzelkişileridir. Üniversite özerkliği, bu maddede belirtilen hükümler içinde uygulanır ve bu özerklik, üniversite binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel olmaz.*

*Üniversiteler Devletin gözetimi ve denetimi altında, kendileri tarafından seçilen organları eliyle yönetilir. Özel Kanuna göre kurulan Devlet üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır.*

*Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılamazlar. Son fıkra hükümleri saklıdır.*

*Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler.*

---

[165] RG 22.09.1971, 13964.

[166] TİKVEŞ, Özkan, Anayasa'da Onbeş Yıllık Dönemde (1961-1976) Yapılan Değişiklikler ve Ekler, AÜHFD, Y. 1977, C. 34, S. 1-4, s. 26.

*Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri ve üniversite organlarının sorumluluğu, öğrenim ve öğretim hürriyetlerini engelleyici eylemleri önleme tedbirleri, üniversiteler arasında ihtiyaca göre öğretim üyeleri ve yardımcılarının görevlendirilmesinin sağlanması, öğrenim ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine ve kalkınma planı ilkelerine göre yürütülmesi esasları kanunla düzenlenir.*

*Üniversitelerin bütçeleri, genel ve katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara uygun olarak yürürlüğe konulur ve denetlenir.*

*Üniversitelerle onlara bağlı fakülte, kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve öğretim hürriyetinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca giderilememesi halinde Bakanlar Kurulu, ilgili üniversitelerin veya bu üniversiteye bağlı fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine el koyar ve bu kararını hemen Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısının onamasına sunar. Hangi hallerin el koymayı gerektireceği, el koyma kararının ilan ve uygulanma usulleri ile süresi ve devamınca Bakanlar Kurulunun yetkilerinin nitelik ve kapsamı kanunla düzenlenir."*

Özetle, maddenin yeniden düzenlenmesi ile üniversitelerde uygulanan özerklik esasının devletin gözetim ve denetim yetkisini kaldırmadığı belirtilmiş; 12 Mart'tan önce, yetkili makamların bazı durumlarda tereddüde düştüğü göz önünde bulundurularak üniversite bina ve eklerinde suçluların kovuşturulabileceği; üniversite öğretim üyelerinin bazı durumlarda üniversite dışındaki makamlarca da görevlerinden alınabileceği; üniversiteler arasındaki ihtiyaca göre öğretim üye ve yardımcılarının sağlanacağı; öğrenim ve öğretimin kalkınma plan ve ilkelerine göre kanunla düzenleneceği; üniversite bütçelerinin genel ve katma bütçeler gibi

denetleneceği; Bakanlar Kurulu'nun belli durumlarda üniversite ve ona bağlı fakülte ile kurum ve kuruluşların idaresine el koyabileceğine, ilişkin hükümler getirilmiştir[167].

Anayasa değişikliği ile üniversitelerin idari ve bilimsel özerkliğe sahip bulundukları yönündeki hüküm, yalnızca "özerkliğe sahip" bulundukları şeklinde düzenlenmiş; ancak bu özerkliğin "mali özerklik" şeklinde anlaşılmasının önüne geçilebilmesi amacıyla beşinci fıkrada, üniversite bütçelerinin genel ve katma bütçe esaslarına tabi olduğu, ifade edilmiştir.

Üniversite özerkliğinin, üniversite bina ve eklerinde suçluların kovuşturulmasına engel olmayacağına ilişkin hüküm, şiddet olaylarından özerkliğin sorumlu olduğu ve 1971 öncesi olaylarda üniversitelerin, polisin olaylara müdahalesini engelledikleri düşüncesi ile bu durumun tekrarlanmamasını sağlamak amacıyla 120. maddeye eklenmiştir.

Soysal'ın isabetle belirttiği üzere, özerkliğin sorumluluğu ile özerkliğin kötüye kullanılmasının sorumluluğunun birbirinden ayrılması gerekir. Özerklik, elbette suçluların korunması için polisin yüzüne üniversite kapılarının kapatılması anlamına gelmez, zaten 1961 Anayasası da özerkliğin böyle anlaşılmasını gerektirecek bir hüküm içermemektedir, ancak; özerklik gibi polis yetkilerinin de kötüye kullanılması pekala mümkün olduğundan, her iki yönde de kötüye kullanmanın önüne geçilebilmesi asıl sorundur[168].

1488 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişikliği ile, 120. maddede yer alan üniversitelerin kendileri tarafından seçilen organları eliyle yönetilmeleri kuralı aynen

[167] TİKVEŞ, 1977, s. 39.

[168] SOYSAL, 1977, s. 91.

bırakılmış ancak; "Üniversiteler devletin gözetimi ve denetimi altında, kendileri tarafından seçilen organları eliyle yönetilir." hükmü ile, üniversiteleri denetleme yetkisinin devlete bırakılması esası benimsenmiş; 120. maddenin 5. fıkrasında ise devletin söz konusu gözetim ve denetim hakkını kullanma usullerinin kanunla belirleneceği açıkça belirtilmiştir.

Maddenin yeni şeklinde, üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcılarının, üniversite dışındaki makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılamayacakları hükmü korunmuş ancak; fıkranın sonuna "Son fıkra hükümleri saklıdır." cümlesi eklenmiştir.

Son fıkrada yer alan hükme bakıldığında, 120. maddenin 3. fıkrasında yer alan "her ne suretle olursa olsun" ifadesinin anlamını yitirdiği görülmektedir. Zira; son fıkra ile Bakanlar Kurulu'na, üniversiteler ve onlara bağlı fakülte, kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve öğretim hürriyetinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca giderilememesi durumlarında, söz konusu üniversite, fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine el koyma yetkisi verilmektedir.

İdareye el koyma yetkisi, öğrenim ve öğretim hürriyetinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca giderilememesi durumunda kullanılabilecektir. Öğrenim ve öğretim hürriyetinin tehlikeye düşmesi ifadesi çok genel olup; basit bir eylemin bile idareye el konulması sonucunu doğurmasına neden olabilecek niteliktedir. 120. maddenin 5. fıkrası ile öğrenim ve öğretim hürriyetini engelleyici eylemleri önleme tedbirlerinin; son fıkrada ise hangi hallerin el koymayı gerektireceğinin kanunla düzenleneceği hükmü getirilmiştir.

Son fıkrada düzenlenen Bakanlar Kurulu'nun idareye el koyması, bir Bakanlar Kurulu kararı ile yapılacak olup; bu karar TBMM'nin onayına tabidir. Ancak, fıkranın yazılışından, Bakanlar Kurulu'nun önce idareye el koyacağı, sonra el koymaya ilişkin kararını TBMM Birleşik Toplantısının onayına sunacağı yani; el koymanın TBMM kararından önce de geçerli olduğu, anlaşılmaktadır.

Bu durumda, TBMM'nin kararı, üniversite ve buna bağlı fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine Bakanlar Kurulunca el konulması işleminin onaylanmaması yönünde olsa dahi, TBMM'den bu karar alınana kadar Bakanlar Kurulu idareyi elinde tutabilecektir.

Fıkrada, Bakanlar Kurulu'nun idareye el konulması yolundaki kararının TBMM'ye hemen sunulması esası getirilmiştir ancak; bunun üniversitenin kendi organları eliyle yönetilmesi ve organların, öğretim üyelerinin ve yardımcılarının üniversite dışındaki makamlarca görevlerinden uzaklaştırılamaması ilkeleri bakımından esaslı bir koruma sağlayabileceğinden bahsedilemez.

1971 değişikliği ile 1961 Anayasası'nın diğer kamu görevlilerinden farklı olarak öğretim üyelerine ve yardımcılarına tanıdığı, siyasi partilere üye olma ve merkez organlarında yönetim görevi alma hakkı kaldırılmıştır.

Anayasanın 120. maddesinde yapılan değişikliğin yanı sıra 145. maddede yapılan değişiklik ile Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde, Yasama Meclislerince seçilecek üyelerden birer kişinin, üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak, açık üyeliklerin üç katı tutarında ve gizli oyla gösterilecek adaylar arasından olması gerektiği, hükmünün yer

aldığı 3. fıkrası kaldırılmış; üniversitelerin Anayasa Mahkemesi üyeliği için aday göstermeleri usulü terk edilmiştir.

1961 Anayasası'nın bilim ve sanat hürriyetini düzenleyen 21. maddesinde değişiklik yapılmamıştır ancak; 1488 sayılı Kanun ile Anayasada yapılan değişikliklerin en önemlilerinden biri, temel hak ve özgürlüklere ilişkin genel sınırlama nedenlerinin getirilmesidir. 1961 Anayasası'nın 11. maddesinin değişiklik öncesi şeklinin ilk fıkrasında, temel hak ve özgürlüklerin Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabileceği, ikinci fıkrasında ise kanunun, kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve özgürlüğün özüne dokunamayacağı belirtilmişti.

Değişiklik ile birlikte madde şu şekli almıştır;

*"II. Temel hak ve hürriyetlerin özü, sınırlanması ve kötüye kullanılamaması*

*MADDE 11 – Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak Kanunla sınırlanabilir.*

*Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz.*

*Bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kastı ile kullanılamaz.*

*Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir."*

Bu hüküm uyarınca, 1961 Anayasası'nın 21. maddesinde ifadesini bulan bilim ve sanat özgürlüğü de ancak 11. maddede belirtilen esaslar çerçevesinde kullanılabilecektir.

**ii. 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu**

1968 öğrenci olayları 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi ve 1971 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri üniversiteye ilişkin yeni bir kanun yapılmasını gerektirmiştir[169]. Bunun üzerine, 20.6.1973 tarihinde 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu kabul edilmiştir[170].

Kanunun gerekçesinde, 21 Mart muhtırasından sonra işbaşına gelen I. Reform Hükümeti zamanında Anayasanın 120. maddesinin temelli bir değişikliğe uğramış bulunmasının, Üniversiteler Kanununun süratle ve yepyeni bir açıdan tekrar ele alınmasını kaçınılmaz kıldığı belirtilmiş ve kanunun dayandığı ilkeler şöyle sayılmıştır;

-Yükseköğretimin bütünlüğü ve orta öğretimle ilgisi,

-Yükseköğretimin toplumun ihtiyaçlarına yönelmesi zorunluluğu,

-Kaynakların etkin biçimde kullanılması,

-Yükseköğretim planlamasının örgütlenmesi,

-Öğretim ve öğrenim hürriyetlerinin güvenlik altında bulundurulması için Anayasa ve mevzuat çerçevesinde her türlü tedbirin alınması[171].

---

[169] ATAÜNAL, 1998, s. 57.

[170] RG 7.7.1973, 14587.

[171] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 4, C. 38, Y. 1973, S.Sayısı 889, s. 1-17.

Bu temel ilkelere dayalı olarak 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun getirdiği yenilikler, yükseköğretimin bütünlüğü, yükseköğretime yön vermek amacıyla bir Yükseköğretim Kurulu'nun oluşturulması, öğretim sürelerinin sınırlandırılması, ODTÜ ve Hacettepe Üniversitelerinin kuruluş kanunlarındaki bazı hükümler saklı kalmak koşuluyla bütün üniversitelerin bu kanun kapsamına alınması, üniversitelerin denetlenmesini sağlayacak bir Üniversite Denetleme Kurulu'nun oluşturulması, şeklinde sayılabilir[172].

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun[173] 36. maddesi uyarınca, yükseköğretim, üniversiteler, akademiler ve yüksekokullardan oluşmaktadır. 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun 1. maddesine göre ise yükseköğretimin bir bütün olup Üniversiteler Kanunu'na tabidir.

1750 sayılı Kanun, üniversiteyi fakülte, bölüm, kürsü, yüksekokul, okul, enstitü ve benzeri kuruluşlara hizmet birimlerinden oluşan, özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip yüksek bilim, araştırma, öğretim ve yayım birlikleri olarak tanımlamıştır.

Kanunun üçüncü maddesinde ise üniversitelerin görevleri sayılmıştır. Bunlar;

-Çeşitli kademelerde bilimsel öğretim yapmak,

-Öğrencilerini bilim anlayışı kuvvetli, milli tarih şuuruna sahip, vatanına, örf ve adetlerine bağlı, milliyetçi ve sağlam düşünceli aydınlar ve türlü bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış, sağlam karakterli vatandaşlar olarak yetiştirmek,

---

[172] BASKAN, 2001, s. 27-28.

[173] RG 24.6.1973, 14574.

-Çağdaş bilim ve teknoloji gerekleri ve kalkınma planının hedefleri doğrultusunda, kendi insan gücü ve maddi kaynaklarını en rasyonel, etkili, verimli ve ekonomik şekilde kullanmak,

-Memleketi ilgilendirenler başta olmak üzere, bütün bilimsel ve teknik sorunları çözmek için inceleme ve araştırmalarda bulunmak, bunun için yerli ve yabancı benzer kuruluşlarla işbirliği yapmak,

-Memleketin ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün sorunları araştırma konusu yaparak sonuçlarını toplumun yararlanmasına sunmak, hükümetçe istenecek araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini bildirmek,

-Araştırma ve inceleme sonuçlarına göre her türlü yayın yapmak,

-Toplumun genel seviyesini yükseltecek ve kamuoyunu aydınlatacak verileri yaymaktır.

Hirsch, 1750 sayılı Kanun'un 3. maddesinde üniversitelerin çeşitli kademelerde öğretim yapma görevinin diğer görevlerinin yanında ilk sırada sayılmasını eleştirmiş ve artık üniversite kavramı için esas olan ölçütün "öğreti" değil "öğretim" olduğunu; zaten söz konusu maddede öğretim amacı olarak, öğrencilerin yetiştirilmesinde ele alınması gereken siyasal ilkelerle pratik hedeflerin de gösterildiğini, bu durum karşısında, yükseköğretimin üniversitenin en ağır basan görevi olduğu zannının uyandığını belirtmiştir. Hirsch'in bizim de katıldığımız görüşüne göre, kanunu yapanların amacı gerçekten bu ise üniversite kavramı, mesleki bilgi veren meslek okullarına doğru erozyona uğruyor, bilimsel inceleme ve

çalışmanın mesleki bilgi yanında sadece teorik mahiyette kaldığı ve önemsiz bir rol oynadığı görüşü ağır basıyor, demektir[174].

1750 sayılı Kanun'un çeşitli maddelerinin Anayasaya aykırılığı iddiası ile Ankara Üniversitesi tarafından açılan davada, üniversitelerin görevlerine ilişkin 3. maddenin (b) bendinde yer alan, "öğrencilerini… örf ve adetlerine bağlı …vatandaşlar olarak yetiştirmek" cümlesinde geçen "örf ve adetlerine bağlı" ifadesinin Anayasaya aykırılığı nedeniyle iptali talep edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi konuya ilişkin kararında, Atatürk devrimlerinin, çağdaş uygarlık düzeyi doğrultusunda sürekli hareket halinde bulunduğunu; bilim özgürlüğünün de devrim kavramını oluşturan öğelerden biri olduğunu ve bu özgürlük ile üniversite öğretiminin bağlı olacağı ilkelerin Anayasanın 21. ve 120. maddelerinde gösterildiğini; bu maddelere göre; çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamayacağını ve üniversitelerdeki öğretim ve eğitimin de özgürlük ve güvence içinde, çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine ve kalkınma planı ilkelerine göre yürütülmesinin zorunlu olduğunu belirtmiştir[175].

Yüksek Mahkeme, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için büyük ve hızlı atılımlar yapılması gereken ülkemizde, örf ve adete bağlı bir düzenin egemen olmasının düşünülemeyeceğini çünkü; toplumun gereksindiği dinamizmin yüzyılların geçmişten sürüklediği ve özniteliği durgunluk ve belirsizlik olan Örf ve adetlerle çelişki halinde bulunduğunu; Atatürk devrimlerinin, Türkiye'nin sosyal, endüstriyel ve kültürel yönlerden gereksindiği dinamizmin bir sonucu olduğunu; Cumhuriyetin geleceğini güvence altına alacak olan genç kuşakların, yüzyıllar öncesi

[174] HIRSCH, 1979, s. 13.

[175] AYMK t.25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

toplum düzeninin gereksindirdiği ve yarattığı örf ve adetlere bağlı tutulmasının, Atatürk devrimleri ve bu devrimlerin temelini oluşturan ilkelerle bağdaştırılamayacağını, belirtmiştir.

Mahkemeye göre, *"Her türlü örf ve adeti, akıl ve bilinç dışında bir takım kurallar topluluğu olarak niteleyen bir görüşü benimseme olanağı yoktur. Ancak, toplumun yüzyıllar öncesindeki yaşam koşullarına göre, hatta çoğu kez akılcı bir gereksinme ile oluşmuş örf ve âdetlerini, bile sonradan sosyal koşullar ve gereksinmeler değiştikçe akıl ve bilincin gerisinde kalmış olduklarını kabul zorunluğu vardır. Bundan başka örf ve âdetler, memleketimizin toplum yapısına ve yöresel özelliklerine göre birbiri ile kimi kez çelişir nitelik almaktadırlar. Kanun hükümlerile bağdaşmayan gelenekler bir yana bırakılsa bile, ötekilerinin Türk toplumunun tümünce benimsendiği ileri sürülemez. Kaldıki bunların üniversite gençliğine öğrenim konusu olarak sunulması, öğretim bütünlüğünü de sarsar; Üniversiteler ve Üniversite Öğretim Üyeleri ve öğrenciler arasında çatışmalara neden olur. Bu gibi çatışmalara, örf ve adetlerle yakından ilişkileri bulunan din ve mezhep ayrılığı ve bundan doğan sosyal görüş ve inanış nedenleri de eklenince, Türk Devletinin ülkesi ve ulusu ile bölünmez bütünlüğü geniş bir biçimde tehlikeye düşer."*

Anayasa Mahkemesi, yukarıda belirtilen gerekçeler ile üniversitelere öğrencilerini örf ve adetlere bağlı olarak yetiştirme görevi veren söz konusu hükmü, Anayasa'nın Başlangıç bölümü ile 2., 3., 21. ve 120. maddelerine aykırı bularak iptal etmiştir[176].

Öğrencilerin örf ve adetlerine bağlı, milli tarih şuuruna sahip bir şekilde yetiştirileceklerine ilişkin söz konusu hükmün anlamı, üniversitenin evrensel

[176] AYMK t.25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

ölçütlerden geriye gidişidir. Devlet için getirilmek istenen ideoloji, üniversitenin de ideolojisi haline getirilmek istenmiştir. Oysa ki, üniversitenin ideolojisi olamaz ve üniversite belli kalıpta insan yetiştirmeyi hedefleyemez[177].

Hatiboğlu'nun da isabetle belirttiği üzere, üniversitenin amacı belli kalıplarda insan yetiştirmek değil, hangi ideolojiyi benimserse benimsesin araştıran, sorgulayan, düşünmeyi bilen insan yaratmak olmalıdır.

1750 sayılı Kanun'da da 4936 sayılı Kanun'da olduğu gibi üniversite organları senato, üniversite kurulu ve rektördür. Yalnız, daha önceki kanunlarda yer almayan rektör yardımcılığı (m.13) gibi yönetsel bir görev de bu kanun ile getirilmiştir. Rektör yardımcıları, rektörün gösterdiği adaylar arasından senato tarafından seçilir.

Rektör seçimlerinde 4936 sayılı kanunda yer alan, rektörün "her seçim döneminde başka bir fakülteden" seçilmesi kuralı kaldırılmış; üniversitenin öğretim üyelerinin bir arada yapacakları toplantıda, üniversitenin aylıklı profesörleri arasından seçilmesi esası getirilmiştir.

4936 sayılı Kanun'da fakültenin organları genel kurul, profesörler kurulu, yönetim kurulu ve dekan olarak sayılmışken, 1750 sayılı Kanun ile fakülte kurulu, yönetim kurulu ve dekan olarak gösterilmiş; önceki kanunda yer almayan "dekan yardımcılığı" görevi kanunda yer almıştır. Dekan yardımcıları, dekanın gösterdiği adaylar arasından, fakülte kurulu tarafından seçilir.

Hatiboğlu, 1750 sayılı Kanun'un getirilerinden birinin katılımın genişletilmesi olduğunu belirtmektedir[178]. Fakülte kuruluna bütün öğretim üyelerinin

[177] HATİBOĞLU, 2000, s. 266.

katılması öngörülmüş (m.14), asistan ve öğrencileri ilgilendiren konularda, bunların usulüne uygun seçilmiş birer temsilcisinin dinlenebileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca; fakülte yönetim kuruluna bir asistan temsilcisinin katılması benimsenmiş; böylece, 4936 sayılı Kanun uyarınca, öğretim yardımcılarını ilgilendiren konularda dinlenilmek üzere yönetim kuruluna davet edilebilen asistanlar, bir temsilci ile yönetim kurulunda oy hakkına sahip olmuşlardır. Buna ek olarak, asistanlar dışındaki öğretim yardımcıları ve öğrencileri doğrudan ilgilendiren konularda da bunların temsilcisi davet edilerek bilgisine başvurulabilecektir.

1750 sayılı Kanun, asistanlığa atanmak için aranan şartları belirleyen 29. maddenin (a) bendinde, görev alacağı bilim dalında doktora veya tıpa uzmanlık diploması almak şartı getirmiştir. Anayasa Mahkemesi, bu bende ilişkin iptal kararında, Anayasanın 58. maddesinde[179], kamu hizmetine alınacaklar hakkında kanunla kimi niteliklerin öngörülebileceğinin hükme bağlandığını ancak; bu niteliklerin hizmetin gereklerine uygun olması gerektiğini ifade ederek; ülkemizde öğretim üyesi açığı bulunurken, mesleğe alınmada ilk akademik derecenin meslek dışında kazanılmış olması koşulunun ülke gerçekleri ile bağdaşmadığını ve Anayasanın 50. maddesinde yer alan, halkın öğretim ve eğitim ihtiyaçlarının sağlanmasının devletin başta gelen ödevlerinden olduğuna ilişkin hükme aykırı bulunduğunu belirtmiştir.

---

[178] HATİBOĞLU, 2000, s. 267.

[179] IV. Kamu Hizmetlerine Girme Hakkı

a) Hizmete girme

MADDE 58- Her Türk kamu hizmetine girme hakkına sahiptir.

Hizmete alınmada, ödevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayrım gözetilemez.

Mahkeme söz konusu kararında ayrıca, asistan olabilmek için gerekli doktora ve uzmanlık derecesini kendi mali imkanları ile kazanmış gençlerin bulunmasının güç olduğunu; bu durumun, üniversite öğretim üyeliği mesleğini varlıklı ailelerin tekeline bırakarak eşitlik, sosyal adalet ve milli dayanışma ilkelerine aykırı bir durum yaratacağını belirtmiş; söz konusu hükmün, üniversite öğretim üyeliği mesleğinin daha ilk basamağında gereksiz, amaca aykırı bir kısıtlama ile hakkın özünü zedelemekte olduğu ve aynı zamanda genç kuşakları mesleğe alınmada öğrenimlerindeki başarı dereceleri ile orantılı olmayan bir eşitsizliğe sürüklediği gerekçesiyle iptaline hükmetmiştir[180].

Mahkeme, asistanların tayininde aranacak şartlara ilişkin söz konusu 29. maddenin (ç) bendinin ilk tümcesinde sözü edilen "disiplin cezası almamış olmak" hükmünü de disiplin cezası alan öğrencinin hakim, subay veya memur olup, kamu hizmetlerinin son derecesine kadar görev yapabilecek ve üniversite dışındaki bir yükseköğretim kurumuna asistan olabilecekken üniversiteye asistan olamayışının haklı bir nedene dayanmayan eşitsizlik yarattığı, gerekçesi ile iptal etmiştir[181].

Anılan 29. maddenin (ç) bendinin ikinci paragrafında ise asistanlığa alınacaklarda "İnsan hak ve hürriyetlerini, veya Türk devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne veya dil, ırk, sınıf, din veya mezhep ayrımına dayanarak; nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak için her ne suretle olursa olsun propaganda yapmamış veya anarşik hareketlere katılmamış olduğu hususunda üniversite yönetim kurulunca karar verilmiş…" olması şartı aranmaktadır. Mahkeme, bir kimsenin bu tür suçları işlediğine ancak yargı yerlerince karar

[180] AYMK t.25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

[181] AYMK t.25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

verilebileceğini belirterek, yerinde bir kararla, (ç) bendinin ikinci paragrafını da iptal etmiştir[182].

Yukarıda açıklandığı üzere, 1961 Anayasası'nın 1488 sayılı Kanun ile değişik 120. maddesinin son fıkrası, üniversitelerle onlara bağlı fakülte, kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve öğretim hürriyetinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca giderilememesi halinde Bakanlar Kurulu'na, ilgili üniversitelerin veya bu üniversiteye bağlı fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine el koyma yetkisi tanımıştır. Hangi hallerin el koymayı gerektireceği, el koyma kararının ilan ve uygulanma usulleri ile süresi ve Bakanlar Kurulu'nun yetkilerinin nitelik ve kapsamı ise kanunla düzenlenecektir.

1750 sayılı Kanun'un "Güvenlik Tedbirleri" başlıklı on birinci bölümünde konuya ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Bu bölümün 66. maddesinde üniversiteler ve bunlara bağlı kurumların yetkili organlarının güvenliği sağlama görevleri, 67. maddesinde fakültelerin, 68. maddesinde üniversitelerin kapatılması veya çalışmalarının tatili, 69. maddesinde hükümetin idareye el koyması ve 70. maddesinde ise el koyma halinde Bakanlar Kurulu'nun yetkileri düzenlenmiştir.

Kanunun "Organların güvenliği sağlama görevleri" başlığını taşıyan 66. maddesi;

*"Üniversitelerle bir üniversiteye bağlı kurumların ve bağımsız fakültelerin yetkili yönetim organları, öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin korunması ve bütün görevlerin düzenli şekilde yerine getirilmesi için her türlü tedbiri almakla yükümlüdür.*

[182] AYMK t.25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

*Rektör acele hallerde dekan veya bağlı kuruluş yetkilileri, üniversite binaları veya ekleri içinde, üniversitenin imkânları ile önlenmesi mümkün görülmeyen olayların cereyanı ihtimali karşısında, zabıtadan yardım talep edebilir. Bu talep derhal yerine getirilir.*

*Zabıta, suçların ve suçluların kovuşturulması için, herhangi bir davet izne bağlı olmaksızın, üniversite binalarına ve eklerine her zaman girebilir. Bu takdirde, giriş sebebinin niteliğine göre ilgili üniversite rektörlüğü veya bağımsız fakültelerin dekanlığı teşebbüsten haberdar edilebilir.*

*İlgili kurumlar, kovuşturma dolayısiyle zabıta kuvvetlerine, gereken her türlü yardım ve kolaylığı göstermekle yükümlüdür."* hükmünü taşımaktadır.

Bu maddenin 3. fıkrasının Anayasaya aykırılığı nedeniyle iptali talep edilmiş, Anayasa Mahkemesi buna ilişkin kararında, öncelikle suçların ve suçluların kovuşturulması kavramından ne anlaşılması gerektiğini açıklamıştır. Buna göre, suçların ve suçluların kovuşturulması deyimi "adli kovuşturmayı" ifade etmekte; işlenmiş bir suçun takibine, delillerin elde edilmesine, faillerin kovalanmasına ve yakalanmasına yönelmiş çalışmalar adli kovuşturma kavramı içine girmektedir. Suçun ve suçluların kovuşturulması, deyimi adli kovuşturma anlamında kullanıldığından; bu deyimin aynısının yer aldığı 3. fıkra, adli zabıtanın görevi sırasında uygulanacak bir kuraldır ve 3. fıkranın 1. cümlesinin iptalini gerektiren bir neden bulunmamaktadır [183].

Fıkranın ikinci cümlesinin ise, kolluk gücünün üniversite bina ve eklerine girmesinde ve arama yapmasında tamamen serbest bırakıldığı, özerk yönetime haber

[183] AYMK t.25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431

verme zorunluluğunun bile bulunmadığı, bu kuralın Anayasanın 120. maddesinde yer alan özerk üniversite kavramı ile bağdaşmadığı gerekçesiyle iptaline karar verilmiştir. Mahkemeye göre *"Her ne kadar "giriş sebebinin niteliğine göre" kolluk gücünün üniversite yönetimini haberdar edip etmeme konusunda takdir hakkı bulunmakta ise de, bilimsel çalışma yapılan yerlerde, laboratuvarlarda, deney bölümlerinde, üniversite öğretim üyelerinin kitaplarının bulunduğu ve yazılarını hazırladıkları çalışma odalarında hiç habersiz arama yapabilme olasılığının varlığı, takdir hakkının iyi veya kötüye kullanılabileceği tartışmasına gerek kalmadan, doğrudan doğruya üniversite bilim ve yönetim özerkliği ilkelerinin özünü ortadan kaldıracak bir uygulama olanağını ortaya koymaktadır."*

Anayasa Mahkemesi, işlenmiş bir suçun takibine, delilerin elde edilmesine, faillerin kovalanmasına ve yakalanmasına yönelmiş çalışmaların, adli kovuşturma kapsamı içinde bulunduğundan, adli zabıtanın görevi sırasında uygulayacağı bir kural olduğuna ve maddenin iptalini gerektiren bir neden bulunmadığına hükmetmiştir. Ancak, Mahkemenin bu açıklamasının yanı sıra, suçluların ve suçun kovuşturulması deyiminin adli kolluk tarafından nasıl yorumlanacağı ve uygulanacağı da büyük önem taşımaktadır.

1750 sayılı Kanun'un 67. maddesinde, fakültedeki düzenin sarsılması ve kamu hizmetinin görülmesinin güçleşmesi hallerinde dekana dersleri ve çalışmaları 3 gün için tatil etme veya fakülteyi tamamen kapatma yetkisi tanınmış; bu yetkinin kullanılması üzerine derhal fakülte yönetim kurulunun toplantıya çağırılacağı hükme bağlanmıştır.

68. maddede ise benzer bir uygulama üniversite için getirilmiş; üniversitedeki kamu hizmetinin kısmen veya tamamen güçleştiği haller ile iç düzeni korumak için

gerekli hallerde, rektöre bir veya birkaç fakültenin derslerine, çalışmalarına ara vermek ya da tüm üniversiteyi kapatmak yetkisi tanınmıştır. Rektör bu yetkisini kullanınca, en kısa zamanda üniversite yönetim kurulunu toplantıya çağıracaktır.

Hükümetin üniversitelerin idaresine el koymasını düzenleyen 69. madde;

*"Üniversitelerle onlara bağlı kuruluş ve kurumlarda veya bir üniversiteye bağlı olmayan fakültelerde, öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca önlenmemesi; veya üniversite organlarınca alınan tedbirlerin gereken sonucu vermemesi;*

*Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden herhangi birisinin, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak nitelikleri Anayasa'da belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdiyle kullanılması; hallerinde Bakanlar Kurulu, ilgili üniversitenin veya bu üniversiteye bağlı kuruluş ve kurumlarını veya bir üniversiteye bağlı olmayan fakültenin idaresine belli bir süre ile elkoyabilir. Elkoyma kararı Resmi Gazetede yayımlanır. Yayımlanmayı müteakip 48 saat içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısının onamına sunulur. Elkoyma süresi 2 ay'ı geçmez.*

*Ancak, her defasında 2 ay'ı geçmemek üzere süre uzatılabilir. Uzatma, kararı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısının onamına sunulur."*

hükmünü haizdir.

Anılan maddenin ikinci fıkrasının iptali talebi üzerine Anayasa Mahkemesi verdiği kararda, Anayasanın 120. maddesi uyarınca, üniversite yönetimine el konulabilmesi için, üniversite ve ona bağlı kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve

öğretim hürriyetinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca giderilememesi koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerektiğini; öğrenim ve öğretim özgürlüğünün hangi hallerde tehlikeye düştüğünün, bu tehlikenin giderilmesi için üniversite organlarınca alınacak tedbirlerin ve Bakanlar Kurulu'nca yönetime el konulmasını gerektiren hallerin kanunla belirleneceğini; 69. maddenin 2. fıkrasında Bakanlar Kurulu'nun yönetime el koyması için gerekli şartların belirtildiğini ancak; burada belirtilen eylemlerin üniversitede gerçekleşeceğine dair bir hükmün fıkrada yer almadığını ifade etmiştir. Mahkemeye göre, söz konusu eylemler o üniversitede oluşmasa bile, örneğin üniversite dışındaki olaylara o üniversitenin öğrencilerinin katılmış olmasına dayanılarak, yönetime el konulabilecektir. Bu da Anayasanın 120. maddesinin son fıkrası hükümlerine aykırıdır[184].

Mahkeme, ikinci fıkranın iptali sonucu üçüncü fıkranın da uygulama alanı kalmadığından, bu fıkranın da iptaline hükmetmiştir.

1750 sayılı Kanunun, Bakanlar Kurulu'nun el koyma durumundaki yetkisine ilişkin 70. maddesi hükmü şöyledir;

*"Elkoyma halinde Bakanlar Kurulu*

*a) Üniversite ve bağlı kurum organlarında veya üniversiteye bağlı olmayan fakültelerde görevli bulunanların tümünün veya bir kısmının yönetim görevlerine son vermek; yönetim görevlerine son verilenlerin yerine yenilerini seçmek;*

*b) Elkoymayı gerektiren durumun doğmasına sebep olanların tespiti, bunlar ve failleri hakkında gerekli disiplin ve ceza kovuşturmasını yaptırmak,*

[184] AYMK t.25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431

*c) Üniversitede ve bağlı kuruluşlarında görevli kişilerden gerekli görülenleri, kovuşturma sonuçlanıncaya kadar veya kovuşturma sonucunun gerekli kıldığı hallerde kesin sonuç alınıncaya kadar görevlerinden uzaklaştırmak;*

*ç) Elkoyma süresince, üniversiteye veya bağlı kuruluşlarını veya bir üniversiteye bağlı olmayan fakülteleri kısmen veya tamamen geçici veya sürekli olarak kapatmak veya açmak;*

*d) Elkoymayı gerektiren durum ve olaylar dolayısiyle gerekli görülen öğrencileri üniversiteye veya üniversiteye bağlı kuruluşlara veya üniversiteye bağlı olmayan fakültelere devamdan geçici olarak men etmek veya men'i kaldırmak; yetkilerine sahiptir.*

*Elkoyma halinin kaldırılmasından sonra, kesin bir yargı kararı almadıkça Bakanlar Kurulunun (b) ve (c) bentlerine göre almış bulunduğu kararlar yürürlükte kalır."*

Bu hükmün, (a), (b) ve (c) bentleri ile son fıkrasının iptali istenmiş; Anayasa Mahkemesi, (a) bendinde yer alan, üniversite ve bağlı kurum organlarında veya üniversiteye bağlı olmayan fakültelerde görevli bulunanların yönetim görevlerine son verme ve yerine yenilerini seçme yetkisinin, Anayasanın 120. maddesinde belirtilen yönetime el koyma yetkisinin doğal sonuçları olduğunu belirterek, iptal istemini bu bend yönünden reddetmiştir.

Mahkeme, (b) bendine ilişkin iptal istemini ise el koymayı gerektiren duruma sebep olanlar hakkında disiplin ve ceza kovuşturması yapılmasını, el koyma yönteminin amacı olarak nitelendirmiş ve bu fıkraya ilişkin istemin de reddine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi, (c) bendine ilişkin iptal istemini de buradaki yetkinin kullanılmasında yönetim veya sadece öğretim görevi yapanlar arasında bir ayırım gözetilmediği; yönetim görevi olmasa bile, sadece öğretim görevi olan bir kişinin dahi Bakanlar Kurulu'nca görevine son verilebileceği Bakanlar Kurulu'nun ise bu konuda tamamen serbest ve hatta keyfi hareket edebileceğini düşünmenin olanaksız olduğunu; yürütme organına, üniversite yönetimine hangi nedenlerle elkoyma yetkisinin tanındığının gözden kaçırılmaması gerektiğini; üniversite içinde veya dışında meydana gelen olayların öğrenim ve öğretim özgürlüğünü tehlikeye düşürebilecek bir genişlik ve etkinlik kazanabileceğini ve Üniversite yönetiminin bu tehlikeyi giderecek tedbirleri almakta güçsüz kalabileceğini ve olayların bu nitelikte gelişmesinde öğretim üyeleri ve yardımcılarının da payı bulunabileceğini belirterek; (c) bendindeki hükmün amacının bu nitelikteki öğretim elemanları olduğu, 70. maddenin başında "Elkoyma halinde Bakanlar Kurulunun yetkisi" biçiminde bir açıklama bulunduğuna, elkoyma koşullarının kesinlikle belli olduğuna ve (c) bendinde de "gerekli görülenler" denilerek elkoyma koşul ve nedenleriyle bir bağlantı kurulduğuna göre, Bakanlar Kurulu'nun yetkilerini kullanırken keyfi hareket edemeyeceği; olaylarla hiç ilgisi olmayan öğretim üyeleri hakkında görevden uzaklaştırma yetkisini kullanamayacağı, gerekçesiyle reddetmiştir[185].

Ancak, fıkra hükmünden, Bakanlar Kurulu'nun söz konusu görevden uzaklaştırma yetkisini, el koyma koşullarına uygun olarak kullanacağı anlamı çıkmamakta ve hükmün, Bakanlar Kurulu'nun keyfiliğini önleyici bir yanı bulunmamaktadır. Esasen, "gerekli görülenler" ifadesinin genişliği nedeniyle hüküm, üniversitedeki öğrenim ve öğretimi tehlikeye düşüren olaylara karışanlar

[185] AYMK t. 25.2.1975, E. 1973/37, K. 1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

dışındakilerden de gerekli görülenlerin görevlerinden uzaklaştırılmalarına zemin sağlayacak nitelikte olup; söz konusu bendin Anayasanın 120. maddesine aykırılığı nedeniyle iptaline karar verilmeliydi.

70. maddenin ikinci fıkrasında yer alan, el koyma halinin kaldırılmasından sonra da (b) ve (c) bentlerine göre Bakanlar Kurulu'nun aldığı kararların, kesin yargı kararı olmadıkça, yürürlükte kalacağı hükmüne ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi, (b) bendi yönünden, başlamış disiplin ve ceza kovuşturmasının el koyma ortadan kalktıktan sonra da devam etmesinin doğal olduğuna ve iptal isteminin reddi gerektiğine karar vermiştir. Ancak; (c) bendi yönünden, olağanüstü zamanlarda olağanüstü nitelikte bir tedbir olarak görevden uzaklaştırılan öğretim üyesinin, olağanüstü yönetim ortadan kalktıktan sonra da kesinleşmiş yargı kararı olmadan göreve dönememesini, isabetli şekilde 120. maddeye ve demokratik devlet ilkesine aykırı bulmuştur. Mahkemeye göre, olağanüstü yönetim kalktıktan sonra, gerekli tedbiri almaya ancak özerk üniversite yetkilidir.

### iii. 1750 Sayılı Kanun'un Getirdiği Üniversitelerüstü Kuruluşlar

1750 sayılı Üniversiteler Kanunu, "Üniversitelerüstü Kuruluşlar, Devlet Gözetimi ve Denetimi" başlıklı ikinci bölümünde, daha önce yükseköğretim sisteminde yer almayan Yükseköğretim Kurulu ve Üniversite Denetleme Kurulu ile 4936 sayılı Kanunda da yer alan Üniversitelerarası Kurul'a yer vermiştir.

#### 1) Yükseköğretim Kurulu

Yükseköğretim Kurulu, 1750 sayılı Kanun'un 4. maddesinde, yükseköğretimin bütünlüğü anlayışı içinde, çağdaş bilim ve teknolojinin gereklerine

ve devlet kalkınma planının temel ilke ve politikalarına uygun olarak yükseköğretime yön vermek amacı ile gerekli inceleme, araştırma ve değerlendirmeleri yapmak, yükseköğretim kurumları arasında koordinasyon sağlamak, uygulamaları izleyerek yetkili makam ve mercilere önerilerde bulunmakla görevli bir kurul olarak tanımlanmıştır.

Kurul, Milli Eğitim Bakanı'nın başkanlığında, her üniversitenin yetkili organınca profesörler arasından seçilecek birer temsilci ile üniversite temsilcilerinin sayısı kadar Milli Eğitim Bakanı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından atanacak üyelerden kurulacaktır.

Kanunun, Kurulun kuruluşu ve işleyişine ilişkin 5. maddesi, Bakanlar Kurulu tarafından atanacaklar arasında resmi yükseköğretim kurumları ile Maliye, Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlıkları ile DPT ve TÜBİTAK'tan en az birer üyenin bulunması koşulunu getirmiş; maddenin gerekçesinde, alınacak kararların devletin mali imkanlarına ve kalkınma ilkelerine uygun olmasını sağlayacak elemanların Kurulda yer alması zorunluluğu ifade edilmiştir[186].

Milli Eğitim Bakanı'nın daveti veya üyelerinin üçte birinin isteği ile toplanacak kurulun görev ve yetkileri Kanunun 6. maddesinde belirtilmiştir[187].

---

[186] TBMM Tutanak Dergisi, D. 3, T. 4, C. 38, Y. 1973, S.Sayısı 889, s. 7.

[187] Madde 6 - Yüksek Öğretim Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

a) Yüksek öğrenim alanında yeni kurumların açılması, mevcutların geliştirilmesi, insangücü ihtiyaçlarının karşılanması, yatırımların ve kaynakların etkili bir şekilde kullanılması, yüksek öğretim alanının muhtaç bulunduğu öğretim ve araştırma elemanlarının yurt içinde ve dışında yetiştirilmesi için kısa ve uzun vadeli planlar hazırlamak ve ilgili kuruluşların senatolarca tespit edilen, ideal kadrolarını dengeli bir şekilde düzenlemek;

b) Üniversite ve diğer yüksek öğretim kurumlarını ilgilendiren kanun ve tüzük tasarılarını inceleyerek görüşlerini bir ay içinde Millî Eğitim Bakanlığına sunmak;

c) Öğrenim ve öğretimin Devlet Kalkınma Planı hedeflerine uygun olarak yürütülmesini sağlamak amacı ile üniversitelerin özelliklerini, kapasitelerini, insangücü ve maddî ihtiyaçlarını dikkate

1750 sayılı Kanun'un Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla açılan iptal davasında, Ankara Üniversitesi, üniversite dışı bir kuruluş olan Yükseköğretim Kurulu'nun üniversitelere yön vermekle görevli tutulamayacağını belirterek Kanun'un 4. maddesinin iptalini talep etmiştir.

Anayasa Mahkemesi konuya ilişkin kararında, Yükseköğretim Kurulu'nun varlığının temelini, Anayasanın 120. maddesinde yer alan "devletin gözetimi ve denetimi" ilkesinin oluşturduğunu; 1750 sayılı Kanun'da belirlenen denetim organlarına verilen görevlerin, yönetime ilişkin gözetim ve denetim niteliğinde olmaları halinde, bu kurulların üniversite dışında bulunmaları nedeniyle Anayasaya aykırılıklarının ileri sürülemeyeceğini belirtmiş; Kurul'un 4. maddede verilen tanımının Anayasanın 120. maddesinde öngörülen üniversite özerkliği esaslarına aykırı bir yönü bulunmadığına hükmetmiştir[188].

Anayasa Mahkemesi aynı kararında, Yükseköğretim Kurulu'nun kuruluş ve işleyişini düzenleyen 5. maddesine ilişkin olarak; Yüksek Öğretim Kurulu üyelerinin çoğunluğunun yürütme organına mensup kişiler veya yürütme organınca seçilenlerin oluşturduğunu; bu nedenle Kurul'un üniversitelerin yönetimine katılacak veya

---

alarak gerekli gördüğü öğretim dallarında dönem sayısının arttırılması, paralel öğretim veya gece öğretimi yapılması hususunda önerilerde bulunmak;

ç) Üniversitelerin, yüksek öğretimin bütünlüğü çerçevesi içinde, yüksek dereceli okullara akademik yönden yapabilecekleri yardımları ve bu alandaki gözetim hizmetlerirnin esaslarını ilgili kurumlarla birlikte saptayarak, gereğini istemek ve sonuçlarını izlemek;

d) Görevlerine ilişkin çalışma sonuçlanın her yıl bir rapor halinde yayınlamak

e) Kalkınma planının gerektirdiği araştırma konuları ile özel araştırma fonlarının üniversitelere dağıtımını üniversitelerarası işbirliği halinde yapmak;

f) Yüksek öğretim kurumlarının öğrencilerinden alınarak ücret ve harçlar konusunda gerekli esasları tespit etmek ve denkliği sağlamak;

g) Uluslararası Bilimsel Kuruluşlara katılmak amacını güden, Millî Komiteler kurmak, denetlemek ve gereken malî desteği sağlamak;

h) Bu kanunla verilmiş diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak .

[188] AYMK t.25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

yönetime etki yapacak nitelikle karar alma yetkileriyle donatılmaması gerektiğini; aksi takdirde, devlet gözetimi ilkesinin ve 4. maddedeki tanımının dışına çıkılmış olacağını; 1750 sayılı Kanun'un çeşitli maddelerine serpiştirilmiş olan göreve ilişkin hükümleri, özellikle 6. madde hükümleri incelendiğindeyse, Kurul'un üniversite içi yönetim kararları alabilme yetkileriyle donatıldığının açık olduğunu ifade etmiştir.

Mahkeme, Kurul'un üniversite içi yönetim görevlerine örnek olarak, üniversite kadrolarını düzenlemek (madde 5/a) özel araştırma fonlarının üniversiteler arasında paylaştırılmasını ve uluslararası bilimsel kuruluşlara katılma olanaklarını sağlamak (Madde 5/e, g), Doçentlerin atanması (Madde 22), tam gün çalışma esaslarını saptama (Madde 38) ve üniversitelerde döner sermaye işletmeleri kurulması (Madde 74) gibi alanları saymış; bu alanlarda Yüksek Öğretim Kurulu'na verilen yetkiler değerlendirilirse, kuruluş biçimi, üyelerinin çoğunluğunun kişisel niteliği ve seçimlerine ilişkin kurallar bakımından üniversite dışı olduğunda hiç kuşku bulunmayan bir kurulun üniversite yönetimi ile ilgili kararlar aldığının görüleceğini belirtmiştir.

Yüksek Mahkeme *"...Yetki ve görev ilkeleri Anayasaca belirlenen kuruluşların, yasal yolla bu yetki ve görev alanlarının kısıtlanması veya bu alanlara başka kamusal kuruluşların elatabilmeleri Anayasanın üstünlüğünü ve bağlayıcılığım belirleyen 8. madde hükümleriyle bağdaşamaz. Bu görüşten hareket edilerek 1750 sayılı kanunun 5. maddesi incelendiği takdirde, üniversitelerüstü Devlet gözetim kuruluşu olarak nitelenen Yüksek Öğretim Kurulunun 4. maddedeki tanımına ters düşen görevleri yüklendiği yetkilerle donatıldığı, üniversitelerin yönetimine katılma olanağına sahip olduğu görülecektir. Oysa üyelerinin kişisel*

*nitelikleri ve seçilme koşulları bakımından Kurul üniversiteler hakkında yönetimsel işlemlerde yetki sahibi olamaz."*

gerekçesi ile 5. maddenin tümünü "üniversiteler yönünden" iptal etmiştir.

Anayasa Mahkemesi, Yükseköğretim Kurulu'nun görevlerine ilişkin 1750 sayılı Kanun'un 6. maddesini ise, kurulun oluşum ve işleyişine ilişkin 5. madde iptal edildiğinden ve 5. maddede belirlenen şekilde kurulan ve işleyen bir kuruluşun üniversiteler yönünden karar almasına imkan bulunmadığından, maddenin üniversiteler alanına giren görev ve yetkiler bakımından iptaline karar vermiştir.

Mahkeme, 6. madde yönünden karar verirken maddeyi incelememiş yalnızca, Yükseköğretim Kurulu'nun görev ve yetkilerini belirleyen 6. maddenin uygulama alanının kalmadığını belirtmiştir. Ancak, maddeler bu mantıkla ele alındığında, Yükseköğretim Kurulu'nun tanımına ilişkin 4. maddenin de üniversiteler yönünden iptal edilmiş olması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Zira, kuruluş ve işleyişi ile görev ve yetkilerine ilişkin hükümler iptal edilen Kurul'un, artık fiilen varlığından söz edilemeyeceğinden, tanımlanması ve üniversiteler bakımından anlamını yitiren Kurul'un, Üniversiteler Kanunu'nda yer alması da anlamsızdır.

Anayasa Mahkemesi'nin, Yüksek Öğretim Kurulu'nun görev ve yetkilerine ilişkin 6. maddeyi iptal ederken maddede yer alan hükümlerin Anayasaya aykırılığını tartışması ve bunun sonucunda Anayasaya aykırı görülenleri iptal etmesi gerekirdi.

Anayasa Mahkemesi, 1750 sayılı Kanun'un 22. maddesinin 1. fıkrasında yer alan ve doçentlik unvanı kazananlardan üniversitelerde çalışmak isteyenlerin ancak Yükseköğretim Kurulu'nun göstereceği üniversite veya fakültelerin kadrolarına tayin edilebilmelerini düzenleyen hükümde yer alan "yüksek öğretim kurulunun

göstereceği" ifadesinin, 5. maddenin iptal edilmiş olması nedeniyle uygulama alanı kalmadığından iptaline hükmetmiştir.

Mahkeme aynı gerekçe, yani 5. maddenin iptal edilmiş olması gerekçesi, ile öğretim üyeleri ve asistanlar bakımından tam gün çalışma esası getiren 38. maddenin, Yüksek Öğretim Kurulu'na öğretim üyeleri ve asistanların çalışma saatlerini belirleme yetkisi veren 1. fıkrasında geçen "yüksek öğretim kurulunca tespit edilecek" hükmünün; yeni bir üniversitenin veya bir üniversiteye bağlı olmayarak açılacak fakültelerin kuruluşlarında istekleri ile ilk görevlendirilecek öğretim üyelerinin Yüksek Öğretim Kurulu'nun talebi ve Üniversitelerarası Kurul'un seçimi ile atanacaklarına ilişkin 43. maddenin son fıkrasında yer alan "Yüksek Öğretim Kurulunun talebi ve" ifadesinin; üniversitelere giriş ve üniversite öğrenciliğini düzenleyen 52. maddenin ilk fıkrasında yer alan ve üniversiteye girişi düzenlerken Üniversitelerarası Kurul'a, Yükseköğretim Kurulu'nun önerisini dikkate alma zorunluluğu getiren hükümde yer alan "ve Yüksek Öğretim Kurulunun önerileri" ifadesinin; üniversitelerin öğrencilere ilişkin sosyal hizmet çalışmalarının Yüksek Öğretim Kurulu'nun yapacağı plan ve program çerçevesinde gerçekleştirilmesini düzenleyen 56. maddesinde yer alan "Yüksek Öğretim Kurulunca yapılacak plan ve programlar uyarınca" ifadesinin iptaline hükmetmiştir[189].

[189] AYMK t. 25.2.1975, E. 1973/37, K. 1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

**2) Üniversite Denetleme Kurulu**

1750 sayılı Kanun'un getirdiği yeniliklerden biri olan Üniversite Denetleme Kurulu, Kanunun 7. maddesi ile üniversiteler üzerinde devletin gözetim ve denetimini sağlamak üzere, Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur.

Kurul, Başbakan, Milli Eğitim Bakanı, Adalet Bakanı, DPT Müsteşarı ile Üniversiteler Kanunu'na tabi üniversitelerde rektörlük yapmış öğretim üyeleri arasından kura ile belirlenen üç kişi ve Milli Güvenlik Kurulu tarafından, dekanlık yapmış kişiler arasından belirlenen bir kişiden oluşmaktadır.

Kurulun görev ve yetkileri 1750 sayılı Kanun'un 8. maddesinde;

a) Üniversitelerin veya bir üniversiteye bağlı olmayan fakültelerin organlarından veya bu kurumlarda görevli kişilerden, gerekli gördüğü hallerde, yazılı veya sözlü bilgi istemek;

b) Üniversite veya bir üniversiteye bağlı olmayan fakültelerde görevli kişilerin disiplin veya ceza kovuşturması açılmasını gerektiren fiilleri için kovuşturma açılmasını yetkili makamlardan istemek; bu konuda yetkili organlarca alınan disiplin kararlarına karşı Üniversitelerarası Kurula itirazda bulunmak; onbeş gün içinde gerekli kovuşturmaya başlanmadığı veya aksine bir karar alınmadıkça başlanan kovuşturma en geç üç ay içinde sonuçlandırılmadığı takdirde, doğrudan doğruya üniversite öğretim üyelerinden soruşturmacı tayin ederek sonucu, gereği yapılmak üzere yetkili organa iletmek;

c) Üniversitelerin veya üniversiteye bağlı kurum ve kuruluşların veya bir üniversiteye bağlı olmayan fakültelerin idaresine el konulmasını gerektiren hallerde Bakanlar Kurulu'nu haberdar etmek;

d) Üniversitelerin işleyişi konusunda her yıl Başbakanlığa rapor vermek;

şeklinde sayılmıştır.

Maddenin son fıkrasında ise Milli Eğitim Bakanı'na gecikmesinde sakınca gördüğü hallerde kurul adına yukarıda yazılı görevleri yapma ve yetkileri kullanma hakkı tanınmıştır. Bakan bu yetkisini kullandığı takdirde bunu en geç bir hafta içinde Denetleme Kurulu'nun onayına sunacaktır.

Anayasa Mahkemesi, 25.2.1975 tarihli kararında[190] Üniversite Denetleme Kurulu'nun tanımı ve işleyişine ilişkin 7. madde yönünden, kurulun getiriliş amacının Anayasanın 120. maddesinde üniversiteler için getirilen devlet gözetim ve denetiminin bir sonucu olduğunu belirtmiştir.

Mahkeme ayrıca, Kurulun oluşumunu düzenleyen fıkraya ilişkin olarak, Başbakan ile birlikte Milli Eğitim ve Adalet Bakanlarının, Devletin eğitim politikasının gerçekleştirilmesinden sorumlu olan Bakanlar Kurulu'nun konu ile en yakın ilgisi bulunan üyeleri olduğunu; Kurulun öteki üyelerinin ise üniversite sorunlarıyla yakından uğraşmış olmaları nedeniyle konu hakkında yeterince bilgisi olan üniversite eski rektör ve dekanları olduğunu, öğrenim ve öğretim özgürlüğünü engelleyici eylemlerin önlenmesi ve bu konuda tüm bir güvence sağlanması ereğini ortaya koyarken, Anayasa koyucunun aynı zamanda milli güvenliği de birlikte düşündüğünü kabul etmek zorunluluğu bulunduğuna hükmetmiş ve söz konusu maddenin iptali istemini reddetmiştir.

Üniversite Denetleme Kurulu'nun görev ve yetkilerini düzenleyen 8. maddenin Anayasaya aykırılığı iddiası hakkında ilk fıkranın bentlerine yönelen

[190] AYMK t. 25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

aykırılık iddialarını reddeden Anayasa Mahkemesi, Milli Eğitim Bakanı'na gecikmesinde sakınca olan hallerde yetkileri kullanma hakkı tanıyan maddenin ikinci fıkrasını ise iptal etmiştir.

İptal gerekçesinde, bu hükmün uygulamada önceden kestirilemeyen bir yetki devrine yol açacağı, maddenin ilk fıkrasında yer alan (a) (b) ve (ç) bentlerinin acil niteliğinin bulunamayacağı; üniversite veya bunlara bağlı kurum ve kuruluşların idaresine el konulmasını gerektiren hallerde Bakanlar Kurulu'na haber verme yetkisini düzenleyen (c) bendinin ise Milli Eğitim Bakanı'nca tek başına kullanılmasının, Denetleme Kurulu'nun etkisiz hale gelmesine neden olacağı, yer almıştır.

**3) Üniversitelerarası Kurul**

1750 sayılı Kanun'un 8. maddesinde Üniversitelerarası Kurul, yükseköğretim planlaması içinde, üniversiteler arasında akademik yönden koordinasyonu sağlamak, üniversitelerin öğretim üyesi ihtiyacını karşılayacak tedbirleri almak, üniversitelerin tümünü ilgilendiren kanun tasarılarını, tüzük tasarılarını ve aynı nitelikteki yönetmelikleri hazırlamak ve anılan kanunda belirtilen işleri yapmakla görevli bir kurul olarak tanımlanmıştır. Kanun diğer maddeleriyle de Üniversitelerarası Kurul'a doçentlik sınav jürisi oluşturmak ve üniversiteye girişi düzenlemek gibi görevler verilmiştir.

Üniversitelerarası Kurul, bütün üniversitelerin rektörleri ile, en yetkili organının seçeceği ikişer profesörden kurulacaktır. Getirilen düzenleme ile Üniversitelerarası Kurul'un üye sayısının 4936 sayılı Kanun'a göre azaltıldığı görülmektedir. Bu duruma ilişkin olarak 1750 sayılı Kanun'un genel gerekçesinde,

4936 sayılı Kanun'un Üniversitelerarası Kurul'un kuruluşunu düzenleyen hükümlerinin, üniversitelerin rektörleri, dekanları ve senatolarca seçilecek birer temsilcinin kurula katılmasını öngörmesi nedeniyle, kurula kalabalık bir yapı kazandırdığı ve yeni düzenleme ile kurulun süratli ve sağlam bir şekilde çalışabilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir[191]. Kurul üyesi üniversite rektörleri aralarından bir başkanı ve başkan vekili seçeceklerdir.

Kanunun 10. maddesinin son fıkrası ile Milli Eğitim Bakanı'na Üniversitelerarası Kurul kararlarını yeniden incelenmek üzere geri gönderme yetkisi tanınmıştır.

Kurulda yalnızca Üniversiteler Kanunu'na tabi üniversitelerin değil, özel kanunlarına göre kurulmuş üniversitelerin rektörlerinin de bulunmasının Anayasaya aykırı olduğu; Atatürk, Karadeniz Teknik, Boğaziçi Üniversiteleri ve ODTÜ gibi özerk olmayan üniversitelerin Milli Eğitim Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu tarafından seçilen ve siyasi iktidarın etkisi altında bulunan yöneticilerinin Kurulda bulunmasının, üniversitelerin yönetimi üzerinde yürütme organının etki yapmasına yol açacağı iddia edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, Karadeniz Teknik ile Atatürk Üniversitelerinin, kendi kanunlarına tabi olduklarına ilişkin 1750 sayılı Kanun'un 82. maddesinin 2. fıkrasının ilk cümle hükmünü, bu üniversiteler için geçici bir yönetim şekli öngörülmesi ile bunların kuruluşlarını tamamlayıp özerk bir kamu tüzelkişisi haline gelmelerinin amaçlandığı; bu üniversitelerin, Anayasanın 120. maddesinde yer alan ayrık hükümden yararlanmalarına, bilim ve yönetim özerkliğine aykırı kuruluş

[191] TBMM Tutanak Dergisi, D. 3, T. 4, C. 38, Y. 1973, S.Sayısı 889, s. 8.

hükümleriyle varlıklarını sürdürmelerine olanak bulunmadığı, gerekçesiyle iptal etmiştir.

Mahkeme, iptali istenen 10. maddeye ilişkin kararında da bu hükme değinerek; Atatürk ve Karadeniz Teknik Üniversitelerinin, 82. maddeye ilişkin iptal kararı uyarınca bundan sonra özerk birer kamu tüzelkişisi olacaklarını; Boğaziçi Üniversitesi'nin Kanunun 83/2 maddesi uyarınca en geç üç yıl sonra özel yönetim niteliğini yitireceğini, ODTÜ'nün ise 1961 Anayasası'ndan önce özel kanuna göre kurulduğundan Anayasanın ayrık kuralına tabi olduğunu ve Kurulda üye bulundurmasının Anayasaya aykırı bir yönü bulunmadığını belirterek iptal istemini reddetmiştir[192].

**4. Akademiler**

Akademilere ilk defa Eski Yunan'da rastlanmış olmakla birlikte, söz konusu öğretim kurumlarının akademi olarak adlandırılması İtalya'da XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra gerçekleşmiştir. İtalya'da kurulan bu akademiler genellikle resmi yardım ve himayeden faydalandıkları halde kendi bağımsızlıklarını da korumuş ve hümanistler tarafından desteklenmişlerdir[193].

İtalya'da başlayan akademi akımı zamanla bütün hümanist Avrupa'da ve özellikle Fransa'da hızla yayılmıştır. Fransa'da kurulan Fransız Akademisi ile birlikte Avrupa'da ulusal akademi örnekleri görülmeye başlamış; fikir ve sanat hayatları İtalya ve Fransa kadar gelişmiş olmayan bazı başka Avrupa ülkelerinde de

[192] AYMK t. 25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

[193] HAKAN, Ayhan, Dünyada ve Türkiye'de Akademilerin Tarihçesi ve Bugünkü Durumu**,** AÜEBFD, C. 15, Y. 1982, S. 2, s. 221.

resmi ulusal akademiler kurulmuştur[194]. Avrupa'da kurulan akademilere örnek olarak Londra Kraliyet Akademisi, İspanya Kraliyet Akademisi ve Sovyet İlimler Akademisi gösterilebilir. Amerika'da da bağımsızlıklarını ilan eden uluslar, akademi adıyla anılan bilim adamı toplulukları kurmuşlardır. Amerika'da akademiler Avrupa'ya nazaran daha geç bir dönemde - XIX-XX yüzyılda- kurulmuş olmakla birlikte Avrupa'daki akademilerden daha geleneksel bir yapıya sahiptiler[195].

Türkiye'de ise 1981 yılına kadar yükseköğretim kurumları üniversiteler, akademiler ve yüksekokullar şeklinde gruplara ayrılmıştır. Üniversiteler ve akademiler çağdaş teknoloji kuralları çerçevesinde, devlet kalkınma planlarının amaçları doğrultusunda çalışmalar yapmakta ve bu alanlardaki uzman insan gücünün yetişmesini sağlamaktadırlar. Bu başlık altında, Türk anayasal tarihinde yer bulan bazı önemli akademilere ve söz konusu akademilere yönelik genel bakış açısına kısaca değinilecektir.

Türk Dil Kurumu tarafından, yüksekokul; bilginler, yazarlar ve sanatçılar kurulu olarak tanımlanan akademilerin[196] ülkemizdeki en önemli örneklerinden biri, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi olmuştur. 15.6.1959 tarihli ve 10231 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 7334 sayılı İktisadi ve Ticareti İlimler Akademisi Kanunu, yüksek iktisat ve ticaret okullarına yeni ad ve statü bulma gayretlerinin bir sonucu olarak hazırlanmıştır. Söz konusu Kanun'un yürürlüğe girmesi ile birlikte, 1955 yılında kurulan Ankara İktisat ve Ticaret Okulu, 1958 yılında kurulan Eskişehir

---

[194] Ulusal akademilerin kurulması bölgesel akademilerin gelişimi üzerinde olumsuz bir etki yaratmamıştır. Bununla birlikte, Fransız ihtilalinden sonra yapılan değişiklikler, bu akademilerin çoğunun ortadan kalkmasına yol açmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. HAKAN, 1982, s. 223.

[195] agm, s. 223.

[196] Akademi tanımı için bkz. http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=akademi&ayn=tam, Erişim t. 23.4.2010.

İktisat ve Ticaret Okulu akademi adını alarak, bilimsel özerkliğe kavuşmuşlardır[197]. Doktrinde Akademiler Kanunu olarak da ifade edilen 7334 sayılı Kanun'un -mali hükümleri ve fakülte/üniversite ikiliği haricinde- Üniversiteler Kanunu'nun bir kopyası olduğu ileri sürülmüştür[198].

Anılan Kanun'un ilk halinde, tüzel kişiliği haiz olmayan akademilerin Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olduğu hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte, bu Kanun'un 8.5.1969 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 1169 sayılı Kanun ile değişik 1. maddesinde, İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri "bilimsel özerkliği ve tüzel kişiliği haiz eğitimi öğretim ve araştırma yapan yüksek dereceli akademik kurumlar" olarak tanımlanarak, tüzel kişiliğe kavuşturulmuştur.

Anılan Kanun değişikliği sonrasında, akademiler katma bütçeli[199] olarak yönetilecek, ayrıca bağış ve vasiyet kabul edilebileceklerdir. Öte yandan, anılan Kanun değişikliği ile akademi öğretim üyelerinin özlük haklarının, üniversite öğretim üyelerinin özlük haklarına paralel olarak düzenlenmesi yönünde adımlar atılmıştır. Şöyle ki, akademilerin personel rejiminin Üniversiteler Kanunu hükümleri çerçevesinde yürütüleceği hükme bağlanmıştır. Akademi öğretim üyelerine verilmekte olan tazminat üniversite öğretim üyelerine ödenen tazminat seviyesine çıkarılmıştır. Akademilerin de üniversiteler gibi öğretim üyelerine dış ülkelere gönderilebilmelerine de imkan tanınmıştır[200].

---

[197] KARAYALÇIN, 1972, s. 41.

[198] age, s. 42.

[199] Katma bütçeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. COŞKUN, Gülay, Devlet Bütçesi Türk Bütçe Sistemi, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000, s. 53-55.

[200] KARAYALÇIN, 1972, s. 44.

Öğretim ve idari işleri, profesörler meclisi, idare heyeti, akademi reisi ve akademilerarası heyeti tarafından görülen İktisadi ve Ticari İlimler Akademilerinin, öğretim üyeleri ordinaryüs profesör, profesör ve doçentlerden oluşmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Devlet akademilerinin, diğer üniversite dışı yüksek öğretim kurumları gibi, birincil işlevi çeşitli mesleki alanlarda lisans ve daha alt düzeyde öğretim yapmak olan kurumlar olması amaçlanıyordu. Ancak, üniversitelere benzemek ve nihai olarak üniversite statüsüne sahip olmak zamanla akademilerin hedeflerine arasında yer almaya başlamıştır[201].

Bu duruma gösterilebilecek örneklerden biri 30.4.1969 tarih ve 1170 sayılı İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Adı Altında Ege Üniversitesine Katılmasına Hakkında Kanun ile söz konusu akademinin Ege Üniversitesi bünyesine katılmasıdır. Anılan Kanun'un Geçici 1. maddesi ile, bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihte İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde profesör, doçent ve asistan unvanına sahip olanların bu haklı saklı tutulmuş ve bu kişilerin Üniversiteler Kanunu'ndaki profesör, doçent ve asistanların yetki ve hakları ile görevlerine devam edecekleri, yeniden tayinlerine gerek olmaksızın aylık ve ücretlerinin ödenmesine devam edileceği hükme bağlanmıştır.

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından söz konusu düzenlemenin Anayasa'nın 4/2, 12/2 ve 120. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülerek Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin 4.8.1971 tarihli ve 13916 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 19.1.1971 tarih ve E.1969/48, K.1971/5 sayılı kararıyla, İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi profesörü, doçenti ve asistanı unvanını

[201] GÜRÜZ, 2008, s. 70.

haiz olanların bu haklarını saklı tutulmasının Anayasa'ya aykırılık teşkil etmediği hükme bağlanmıştır.

Bununla birlikte Yüksek Mahkeme'nin anılan kararında, bilimsel özerkliğin, en başta üniversitenin kendi öğretim üyelerinin ve yardımcılarının kendi olağan usulleri ve ölçülerince yine kendisi tarafından seçilmesi temeline dayandığı, üniversitenin yapısı bu yönden kendi iradesine yabancı iradelerin etkisine, başka bir deyimle dış müdahalelere açıksa veya bu yapıda böyle müdahalelere yol açabilecek çatlaklar oluşuyorsa bilimsel özerkliğin korunduğundan söz edilemeyeceği, üniversite öğretim üyelerinin ve yardımcılarının bir bölümünün atanmaları üzerinde üniversite organlarının söz ve yetki sahibi olamamalarının giderek üniversite öğretim üyelerinin ve yardımcılarının araştırma ve yayımda bulunabilme serbestliklerinin zedelenmesine de dönüşebileceği, öte yandan üniversiteye üniversite dışı mercilerce ve olağan üstü yollarla yapılacak öğretim üyesi atamalarının üniversitenin Anayasa'nın güvencesi altında bulunan idarî özerkliğinin de ihlâli sonucunu doğuracağı, çünkü yine Anayasa'nın 120. maddesi uyarınca üniversiteler kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilip denetleneceğine göre üniversite dışı mercilerce atanmış öğretim üyelerinin bu organlara girmesi yoluyla üniversitenin yönetimi ve denetimi üzerinde dış müdahalenin etkileri görülebileceği; kaldı ki Anayasa'nın idarî özerklik tanıdığı bir kurumun kendi bünyesi içinde görev yapacakları yine kendisinin seçip atamasının idarî özerkliğin en tabii gereği ve sonucu olduğu ifade edilerek, söz konusu hükmün Anayasa'nın 120. maddesine aykırı olduğu sonucuna varılmıştır.

Yüksek Mahkeme, anılan kararında devamla, 1170 sayılı Kanun'a ilişkin tasarının Ege Üniversitesi ile İzmir İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi'nin ortaklaşa

çalışmaları ile ve görüş birliğine varılması sonucunda hazırlanmasının, Türk üniversitelerin kendi organlarının istek ve iradeleriyle idari özerkliklerinin bir bölümünden veya tümünden vazgeçemeyeceği gerekçesiyle, hukuken bir hüküm ifade etmeyeceğini ifade etmiştir.

Öte yandan, anılan kararda Yüksek Mahkeme tarafından, "*4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile 7334 sayılı İktisadî ve Ticarî İlimler Akademileri Kanunu hükümleri birbirleriyle karşılaştırıldıkça görülecektir ki ortada tek sorun olarak bir profesör, doçent ve asistan konusu değil iki çeşit profesör, doçent ve asistan, başka deyimle ve kanunî unvanların da açıkça belirlediği üzere bir yanda üniversite profesör, doçent ve asistanları bir yanda Akademi profesör, doçent ve asistanları vardır. 7334 sayılı Kanunda yazılı unvanların kazanılmasında ve bunlara ilişkin yetki ve hakların kullanılmasında üniversitelerin söz ve oy sahibi olmamalarına karşılık bu unvanlar ve unvanların hak ve yetkileri ancak 7334 sayılı Yasa kapsamına giren kurumlarda geçerlidir. Oysa 1170 sayılı Kanunun geçici 1. maddesi bunlardan bir bölümünü yani İzmir Ticarî ve İktisadî İlimler Akademisinde çalışanları doğrudan doğruya ve kendiliğinden üniversite profesörü, doçenti ve asistanı durumuna getirmiştir. Bir yandan bu unvanları ve unvanların hak ve yetkilerini kazanmak isteyenler 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ve kanuna ilişkin tüzük ve yönetmeliklerin koyduğu usul ve hükümlerin koşullarına ve sınırlamalarına bağlı tutulurken kimi kimseler için aynı yetki ve hakların doğrudan doğruya bir yasa ile ve yalnızca o yasanın yürürlüğe girmesiyle sağlanması elbette ki Anayasa'nın 12. maddesinde yer alan kanun önünde eşitlik ilkesine de aykırı düşer."* şeklinde hüküm kurularak hükmün Anayasa'nın 12. maddesine de aykırı olduğu sonucuna varılmıştır.

Diğer taraftan, akademilerin üniversite statüsüne sahip olma hedefleri doğrultusundaki benzer girişimleri sonucunda, akademilerle üniversiteler arasındaki yapısal farklılıklar giderek azalmaya başlamıştır[202]. Nitekim, 25.6.1973 tarih ve 1765 sayılı Üniversite Personel Kanunu'nun 20. maddesi ile bu kanunda yer alan hükümlerin akademi personeline de uygulanacağı hükmü getirilmiş olup, bu kurumların üniversitelere eş değer olduğu hükme bağlanmıştır[203].

Öte yandan, 17.7.1977 tarihli ve 16030 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2095 sayılı İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kadro Kanunu'nun 2. maddesinin üçüncü fıkrasıyla, 3. maddesinin ikinci fıkrasının iptali istemiyle Ankara Üniversitesi tarafından Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuştur. Ankara Üniversitesi söz konusu başvurusunda, 7334 sayılı Kanuna bağlı akademilerin "Fakülte" adı altında eğitim ve öğretim birimleri ile "Senato" adı altında yönetim kuruluşları kuramayacaklarını, bu tür kuruluşlara izin veren 2095 sayılı Yasa hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğunu; bu gibi öğretim ve yönetim kuruluşlarının ancak üniversitelere özgü olduğunu ileri sürmüştür.

Bununla birlikte, Yüksek Mahkeme 23.1.1979 tarihli ve 16528 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 15.6.1976 tarih ve E.1977/131, K. 1978/42 sayılı kararında konuyu Anayasa'nın 120. maddesi açısından değerlendirerek, *"...üniversiteler ve akademiler ayrı ayrı adlar altında çalışan öğretim kurumları olsalar da, nitelik bakımından eşdeğerdedirler; eğitim ve öğretim birimleriyle yönetim organları açısından da yasa koyucu tarafından bu konuda eşdeğerde veya aynı ad altında sözgelimi fakülte ve Senato deyimleri kullanılarak yasal düzenlemeler getirilmesinde*

[202] GÜRÜZ, 2008, s. 70.

[203] age, s. 70.

*Anayasa'ya uymayan bir yön yoktur*…" gerekçesiyle düzenlemenin Anayasaya aykırı olmadığına hükmetmiştir. Bu suretle, akademilerin üniversiteler ile eşdeğer kurumlar oldukları hususu vurgulanmıştır.

Doktrinde ise akademilerin ayrı bir fakülte ya da üniversite olarak kabul edilmelerinin akademilerin bilimsel seviyelerinin, kuruluş şartlarının, akademik personel güçlerinin ve gelişme tempolarının birbirlerinden çok farklı olması gerekçeleriyle çok sakıncalı olduğu; akademilerin fakülte olarak senatolara veya üniversite olarak Üniversitelerarası Kurula haklı ve makul bir sebep olmaksızın katılmamalarının akademik dengeyi bozacağı ileri sürülmüştür[204].

Üniversiteler tarafından da akademilerin bu konumuna sürekli tepki gösterilmiş; akademilerin kanunlarına dayanarak çıkardıkları yönetmeliklerin iptali talebiyle Danıştay nezdinde açtığı davalar akademiler aleyhine sonuçlanmıştır.

7334 sayılı Kanun'a tabi İktisadi ve Ticari İlimler Akademilerinin yanı sıra, 1184 sayılı Kanun'a[205] tabi olan Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri, 1172 sayılı Kanun'a[206] tabi Devlet Güzel Sanatlar Akademileri, yükseköğretim sisteminde yer almaktadırlar.

Devlet Mühendislik Mimarlık Akademileri 1184 sayılı Kanun'un 1. maddesinde "Mühendis, Mimar, Yüksek Mühendis ve Yüksek Mimar yetiştiren, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı, bilimsel özerkliği olan yüksek dereceli öğretim ve araştırma kurumları" olarak tanımlanmıştır.

---

[204] KARAYALÇIN, 1972, s. 44.

[205] RG 3.6.1969, 13213.

[206] RG 17.5.1969, 13201.

İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından, söz konusu akademilerin gerek benimsedikleri öğretim yöntemi, gerekse bunları bitireceklere sağladıkları haklar ve olanaklar bakımından üniversite görevini yerine getiren örgütler oldukları ancak; bunların, Anayasa'nın 120'nci maddesine aykırı olarak yönetim özerkliğinden yoksun bırakıldıkları gerekçesiyle, 1184 sayılı Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri Kanunun tümünün iptali istemi ile dava açılmıştır.

Anayasa Mahkemesi konuya ilişkin 4.5.1972 tarihli ve E.1969/52, K.1972/21 sayılı kararında[207], bir yükseköğretim kurumunun Anayasa'nın değişik 120. maddesi kapsamına giren üniversite niteliğinde bir örgüt sayılması için, o kurumun benimsediği öğretim yöntemi ve özellikle onu bitirenlere sağlanan haklar ve olanaklar bakımından üniversitelere eşit durumda olması gerektiğini; Anayasa Koyucunun üniversitelere yönetim ve bilim özerkliğini tanımak ve üniversitelerin kuruluşunu devlet tekeline almakla varılmasını istediği ereğin toplumun kilit yerlerinde görev alan kişilerin herhangi bir siyasal çevrenin veya yarar topluluğunun etkisi altında kalmaksızın yalnızca çağdaş bilimin gereklerine uygun biçimde yetiştirilmiş bulunması olduğunu; toplumun kilit yerlerinde görev alacak kişileri yetiştirmek üzere kurulmuş olup yetiştirdiği kişilere böyle önemli yerlerde görev alma yetkisi sağlayacak diplomalar veren yüksek öğretim kuruluşlarının, üniversite adını taşımasalar bile üniversite görevi yapan ve Anayasanın değişik 120. maddesinin konuluş ereklerine göre bu madde kapsamına girmesi gereken üniversite niteliğinde örgütler sayılması gerektiğini belirtmiştir.

Mahkeme, 1184 sayılı Kanun'un kapsamına giren bir akademinin yukarıda gösterilen ölçülere göre üniversite niteliğinde bir kuruluş olup olmadığının

[207] RG 23.1.1773, 14426.

anlaşılması için onun izleyeceği öğretim yöntemi ile birlikte verdiği diplomalarla sağlayacağı hakların üniversitelerin verdikleri diplomalarla sağlanan haklara eşit olup olmadığının araştırılmasını gerekli görmüştür. Anayasa Mahkemesi;

*"1184 sayılı Yasanın birinci ve ikinci maddeleri uyarınca bu yasa kapsamına giren akademiler, mühendis, mimar, yüksek mühendis ve yüksek mimar yetiştiren yüksek öğretim ve araştırma kurumlarıdır. Bu örgütler mühendislik ve mimarlık mesleklerinde ve bu mesleklerle ilgili konularda öğretim ve araştırma yapan makina, elektirik, inşaat, mimarlık ve benzeri bölümlerden, enstitü ve bilimsel kuruluşlardan oluşmaktadır. Demek ki akademiler mühendislik, mimarlık, yüksek mühendislik ve yüksek mimarlık öğretimi yaparak mühendis, mimar veya yüksek mühendis, yüksek mimar diplomaları veren ve bu alanlarda araştırmalar yapan birer öğretim ve araştırma kurumu bulundukları için toplumsal açıdan yüksek mühendis ve mimarlık öğretimi yaparak yüksek mühendis ve mimar diplomaları veren İstanbul Teknik Üniversitesi gibi üniversite adı altında kurulmuş kurumların görevlerini yerine getirmektedirler; bu bakımdan üniversite niteliğinde birer kuruluş sayılmaları Anayasa'nın 120 nci maddesi ile gerçekleştirilmek istenilen ereğe uygundur."* gerekçesiyle; adları akademi dahi olsa, 1184 sayılı Yasa ile kurulmak istenilen yüksek öğretim kurumlarının anayasal açıdan üniversite niteliğinde bulunan birer örgüt olduklarına ve kuruluşları ve işleyişlerinin de 120. maddedeki kurallara aykırı olamayacağına hükmetmiştir.

Anayasa Mahkemesi, 1184 sayılı Kanun ile Milli Eğitim Bakanı'na tanınan yetkilere ilişkin tüm hükümleri 120. maddede yer alan "özerklik" ilkesine aykırı bularak iptal etmiştir.

Akademilerin faaliyetlerini çok çeşitli kanunlara bağlı olarak sürdürmelerinin yükseköğretim kurumlarının işlevlerini engellediği, insan gücünün yetiştirilmesinde farklı standartlar uygulanmasına ve bütçe savurganlığına neden olduğu gibi eleştiriler zaman içerisinde kuvvetlenmiştir. Bu çerçevede, yukarıda belirtilen görüşlerin yanı sıra merkezi bir organın bulunmaması nedeniyle öğretim elemanlarının dengeli bir biçimde istihdam edilememesi, yükseköğretim kontenjanlarının gerçekçi biçimde saptanamaması gibi gerekçeler de dikkate alınarak, yükseköğretim de yeni bir düzenlemeye gidilmesi yönünde eğilimler kuvvetlenmiştir. Sonuç olarak, 1981 yılında çıkartılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun[208] ardından 1982 yılında yürürlüğe konan 41 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında KHK[209] ile üniversite, akademi ve yüksekokullar aynı çatı altında birleştirilmiştir[210].

[208] RG 6.11.1981, 17506.

[209] RG 20.7.1982, 17760.

[210] KORKUT, Hüseyin, Türkiye'de Üniversite Açma Politikası, AÜEBFD, C. 25, Y. 1992, S.1, s. 78-79.

# İKİNCİ BÖLÜM

# 1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE YÜKSEKÖĞRETİM

## I. GENEL OLARAK

12 Mart Muhtırası, tarafsız hükümet denemesi, 1961 Anayasası'nda yapılan değişiklikler ve iktidar değişiklikleri ülkenin içinde bulunduğu siyasal, sosyal ve ekonomik bunalıma bir çözüm getirememiş; 1975'ten sonra siyasal şiddet ve terör olaylarının tırmanması, bunların önlenememesi, siyasal sistemde meydana gelen tıkanmalar, hükümetlerin ve Meclisin karar alamaz ve politika üretemez duruma düşmesi, bazı çevrelerin gözünde 1961 Anayasası'nın, devlet otoritesinin güçsüzlüğünün başlıca sorumlusu gibi görülmesine yol açmıştır. Söz konusu rejim bunalımı, 12 Eylül 1980 günü Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyması ile sonuçlanmıştır [211].

Askeri Müdahale, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni koruma ve kollama görevinin bir gereği olarak sunulmuş; devletin varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik saldırıların yoğunluk kazanması, irticai fikirlerin ve sapık ideolojilerin devlet kuruluşlarını, işçi örgütlerini ve partileri etkileri altına alarak ülkeyi bir iç savaşın eşiğine getirmiş olmaları karşısında devlet organları ve Anayasal kuruluşların işlemeyişi, müdahalenin somut gerekçeleri olarak ortaya konulmuştur[212].

---

[211] GÖZÜBÜYÜK, 2007, s. 201, ÖZBUDUN, 2005, s. 46-47.

[212] TANÖR, Bülent, YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 21.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyması sonrası Milli Güvenlik Konseyi tarafından 27 Ekim 1980 tarihli ve 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun[213] çıkarılmıştır. Bu Kanun uyarınca, 1961 Anayasası, 2324 sayılı Kanun'da belirtilen istisnalar saklı kalmak üzere, yeni bir Anayasa kabul edilip yürürlüğe girene kadar, yürürlüktedir.

Anılan Kanun ile TBMM'ye, Millet Meclisi'ne ve Cumhuriyet Senatosu'na ait yetkiler Milli Güvenlik Konseyi'ne ve Devlet Başkanına geçmiştir. Milli Güvenlik Konseyi'nce kabul edilerek yayımlanan bildiri ve karar hükümleri ile kanunların Anayasaya aykırılığı iddia edilemeyecek, Milli Güvenlik Konseyi tarafından 12 Eylül'den sonra çıkarılan ve Anayasaya aykırı bulunan kanunlar Anayasa değişikliği olarak yürürlükte kalacak, bu tarihten sonra çıkarılan Bakanlar Kurulu kararnamelerinin ve üçlü kararnamelerin yürütülmesinin durdurulması ve iptali ile kamu personeli hakkında Bakanlar ve bunların yetkili kıldığı görevlilerce uygulanacak işlemlerin yürütülmesinin durdurulması istenemeyecektir.

27 Mayıs 1960 Müdahalesini gerçekleştirenler için üniversite ne kadar yüceltilmesi gereken bir kurumsa, 12 Eylül 1980 müdahalesini yapanlar için de o kadar kötülüklerin kaynağı, dersi verilip uslandırılması gereken bir kurumdur. Üniversitelerin ve okulların anarşi ve terör arenası haline geldiği, bunların gerçek anlamda eğitim kurumlarına dönüştürülmesi için gereken tedbirlerin alınacağı, müdahaleyi yapanlarca açıkça dile getirilmiştir[214].

Ataünal, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu öncesi döneme ilişkin yükseköğretimin durumunu anlatırken; değişik kanunlarla yönetilen ve amaç, işlev,

[213] RG 28.10.1980, 17145.

[214] TEKELİ, 2009, s. 65.

yapı, ve işleyiş bakımından farklılık gösteren üniversite ve yükseköğretim kurumları bulunması; yükseköğretim kurumlarının kapasite kullanımında dengesizlik olması; 1750 sayılı Kanun'un Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilen hükümleri bakımından Mahkeme tarafından yeni düzenleme yapılması için yasama organına süre tanınmasına rağmen; bunların yapılmaması nedeniyle boşluklar doğması, yükseköğretimi bütünlük içinde planlayan bir kuruluşun bulunamaması, bütün özellikleri ayrı kurumlarca aynı nitelikte diploma verilmesi, farklı yükseköğretim kuruluşlarınca verilen akademik unvanların da farklı olması, öğretimin niteliğinde farklılık bulunması, yeni kurulan üniversitelerin gelişmelerindeki güçlükler ile öğrenci olayları nedeniyle yaşanan huzursuzluklara değinmektedir[215].

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu[216], 4.11.1981 tarihinde kabul edilmiştir. Yukarıda anılan 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun uyarınca, Yükseköğretim Kanunu'nun Anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyecek ve Anayasaya aykırı hükümleri Anayasa değişikliği olarak yürürlükte kalacaktır. 1961 Anayasası'nda belirtilen üniversite özerkliğine aykırı hükümler getiren Yükseköğretim Kanunu'ndan sonra 1982 Anayasası yürürlüğe girmiş; yükseköğretime ilişkin ayrıntılı düzenlemeler Anayasa'nın 130 ila 132. maddelerinde yerini almıştır.

1982 Anayasası'nın Geçici 15. maddesinin son fıkrası uyarınca, bu dönem içinde çıkarılan kanunlar, kanun hükmünde kararnameler ile 2324 sayılı Anayasa

---

[215] ATAÜNAL, 1998, s. 61-67. Yazar da 12 Eylül 1980 öncesi üniversitelerin devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü parçalama ve yıkma hedefi güden bu ideolojik faaliyetlerin yükseköğretim kurumlarını anarşinin merkezi haline getirdiğini ve anarşinin bir iç savaş sahasına doğru sürüklendiğini; 12 Eylül ile birlikte yönetime el koyanların, yükseköğretimle de yakından ilgilendiklerini, belirtmektedir.

[216] RG 6.11.1981, 17506.

Düzeni Hakkında Kanun uyarınca alınan karar ve tasarrufların Anayasaya aykırılığı iddia edilememekteydi. Bu hüküm, 2001 yılında 4709 sayılı Kanun[217] ile yapılan Anayasa değişikliklerine kadar geçerliliğini korumuş ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda yer alan hükümlerin Anayasaya uygunluk denetiminden geçirilmesinin yolu kapatılmıştır.

Bu dönemde, Üniversitelerin idari özerkliği kaldırılarak yalnızca "bilimsel özerklik" tanınmakla yetinilmiş; 1961 Anayasası döneminde sert bir şekilde uygulanan üniversitelerin yalnız devlet eliyle kurulabileceği kuralından vazgeçilerek vakıfların da kar amacı gütmemek koşuluyla yükseköğretim kurumları kurabilecekleri kabul edilmiş; 1961 Anayasası döneminde 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu ile getirilen ve kuruluş ve işleyişine ilişkin hükümleri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen Yükseköğretim Kurulu, yükseköğretimi planlamak, denetlemek ve yönetmek üzere Anayasal bir kurum olarak Anayasanın 131. maddesinde yerini almıştır.

2547 sayılı Kanun'un 12 Eylül öncesi dönemde üniversitelerde yaşanan olayların önlenebilmesi için üniversite yönetimini tek bir merkezin yönetimi ve denetimi altına almayı amaçlamış; kuruluşa esas olan bu merkezci anlayış, bilimin içeriğinde var olan merkezcilikten uzak, özgürlükçü düşünce zorunluluğu ilkeleri ile baştan itibaren çatışma içine girmiştir[218].

Yükseköğretimle yakından ilişkili olan "bilim ve sanat hürriyeti" de 1982 Anayasası'nın 27. maddesinde düzenlenmiş, herkesin bilim ve sanatı serbestçe öğrenme, öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda araştırma yapma hakkının

[217] RG 17.10.2001, 24556 (1. Mükerrer).

[218] YAŞAMIŞ, Firuz Demir, Türkiye'de Devletin ve Demokrasinin Yeniden Yapılanması, Doruk Yayınları, İstanbul, 2001, s. 161.

bulunduğu kabul edilmiş; maddenin ikinci fıkrasında yayma hakkının Anayasanın ilk üç maddesinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamayacağı belirtilmiştir. Anayasanın temel hak ve hürriyetler bakımından genel sınırlama nedenleri öngören 13. maddesi 2001 yılında değiştirilerek, "hakkın özüne dokunulamaması" kavramı tekrar Anayasaya girmiş, temel hak ve hürriyetlerin ancak bunlara ilişkin maddelerde belirtilen sebeplere bağlı olarak sınırlandırılabileceği esası getirilmiştir.

12 Eylül 1980 sonrası, bu dönem öncesinde de yürürlükte bulunan 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun[219] 28.12.1982 tarihli ve 2766 sayılı Kanun ile değişik 2. maddesinin 8. fıkrasında yer alan "Sıkıyönetim komutanlarının; bölgelerinde genel güvenlik, asayiş veya kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin statülerine göre atanması veya işine son verilmesi, mahalli idarede çalışanların görevden uzaklaştırılması veya işlerine son verilmesi hakkındaki istemleri ilgili kurum ve organlarca derhal yerine getirilir. Bunlar hakkında, tabi oldukları; 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu veya diğer sosyal güvenlik kurumları hakkındaki kanun hükümleri uygulanır. Bu şekilde işlerine son verilen memurlar, diğer kamu görevlileri ve kamu hizmetlerinde görevli işçiler bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılamazlar. Bu Kanunun 21 inci maddesi kapsamına girenlere ilişkin istemler hakkında kendi özel kanunlarındaki hükümler uygulanır." hükmü uyarınca, binlerce işçi, öğretmen ve kamu görevlisinin yanı sıra, öğretim üyeleri de görevlerinden uzaklaştırılmış; bu yolla görevlerinden uzaklaştırılanlar "1402'likler" olarak anılmıştır.

1933 ve 1960 yıllarında üniversiteden uzaklaştırılanlara açıktan maaş ödenirken 1402 uygulamasında maaş verilmediği gibi, bu kişiler bütün kazanılmış

[219] RG 15.5.1971, 13837.

haklarını da yitirmiştir. 1985-1986 yıllarında sıkıyönetim kalktıktan sonra, görevlerine dönmek için başvuranların bu talepleri ise kabul görmemiştir[220].

Aybay, 1982 Anayasası'nın sıkıyönetim ile ilgili hükümlerinin incelenmesinden, sıkıyönetimin niteliği gereği süre ile sınırlı olduğunu, sıkıyönetimce tesis edilmiş işlemlerin süre sınırlaması dışında düşünülmesinin, olağanüstü yönetim usulünün olağan hale gelmesi sonucunu doğuracağını ayrıca; maddede yer alan "bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılamazlar" deyiminin sıkıyönetim sona erdikten sonra etkisini sürdürecek şekilde anlaşılmasının çağdaş hukukla bağdaşmasının mümkün olmadığını, Anayasanın 2. maddesinde yer alan "demokratik toplum", "demokratik hukuk devleti" gibi temel ilkeler açısından kabul edilemez olduğunu; bunun yanı sıra, Anayasanın yargı yetkisinin bağımsız mahkemelerce kullanılacağına ilişkin 9. maddesine, kamu hizmetine eşitlikle girebilme hakkını düzenleyen 70. maddesine ve uluslararası insan hakları belgelerine aykırı bulunduğunu belirtmiştir[221].

Göreve dönme talepleri kabul edilmeyenlerin açtıklara davada Danıştay 5. Dairesi, 14.04.1988 tarihli ve E.1987/2417, K.1988/1286 sayılı kararıyla[222], 1402 sayılı Kanun'un 2. maddesinin 2766 sayılı Kanun ile değişik son fıkrasında yer alan "bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılamaz" ibaresini sıkıyönetim süresiyle sınırlı bir hüküm olarak değerlendirmek gerektiğini aksi yoldaki kabulün Anayasanın 15. 122. ve 2. maddelerinde yer alan ilkeler ile bağdaşmayacağını belirterek, sıkıyönetim komutanlarının istemi üzerine görevlerine son verilen kamu personelinin

[220] OKÇABOL, 2007, s. 129.

[221] AYBAY, Rona, 1402'liklerin Göreve Döndürülmemeleri Hukuka Aykırıdır, Murat Sarıca Armağanı, İstanbul, 1988, s. 47-51.

[222] Danıştay Dergisi S. 74-75, s. 295 vd.

sıkıyönetimin kalkmasından sonra görevlerine iade edilmeleri gerektiğine karar vermiştir.

2547 sayılı Kanun birçok kez değişikliğe uğramıştır. Kanunda yapılan değişikliklere ilişkin Anayasa Mahkemesi kararları ile vakıf üniversiteleri, üniversitelerdeki kılık kıyafet sorunu ve rektör atamalarına ilişkin tartışmalar, konunun Anayasa Hukuku bakımından da üzerinde durulan yönlerini oluşturmaktadır.

## II. 1982 ANAYASASININ TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ANAYASADA YER ALAN YÜKSEKÖĞRETİME İLİŞKİN İLKELER

### 1. Anayasanın Temel Özellikleri

1982 Anayasası, 177 madde ve 16 geçici madde ile son derece uzun ve ayrıntılı bir anayasadır. Sağlıklı ve sağlam bir demokrasi kurmanın yolunun Anayasa olduğu, her sorunun çözümünün Anayasada yer alması gerektiği inancı 1982 Anayasası'na da egemendir[223].1961 Anayasası'nda olduğu gibi 1982 Anayasası'nda da hürriyetçi demokrasilerin büyük bölümünde kanunlara ve yasama meclislerinin iç tüzüklerine bırakılan bazı konuların düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Bunda iki anayasanın da "tepki anayasası" olma niteliğinin rolü büyüktür[224].

Değiştirilmesi zorlaştırılan hükümleri ve değiştirilemez maddelerin çokluğuyla katı bir Anayasa olan 1982 Anayasası, otorite – özgürlükler dengesinde otoriteden yana bir yaklaşım sergilemiş; temel hak ve özgürlüklere ilişkin dolgun bir

[223] GÖZÜBÜYÜK, 2007, s. 205.

[224] ÖZBUDUN, 2005, s. 58.

katalog getirirken, çeşitli hak ve özgürlükler, özellikle "manevi ve fikri" özgürlükler bakımından, otoritarizm yönünde bir eğilim ortaya koymuştur[225].

Yeni Anayasa ile 1961 Anayasası ile getirilen insan haklarına dayalı devlet anlayışından, insan haklarına saygılı devlet anlayışına geçiş yapıldığı görülmektedir. İnsan haklarına dayalı devlet, insanı temel değer olarak kabul eden ve kendi varoluş nedenini insan haklarının korunması ya da gerçekleştirilmesi amacına dayandıran devlettir. Devletin, bu anlayıştan çıkarak "insan haklarına saygılı" hale gelmesi, insan haklarını devletin temeli sayan anlayışın terk edildiği, devletin öncelikle, 2. maddede sayılan toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı için varolduğu anlayışının benimsendiğini göstermektedir. Önceki kargaşa dönemine bir tepki niteliği taşıyan ve çözümü otoriteyi güçlendirmekte bulan 1982 Anayasası, haklar ve özgürlükler konusunda sınırlamalara ve yasaklamalara ağırlık vermiş; hak ve ödev dengesi iyi kurulmamıştır [226].

1982 Anayasası'nın temel özelliklerinden biri de yürütmeyi güçlendirici hükümler taşımasıdır. Yürütmenin iç yapısına getirilen yeni düzenlemelerin iki belirgin yönü, merkeziyetçiliğin artması ve Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin genişletilmesidir. Yürütmenin merkezileşmesi, yekpareleşmesiyle birliktedir. Bunun en tipik göstergesi ise Devlet ve idare içindeki özerk birimlerin tasfiyesidir. Bu çığır aslında 12 Mart değişiklikleriyle açılmış ve TRT'nin özerkliğine son verilmiş; 1982 Anayasası bu yönde daha da ilerlemiş ve üniversiteleri de içine almıştır[227].

---

[225] TANÖR, Bülent, İki Anayasa, s. 138.

[226] SOYSAL, Mümtaz: 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Baştan Başa Yeniden Yazılmış 6. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 189-190.

[227] TANÖR, 1994, s. 119.

Konumuza ilişkin olarak, üniversite rektörlerini ve Yükseköğretim Kurulu üyelerini seçmek yetkileri de Cumhurbaşkanı'nın yürütmeye ilişkin görev ve yetkileri arasında 105. maddenin (b) bendinde sayılmıştır. Tan, 1982 Anayasası'nın, Cumhurbaşkanı'na verdiği seçme ve atama yetkilerini tek başına kullanabileceğini belirtirken[228], Özbudun, Yükseköğretim Kurulu ve Üniversite Rektörlerinin açıkça idare içinde yer alan ve icrai yetkiler kullanan kişi ve kuruluşlar olması nedeniyle, Cumhurbaşkanı'nın atama yetkisini Başbakan ve ilgili bakanla birlikte kullanması gerektiğini ifade etmiştir[229]. Bu konuya aşağıdaki bölümlerde daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

1982 Anayasası, sınırlı bir katılma ve çoğulculuk anlayışı benimsemiş; halk tarafından seçilen meclisin ve onun içinden çıkan yürütmenin yetkilerinin, genel oydan çıkmayan yargı organı ve özerk kuruluşlar tarafından sınırlandırılamamasını öngören "saf milli irade" teorisini tam olarak benimsemese de 1961 Anayasası'na göre daha az katılmacı bir demokrasi modeli oluşturmuştur[230].

1982 Anayasası'nın ilk şeklinde, belli ölçüde siyasetten uzaklaşılarak siyasal etkinliklerin siyasal partilere bırakılması; siyasal parti olmayan hiçbir kuruluşun, örneğin derneklerin, sendikaların, meslek kuruluşlarının, vakıfların ve üniversitelerin, siyasetten uzak durması ve etkinliklerini kendi amaçları içinde yürütmesi, esastır[231]. 1995 yılında 4121 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişikliği sonucu buna ilişkin hükümlerin büyük bir kısmı yürürlükten kaldırılmıştır.

---

[228] TAN, Turgut, 1982 Anayasası Yönünden Yürütme Görevi ve Yetkisinin Niteliği (Güçlü Devlet Ya da Güçlü Yürütme), Anayasa Yargısı, C. 1, Y. 1984, s. 39.

[229] ÖZBUDUN, 2005, s. 314.

[230] age, s. 64-66.

[231] GÖZÜBÜYÜK, 2007, s. 207-208.

1982 Anayasası, siyasal karar alma mekanizmalarındaki tıkanıkların giderilebilmesi için çeşitli hükümler getirmiştir. Bunlardan bazıları, belli durumlarda Cumhurbaşkanı'na TBMM seçimlerinin yenilenmesi yetkisinin verilmesi, TBMM toplantı ve karar yetersayılarının düşürülmesi, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde uzun süre Cumhurbaşkanı seçilememesi durumunu engelleyici hükümlerdir[232].

### 2. Anayasada Yer Alan Yükseköğretime İlişkin İlkeler

1982 Anayasası'nda yer alan yükseköğretime ilişkin hükümler, Anayasanın tamamına yansıyan görüş ve anlayıştan farklı bir özellik taşımamaktadır. Dolayısıyla, Anayasanın yükseköğretime ilişkin hükümleri son derece ayrıntılı bir şekilde oluşturulmuş; 1982 Anayasası'nın, iktidarın paylaşılmasının sınırlandırılması, Cumhurbaşkanı'nın güçlendirilmesi, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması konularındaki yaklaşımına uygun şekilde 130-132. Maddelerde düzenlenmiştir.

Anayasanın "Yükseköğretim Kurumları" başlıklı 130. Maddesi,

*"Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur.*

[232] ÖZBUDUN, 2005, s. 59-64.

31.5.2007 tarihli ve 5678 sayılı Kanun'un 4. maddesi ile yapılan Anayasa değişikliği sonucu, Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi usulü benimsenmiştir. RG 16.6.2007, 26554.

*Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabilir.*

*Kanun, üniversitelerin ülke sathına dengeli bir biçimde yayılmasını gözetir.*

*Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.*

*Üniversiteler ve bunlara bağlı birimler, Devletin gözetimi ve denetimi altında olup, güvenlik hizmetleri Devletçe sağlanır.*

*Kanunun belirlediği usul ve esaslara göre; rektörler Cumhurbaşkanınca, dekanlar ise Yükseköğretim Kurulunca seçilir ve atanır.*

*Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılamazlar.*

*Üniversitelerin hazırladığı bütçeler; Yükseköğretim Kurulunca tetkik ve onaylandıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığına sunulur ve merkezi yönetim bütçesinin bağlı olduğu esaslara uygun olarak işleme tabi tutularak yürürlüğe konulur ve denetlenir.*

*Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve organları ile işleyişleri ve bunların seçimleri, görev, yetki ve sorumlulukları üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri, öğretim elemanlarının görevleri, unvanları, atama, yükselme ve emeklilikleri, öğretim elemanı yetiştirme, üniversitelerin ve*

*öğretim elemanlarının kamu kuruluşları ve diğer kurumlar ile ilişkileri, öğretim düzeyleri ve süreleri, yükseköğretime giriş, devam ve alınacak harçlar, Devletin yapacağı yardımlar ile ilgili ilkeler, disiplin ve ceza işleri, mali işler, özlük hakları, öğretim elemanlarının uyacakları koşullar, üniversitelerarası ihtiyaçlara göre öğretim elemanlarının görevlendirilmesi, öğrenimin ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine göre yürütülmesi, Yükseköğretim kuruluna ve üniversitelere Devletin sağladığı mali kaynakların kullanılması kanunla düzenlenir.*

*Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, mali ve idari konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tabidir."*

hükmünü haizdir.

Üniversitelerin kamu tüzelkişiği, 1961 Anayasası'na ilişkin bölümde işlendiğinden burada tekrarlanmayacak yalnızca vakıf üniversitelerinin kamu tüzelkişiğinin bulunup bulunmadığı ilgili bölümde ele alınacaktır. Ayrıca, 1982 Anayasası'nda özerkliğin ele alınış biçimi de ayrı bir bölümde tartışıldığından burada yer almayacaktır.

**i. Üniversitelerin Devlet Eliyle ve Kanunla Kurulması**

Anayasa, kamu tüzelkişiliğini ve bilimsel özerkliği haiz üniversitelerin devlet tarafından ve kanunla kurulabileceğini belirtmiştir. Devlet eliyle kurulmaya bir istisna olarak 130. Maddenin 2. fıkrasında vakıflar tarafından da kazanç amacına yönelik olmamak şartıyla üniversite kurulabileceği hükme bağlanmıştır. Devlet eliyle

kurulmaya istisna olarak vakıf üniversiteleri öngörülmekle birlikte, vakıf üniversiteleri yasayla kurulmanın istisnasını oluşturmamaktadır. Kanunla kurulma ilkesi hem devlet üniversiteleri hem vakıf üniversiteleri için geçerlidir[233].

Anayasa Mahkemesi, 23.11.1989 tarihli ve 3589 sayılı "2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun"un 3. maddesinin Anayasaya aykırılığı iddiasını incelediği E.1990/2, K.1990/10 sayılı kararında[234], Anayasanın 130. maddesinin ikinci fıkrasında üniversitelerin devlet eliyle kurulacağına bir ayrıklık getirilmekle birlikte yasayla kurulma ilkesine böyle bir ayrıklık getirilmediğini; kurucusu devlet ya da vakıf olsun tüm üniversitelerin birlikte ya da ayrı ayrı, yasayla kurulacaklarını belirtmiştir.

Yüksek Mahkeme, üniversitelerin kuruluşuna ilişkin kanunların üniversitelerin ülke sathına dengeli yayılmasını gözeteceğini öngören Anayasanın 130. maddesinin üçüncü fıkrasının da bu ilkeyi destekler nitelikte olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, Anayasaya uygunluk denetimi yaparken kanun hükmüne başvurmuş ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun da vakıf üniversiteleri yönünden kanunla kurulmaya bir ayrıklık getirmediğini, ifade etmiştir[235].

**ii. Serbest Araştırma ve Yayın Yapılması**

1982 Anayasası'nın yükseköğretime ilişkin getirdiği ilkelerden bir diğeri, öğretim üyeleri ve yardımcılarının her türlü serbest bilimsel araştırma ve yayın yapabilmesidir. Anayasanın 130. maddesinde, serbest bilimsel araştırma ve yayın

[233] İZGİ, Ömer, GÖREN, Zafer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, C. II, TBMM Basımevi, Ankara, 2002, s. 1159.

[234] AYMK t. 30.05.1990, RG 9.2.1991, 20781.

[235] AYMK t. 30.05.1990 E.1990/2, K.1990/10 RG 9.2.1991, 20781.

yapma yetkisinin, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ile milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermeyeceği hükme bağlanmıştır.

1982 Anayasası'nın bilim ve sanat özgürlüğünü düzenleyen 27. maddesinde de herkesin, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahip olduğu ancak; yayma hakkının Anayasanın 1., 2. ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamayacağı ifade edilmektedir.

Tanör, bilim ve sanatların özel ve toplumsal işlevi nedeniyle, bu alandaki yaratıların mutlak bir özgürlük rejiminden yararlanmaları gerektiğini çünkü; bilim ve sanat yaratılarının fikir üretiminin en yüce değer ve biçimleri olduğunu belirtmektedir[236].

Ancak, 1982 Anayasası'nın bilim özgürlüğüne getirdiği sınırlama, 27. madde ile sınırlı kalmamış; 2001 yılında yapılan Anayasa değişikliğine kadar Anayasanın öngördüğü kademeli sınırlama sistemi bilim özgürlüğünü de etkilemiştir. Bu bağlamda, bilim özgürlüğünün Anayasanın 13. maddesinde yer alan nedenlerden biri ile de kısıtlanabileceği kabul edilmiştir.

1982 Anayasası'nda yapılan 2001 değişikliği ile genel sınırlama nedenleri ortadan kalktığından bugün için sınırlama sorunu 27. maddede yer alan hükümler bakımından söz konusudur[237].

---

[236] TANÖR, Bülent, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayınları, İstanbul, 1990, s. 132.

[237] BULUT, Nihat, Bilim Özgürlüğü, İçeriği ve Sınırlandırılması Sorunu, AÜEHFD, C. IX, Y. 2005, S. 1-2, s. 36.

Soysal, Anayasanın 27. maddesi ile bilim ve sanat özgürlüğü bakımından getirilen sınırlamanın sınırını, Anayasanın 130. maddesinde belirtilen öğretim üyelerinin her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunma serbestisinin oluşturduğunu, ifade etmektedir. Soysal'a göre, 130. maddede belirtilen ve serbest bilimsel araştırma ve yayına getirilen sınırlama, eyleme yönelik bir sınırlamadır, düşünceye değil. Dolayısıyla, devletin varlığı ve bağımsızlığı ile milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhine faaliyette bulunulmadığı sürece, serbestçe araştırma ve yayın yapılabilecektir[238].

Bulut da burada yasaklananın düşünce değil, faaliyet olduğunu ve üniversitelerin böyle bir faaliyetin zırhı olamayacağını belirttikten sonra, haklı olarak, faaliyet sözcüğünün faal olmayı, çalışmayı, canlılığı ve hareketliliği ifade ettiğini ve bu nedenle, yazma ve konuşma dahil her türlü etkinliği içine alacak şekilde yorumlanabileceğini; dolayısıyla 1982 Anayasası'nın bu hükmünün, bilime neredeyse kuşkuyla bakıldığının bir göstergesi sayılabileceğini, belirtmiştir[239].

### iii. Üniversitelerin Devletin Gözetim ve Denetimi Altında Olması

1982 Anayasası'nın yükseköğretime ilişkin olarak barındırdığı bir diğer ilke de üniversiteler ve bunlara bağlı birimlerin devletin gözetim ve denetimi altında olup güvenlik hizmetlerinin devletçe sağlanacağıdır. Üniversiteler ve bunlara bağlı birimlerin devlet gözetimi ve denetimi altında olması ilkesine uygun olarak, 1961 Anayasası döneminde 1750 sayılı Kanun ile getirilen ancak Anayasa Mahkemesi'nin

[238] SOYSAL, 1986, s. 355.

[239] BULUT, 2005, s. 37.

yukarıda belirtilen kararı[240] ile kuruluş ve işleyişine dair hükümleri iptal edilen Yükseköğretim Kurulu, Anayasal bir kuruluş olarak düzenlenmiştir.

**iv. Atama Usulünün Benimsenmiş Olması**

Anayasanın 130. maddesinin 6. fıkrasında, Kanunun belirlediği usul ve esaslara göre rektörlerin Cumhurbaşkanı tarafından, dekanların ise Yükseköğretim Kurulu tarafından seçileceği esası kabul edilmiştir. 1961 Anayasası'nın getirdiği, üniversitelerin kendileri tarafından seçilen organları eliyle yönetilmesi usulü terk edilerek, rektör ve dekanların atama yoluyla göreve gelmeleri yöntemi benimsenmiştir.

Anayasanın 130. maddesi uyarınca rektörleri doğrudan doğruya atayacağı öngörülen Cumhurbaşkanı, dekanları atayan Yükseköğretim Kurulu üyelerini de Anayasanın 131. maddesi uyarınca, atama ve doğrudan doğruya seçme yoluyla belirlemektedir. Bu durumda, Cumhurbaşkanı'na üniversiteler üzerinde çok güçlü bir yetki verildiğinden söz etmek yanlış olmaz.

Rektörlerin ve dekanların yetki, görev ve sorumlulukları ile atanma usulleri 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda düzenlendiğinden bu konulara 2547 sayılı Kanun'a ilişkin bölümde değinilecektir.

**v. Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi**

Yükseköğretime ilişkin Anayasada yer alan ilkeler incelenirken, Anayasanın "Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi" başlıklı 42. maddesine de değinilmesi yerinde olur. Anayasaya göre eğitim hakkı, öğrenim hakkıyla birlikte, belirli ilkelere bağlı olarak yürütülmesi gereken ve devlete çeşitli olumlu edimler yükleyen bir hak

[240] AYMK t.25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

olduğu gibi aynı zamanda bir ödevdir. Eğitim hakkının bir ödev olması, ilköğretim düzeydeki eğitimin zorunlu hale getirilmesiyle somutlaşmaktadır[241].

Söz konusu madde uyarınca, kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz; öğrenim hakkının kapsamı kanunla düzenlenir; eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz.

Maddenin 4. fıkrasında, eğitim ve öğretim hürriyetinin Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmayacağı ifade edilmiştir. Algan, bu ifadenin Anayasa koyucunun bu hakka ilişkin duyduğu kuşkunun ifadesi olduğunu belirtmektedir[242].

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

1982 Anayasası'nda 9.2.2008 tarihli ve 5735 sayılı Kanun[243] ile yapılan değişiklikle 42. maddeye, "Kanunda açıkça yazılı olmayan herhangi bir sebeple kimse yükseköğrenim hakkını kullanmaktan mahrum edilemez. Bu hakkın kullanımının sınırları kanunla belirlenir." şeklinde yedinci fıkra eklenmiştir. Aynı kanun ile Anayasanın "Kanun önünde eşitlik" başlıklı 10. maddesinde[244] yapılan

---

[241] ALGAN, Bülent, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 265.

[242] age, s. 266

[243] RG 23.2.2008, 26796.

[244] **Madde 10 –** Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

**(Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.)** Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

değişiklik ile de maddenin dördüncü fıkrasına "bütün işlemlerinde" ibaresinden sonra gelmek üzere "ve her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında" ibaresi eklenmiştir.

Söz konusu değişikliğe ilişkin Kanunun genel gerekçesinde, değişiklik ile yükseköğretim hizmetlerinden kişilerin kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak, herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmadan yararlanmasının amaçlandığı; yükseköğretim kurumlarında kılık ve kıyafetlerinden dolayı bazı öğrencilerin eğitim ve öğretim hakkının engellenmesinin kronik bir sorun haline geldiği; ülkemizde uzun süredir üniversitelerde bazı kız öğrencilerin başlarını örtmede kullandıkları kıyafetler nedeniyle eğitim ve öğretim hakkını kullanamadıkları; fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür, nesillerin yetiştirilmesinin kişilerin yükseköğrenim hakkından kanun önünde eşitlik ilkesi gereği hiçbir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmadan yararlanmasını zorunlu kıldığı, belirtilmiştir[245].

Anayasanın yukarıda belirtilen maddelerinin değiştirilmesine ilişkin 5735 sayılı Kanun'un Anayasanın değiştirilemez hükümlerini değiştirdiği gerekçesi ile yokluğunun hükme bağlanması ya da iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuştur.

1982 Anayasası'nın, Anayasa Mahkemesi'nin görevlerine ilişkin 148. maddesinde, Anayasa değişikliklerinin sadece şekil bakımından incelenip denetlenebileceği hükmü yer almaktadır. Şekil bakımından denetimin kapsamı ise hem kanunlar hem de Anayasa değişiklikleri bakımından daraltılmıştır. 148. maddenin ikinci fıkrası uyarınca Anayasa değişikliklerinde şekil bakımından

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

[245] TBMM Tutanak Dergisi D. 23, C. 13, Y. 2008, B. 54-59, S.Sayısı 101, s. 9.

denetim, teklif ve oylama çoğunluğu ile ivedilikle görüşülmeme şartına uyulup uyulmadığıyla sınırlı olacaktır.

Anayasa Mahkemesi konuya ilişkin 5.6.2008 tarihli ve E.2008/16, K.2008/116 sayılı kararını görünürde şekil yönünden, inceleme yaparak vermiştir. Ancak, karar incelendiğinde söz konusu şekli denetimin yapılabilmesi için konunun esasına da inildiği görülmektedir.

Öncelikle, değişikliğe ilişkin Kanunun yokluğuna karar verilmesi istemini inceleyen Yüksek Mahkeme, yokluktan söz edilebilmesi için parlamentonun iradesinin bulunmaması, Cumhurbaşkanı'nın yayımlama iradesinin bulunmaması, kanunun Resmi Gazete'de yayımlanmaması gibi durumların söz konusu olması gerektiğini; 5735 sayılı Kanun'un ise Anayasayı değiştirme yetkisi bulunan TBMM tarafından üyelerin üçte birinden fazlasının imzasıyla teklif edilip, Genel Kurul'da kabul edilerek yasalaştığını ve Cumhurbaşkanı'nca Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdiğini; bu nedenlerle yokluğundan söz edilemeyeceğini belirtmiştir[246].

Mahkeme, iptal istemine ilişkin olarak ise 5735 sayılı Kanun'u teklif edilebilirlik ve içerik yönünden incelemiştir. Teklif edilebilirlik bakımından yaptığı incelemede Yüksek Mahkeme, yasama, yürütme ve yargı organlarının, asli kurucu iktidarın yarattığı hukuksal otorite sınırları içinde hareket etmelerinin, bunların işlem ve eylemlerinin geçerlilik kazanabilmesinin ön koşulu olduğunu; Anayasayı değiştirme yetkisinin TBMM'ye ait olduğunu ancak; bu yetkinin her şeyden önce asli kurucu iktidar tarafından kullanılmasına izin verilen bir yetki olması gerektiğini; Anayasanın 4. maddesinde, 175. maddede belirlenen Anayasayı değiştirme yetkisinin kullanılamayacağı alanların açıkça belirtildiğini; değiştirilmesi teklif edilemeyecek

[246] AYMK t. 5.6.2008, E. 2008/16, K. 2008/116, RG 22.10.2008, 27032.

bir Anayasa kuralına yönelik değişiklik teklifinin yasama organının yetkisi kapsamında bulunmadığını belirtmiştir.

Anılan kararında Mahkeme, Anayasa'yı değiştirme yetkisinin, hukuksal geçerlilik ve etkinlik kazanabilmesi için Anayasa'nın 4. maddesinde teklif edilemez olarak belirlenen hükümlere ilişkin olmaması, teklif ve oylama çoğunluğuna uyularak ve ivedi görüşme yasağı ihlal edilmeden kullanılmış olması gerektiğini; teklif edilebilir olmayan bir Anayasa değişikliğinin, 148. maddenin ikinci fıkrasında öngörülen teklif çoğunluğu koşulunu yerine getirmiş olmasının hukuken geçersiz nitelikteki bir yasama tasarrufunun sayısal çokluğun gücüyle etkin kılınmasının gerekçesi olamayacağını; kurulu iktidar olan yasama organının işlem ve eylemlerinin geçerliliğinin, asli kurucu iktidarın öngördüğü anayasal sınırlar içinde kalması koşuluna bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Mahkemeye göre, Anayasanın 148'inci maddesinde yer alan ve Anayasa değişikliklerinde şekil denetiminin teklif şartına uyulup uyulmadığı hususlarıyla sınırlı olduğunu ifade eden hüküm, geçerli bir teklif bulunup bulunmadığına yönelik olarak yapılacak bir denetimi de içerir.

Anayasa Mahkemesi, *"Yürürlükteki Anayasamızın öngördüğü düzen, anayasal normlar bütünü ve bu bütünü somutlaştıran ilk üç maddede ortaya çıkan bir anayasal düzendir. Kurucu iktidarın siyasal düzene ilişkin temel tercihi Anayasa'nın ilk üç maddesinde, bunun somut yansımaları ise diğer maddelerde ortaya çıkmaktadır. 4. madde ise ilk üç maddenin güvencesi olma niteliği itibariyle doğal olarak değiştirilmezlik özelliğine sahiptir.*

...

*Dolayısıyla Anayasanın ilk üç maddesinde değişiklik öngören veya Anayasa'nın sair maddelerinde yapılan değişikliklerle doğrudan doğruya veya dolaylı olarak aynı sonucu doğuran herhangi bir yasama tasarrufunun da hukuksal geçerlilik kazanması mümkün olmadığından, bu doğrultudaki tekliflerin sayısal yönden Anayasa'ya uygun olması tasarrufun geçersizliğine engel oluşturmayacaktır."*

şeklinde hüküm kurarak, 5735 sayılı Kanun'un 1. ve 2. maddelerinin Anayasaya uygunluğunu inceleyebileceğine ve söz konusu maddelerin Cumhuriyetin Anayasanın 2. maddesinde belirtilen niteliklerine aykırı olduğuna karar vermesi halinde bu hükümleri Anayasanın 4. maddesindeki değiştirme yasağına aykırılık nedeniyle iptal edebileceğine karar vererek, Kanunun dava konusu hükümlerinin içerik yönünden incelemesine geçmiştir.

Anayasa Mahkemesi burada, Anayasanın 2. maddesinde düzenlenen "laik cumhuriyet" ilkesine değinerek; bu ilkenin değerlendirilmesinde, Anayasanın Başlangıç bölümü ile 14, 24, 42 ve 174. maddelerinde yer alan ilke ve kurallar ile Anayasa Mahkemesi kararlarıyla ulaşılan sonuçların göz önünde tutulması gerektiğine işaret etmiştir.

Anayasa Mahkemesi, bireylerin özgür vicdani tercihlerine dayanan ve sosyal kurumlar olan dinlerin, siyasal yapıya egemen olmaya başladığı veya ulusal irade yerine siyasal yapının hukuksal kurallarının meşruiyet temelini oluşturmaya başladığı zaman, toplumsal ve siyasal barışın korunmasının olanaksızlaşacağını; hukuksal düzenlemelerin ulusal irade yerine dinsel buyruklara dayandırılmasının, birey özgürlüğü ve bu temelde yükselen demokratik işleyişi olanaksız kılacağını belirtmiştir.

Yüksek Mahkeme, dava konusu Kanun'un 1. madde gerekçesine değinerek, getirilen düzenlemenin amacının, tüm idare makamları gibi üniversitelerin de, yükseköğretim hizmeti sunarlarken dil, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, mezhep, giyim, kuşam ve benzeri sebeplerle bu hizmetten yararlanan kişilerin arasında ayrımcılık yapmasını olanaksızlaştırmak olduğunu; 2. madde gerekçesinde ise, ülkemizde münhasıran yükseköğretim hizmetlerinden yararlanan vatandaşlar arasında eşitliği sağlama ve yükseköğretim kurumlarında öğrenim haklarından mahrum edilen kişilerin bu hak mahrumiyetini ortadan kaldırma amacının vurgulandığını; bu gerekçelerden, temel hedefin bir kamu hizmeti niteliği bulunan yükseköğrenim hakkını kullananlar yönünden dini amaçlı örtünme serbestisi tanınması olduğunun anlaşıldığını, ifade etmiştir.

Anayasa Mahkemesi, 5735 sayılı Kanun'un 1. maddesi ile Anayasanın 10. maddesinde yapılan değişikliğe kıyafet açısından yaklaşıldığında, devlet organları ve idare makamlarının, yükseköğrenim hakkından yararlanan kişilere, bu hakkın kullanımına ilişkin hiçbir sınırlama getiremeyecekleri sonucunun çıktığını; anılan Kanunun 2. maddesi ile Anayasanın 42. maddesinde yapılan değişiklikle ise yükseköğretim kurumlarında dini amaçlı örtünme nedeniyle öğrenim hakkından yararlanmanın engellenmesinin önüne geçildiğini, ifade etmiştir.

Mahkemeye göre, bireysel bir tercih ve özgürlük kullanımı olsa da, kullanılan dinsel simgenin tüm öğrencilerin bulunmak zorunda olduğu derslik veya laboratuar gibi ortamlarda, farklı yaşam tercihlerine, siyasal görüşlere veya inançlara sahip insanlar üzerinde bir baskı aracına dönüşmesi olasılığı bulunmaktadır. Taşınan dinsel simgenin başkalarının üzerinde yaratacağı baskı ve olası eğitim aksamaları ile kamu düzeninin bozulması karşısında, üniversite yönetimlerinin ve kamu kurumlarının

müdahalesine olanak verilmemesi, herkesin eşit şekilde eğitim hakkından yararlanmasını engelleyebilecektir.

Mahkeme, dava konusu kuralda yer alan "kanunda açıkça yazılı haller"in ne olduğu ve ne zaman geçerlilik kazanacağı hususunun kanun koyucunun aktif bir yasama tasarrufuyla anlaşılabileceğini; Anayasal düzenimizde kanun koyucuyu yasal düzenlemeye zorlayıcı bir hukuksal yaptırım mekanizması bulunmadığından, başkalarının özgürlükleri ve kamu düzenini koruyucu yasal önlemlerin alınmasının kanun koyucunun takdirine kalacağını; kanun koyucunun temel siyasal karar mekanizması olduğu ve ülke nüfusunun büyük çoğunluğunun belirli bir dine mensup olduğu dikkate alındığında ise bu takdirin dinsel özgürlüklerin sınırlandırılması için kullanılmasının güç olduğunu belirtmiş; Anayasa kuralları değiştirilirken, çoğunluk inancının dışında kalan insanların temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasının kanun koyucunun takdirine bırakılmamasının, kayıtlar ve güvence mekanizmalarının doğrudan anayasada yer almasının demokratik anayasacılık deneyiminin sonucu olan insan haklarına dayalı devlet olmanın bir gereği olduğunu vurgulamıştır.

Anayasa Mahkemesi'ne göre *"Toplumsal sorunların Anayasa'nın açık hükümleri çerçevesinde ve demokratik barışı ve uzlaşıyı esas alan yöntemlerle çözümü yerine, dinin, din duygularının veya dince kutsal sayılan şeylerin istismar edilmek suretiyle kullanılmasına Anayasa izin vermemektedir. Zira her bir toplumsal sorun istismarı, bu sorunun çözümlenmesi olanaklarını ortadan kaldırmak suretiyle, bir yandan toplumsal çatışmaların derinleşmesine ve demokratik süreçlerin işlevsizleştirilmesine yol açabilir; sonuçta devlet iktidarının toplumsal sorunları çözeceğine yönelik inancı zedeleyebilir. Dava konusu kuralın hazırlanış ve kabul*

*biçimi Anayasa'nın 24. maddesinin son fıkrasının anlam ve özünü yansıtan bu temel zorunlulukları göz ardı etmektedir…"*

Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları gözetildiğinde, Anayasanın 10. ve 42. maddelerinde yapılan düzenlemenin, yöntem bakımından dinin siyasete alet edilmesi, içerik yönünden ise başkalarının haklarını ihlale ve kamu düzeninin bozulmasına yol açması nedeniyle, laiklik ilkesine açıkça aykırı olduğu sonucuna varan Yüksek Mahkeme, Anayasanın 2. maddesinde yer alan cumhuriyetin temel niteliklerini dolaylı bir biçimde değiştiren ve işlevsizleştiren bu düzenlemenin Anayasanın 4. maddesinde yer alan değiştirme ve değişiklik teklif etme yasağına aykırı olduğunu belirterek, Anayasanın 148. maddesinde öngörülen teklif koşulunun yerine getirilmediği, gerekçesiyle iptaline hükmetmiştir.

Onar, teklif ve kabul yeter sayısında eksiklik olmayan ve ivedilikle de görüşülmeyen bir Anayasa değişikliğinin, değiştirilmesi yasaklanan maddelerden birine aykırı düzenleme getirmesi durumunda, teklif ve kabul edilmesi yasaklanmış bir Anayasa değişikliği bulunduğundan değişikliğin yok hükmünde olacağı görüşüne karşı, Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu değişiklik üzerinde bu açıdan denetim yapıp yokluğuna karar vermesinin mümkün olmadığını; Anayasanın 148. maddesi Anayasa Mahkemesi'ne Anayasa değişikliklerini esas açısından denetleme yetkisi vermediğine ve bu konuda değiştirilmesi yasaklanan maddeler bakımından da bir istisna getirmediğine göre, Mahkemenin bir Anayasa değişikliğinin, değiştirilmesi yasaklanan maddelere aykırı olup olmadığını denetleyemeyeceğini, belirtmektedir[247].

Onar'ın isabetle belirttiği üzere "Gerçekten, böyle bir durumda, Anayasanın başka maddelerinde yapılan ve değiştirilmesi yasaklanmış maddeleri dolaylı bir

[247] ONAR, Erdal, 1982 Anayasasında Anayasayı Değiştirme Sorunu, Ankara, 1993, s. 158-163.

şekilde etkileyecek olan değişikliklerin de denetlenebileceğini ve gerekiyorsa yokluğuna karar verilebileceğini kabul etmek kaçınılmaz olacaktır. Ancak Anayasanın özellikle 2. maddesindeki niteliklerin her birinin kapsamının genişliğini dikkate aldığımızda, bu nitelikler üzerinde etkisi olmayacak bir Anayasa değişikliğini düşünebilmemiz, daha önce de değindiğimiz gibi, çok güçtür. Böyle olunca, Anayasa Mahkemesi, hemen her Anayasa değişikliğini değiştirilmesi yasaklanmış maddeleri olumsuz etkileyip etkilemediği açısından denetleyebilecek demektir ki; bizi bir esas denetimine götürecek olan bu yolun 1982 Anayasası'nın Anayasa değişikliklerinin denetimini sadece şekil açısından yapılabileceğini öngören 148. maddesi karşısında mümkün olabileceğini sanmıyoruz."[248]

Anayasa Mahkemesi, yukarıda belirtilen şekilde, dava konusu Anayasa değişikliğinin, Anayasanın değiştirilmesi yasaklanmış maddelerini dolaylı olarak değiştirdiğinden hareket etmiş ancak; dava konusu hükümlerin yokluğuna değil, teklif koşulunun oluşmadığı gerekçesiyle, şekil denetimi yaparak iptaline karar vermiştir.

Onar, Anayasa Mahkemesi'nin, teklif edilmesi yasaklanmış bir değişikliğin teklif edilmiş olmasını, denetleyebileceği bir şekil aykırılığı olarak görmesine ve böylece teklif ve kabul edilemez değişikliklere yönelik denetimini sürdürebilmesine de imkan bulunmadığını, ifade etmektedir[249].

Anayasa Mahkemesi anılan kararında, önceki kararları ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına da atıfta bulunmuştur.

---

[248] ONAR, 1993, s. 159-160. Aynı doğrultuda görüş için bkz. ÖZBUDUN, 2005, s. 162-163.

[249] ONAR, 1993, s. 163.

Anayasa Mahkemesi yukarıda önemli noktaları ele alınan kararında, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na "Yükseköğretim kurumlarında, dershane, laboratuar, klinik, poliklinik ve koridorlarında çağdaş kıyafet ve görünümde bulunmak zorunludur. Dinî inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü veya türbanla kapatılması serbesttir." hükmünü içeren Ek 16. madde eklenmesi hakkındaki 3511 sayılı Kanun'a[250] ilişkin iptal istemini incelediği kararına atıfta bulunmuştur[251].

Anayasa Mahkemesi bu kararında, sorunun bir yasal düzenlemenin din kurallarına, dinsel inançlara ve gereklere göre yapılıp yapılamayacağı noktasında yoğunlaştığını belirtmiş ve Anayasaya uygunluk denetimini, Anayasanın başlangıç bölümü ile, 2., 10., 24. ve 174. maddelerine dayandırmıştır.

Yüksek Mahkeme, 3511 sayılı Kanun hükmünün Başlangıç bölümüne uygunluğunu denetlerken, giyimi temelde sosyal, kültürel ve estetik nedenlere dayalı bir toplumsal olgu olarak nitelendirmiş ve bu olgunun çevre koşulları, kişisel görüşler, kültür ve gelenekle biçimlendiğine, değişip gelişmesinin de bu nedenlere bağlı olduğuna işaret etmiştir. Mahkemeye göre, bunların dışında dinsel inanç ya da dinsel kurallarla doğrudan ilişki ve bağlantı kurularak yapılan düzenleme, hem devrim yasalarını, hem de lâiklik ilkesini ilgilendirir.

Mahkemeye göre *"İncelenen kural, kamu kuruluşlarından sayılan yükseköğretim kurumlarındaki bayanların giyimlerini düzenlerken, dinsel gereklere uygunluğu nasıl olursa olsun, başörtüsü kullanımına dinsel inanç nedeniyle geçerlik tanımakla, kamu hukuku alanındaki bir düzenlemeyi dinsel esaslara dayandırmak suretiyle lâiklik ilkesine aykırılık oluşturmuştur. Dinsel kurallardan arındırılmış,*

[250] RG 27.12.1988, 20032.

[251] AYMK t. 7.3.1989 E.1989/1, K.1989/12, RG 5.7.1989, 20216.

*akla ve bilime dayanan, dinsel inancı kişilerin vicdanlarına bırakan lâik devlette, hukuk düzeninin dinsel gereklerle sağlanıp sürdürülmesi benimsenemez. Lâik devlet ancak, yurttaşların din ve vicdan özgürlüğünü sağlayıcı ve koruyucu önlemleri alır, bu konulardaki hak ve özgürlükleri güvenceye bağlar. ...Lâiklik ilkesine uygun çalışmalar yapmakla yükümlü üniversitelerde bu çalışmalara katılacaklar(ın), hangi statüde olurlarsa olsunlar, dinsel gereklere göre biçimlendirilmemelidir.*

*İki tümcesi birbiriyle çelişen dava konusu maddenin lâik hukuk düzenine aykırılığı belirgindir. Lâik hukuk düzeni, lâik eğitim-öğretim ve lâik yönetim birbirinden ayrı düşünülemez. Lâik eğitimde dinsel inançlara göre hiçbir ayrım gözetilemez. ...Dersliklerde, laboratuarlarda, klinik, poliklinik ve koridorlarda bilimsel yöntemlerle yetiştirilerek gerçeği bulmak için birlikte çalışmalar yapanların kardeşlikleri, arkadaşlıkları, dayanışmaları, yarınları için bile gerekli iken, onları dinsel gereklerle ayırmak, kimin hangi inançtan olduğunu gösteren bir işaretle belli etmek, onların yakınlaşmalarını, birlikte çalışıp karşılıklı yardımlaşmalarını ve işbirliğini önler; ayrılıklara, dinsel inanç ve görüşler nedeniyle çatışmalara yol açar.*

*... Dersliklerde ve ilgili yerlerde dinsel inançları simgeleyen belirtilerden uzak kalınması zorunluluğu nedeniyle yükseköğrenim kurumlarında dinsel gereğe bağlanan başörtüleri lâik bilim ortamıyla bağdaştırılamaz."*

Yüksek Mahkeme, 3511 sayılı Kanun'un söz konusu hükmünün Anayasanın 2. maddesine uygunluğunu denetlerken, Atatürk milliyetçiliğinde dinsel öğenin esas alınmadığını, laikliğin devlet ve toplumun karşılıklı laik tutumunu da içerdiğini, bunun da birleştiricilikle sonuçlandığını ve birleştiriciliğin dinsel bağda değil, Atatürk milliyetçiliğinde olduğuna işaret ettikten sonra, söz konusu hükmün Atatürk milliyetçiliği ile çeliştiğini ifade etmiştir. Mahkeme ayrıca, dinsel gereklere ağırlık

veren bir düzenlemenin demokratik olamayacağını ve kaynağını dinden alan bir düzenlemenin hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmadığını belirtmiş; demokrasi, insan hakları, hukuk konularında da Anayasa düzeyi ve sınırlarının geçerli olduğunu; Anayasa'nın öngördüğü sınırlamaları, lâikliğin korunması için getirilen kuralları hiçe saymanın olanaksız bulunduğunu, herkesin her istediğini yapmasının demokrasilerde söz konusu olmadığını; özgürlükleri yıkmak için özgürlüklerden yararlanılmasının düşünülemeyeceğini ve korunması gerekli görülen lâiklikle bağdaşmayan özgürlüğün savunulamayacağını ve korunamayacağını hüküm altına alarak dava konusu kuralın Anayasanın 2. maddesine de aykırı olduğunu ifade etmiştir.

Yüksek Mahkeme, Anayasanın 10. maddesi hususunda ise, dinsel nedenle başörtüsü ve türbanla boyun ve saçların örtülmesine serbestlik tanınmasının, bir anlamda zorlama olduğunu ve kişileri şu ya da bu yönde giyinip başını örtmeye zorlamanın, ayrı ve hattâ aynı dinlerden olanlar bakımından ayrılık yaratacağını vurgulamış ve dava konusu hükmün bu yönden de Anayasaya aykırı olduğu sonucuna varmıştır.

Anayasa Mahkemesi, dava konusu kanun maddesini Anayasanın 24. maddesinde yer alan din ve vicdan özgürlüğü bakımından incelemesi sonucu, dinsel inançları simgeleyen başörtüsü ya da türbanla yükseköğrenim kurumlarında öğrenim ve bilimsel çalışmaların sürdürülmesine olur verilmesinin, sosyal görüş, inanç, din ve mezhep ayrılığını kışkırtarak bölünmelere yol açabileceğini; devlet ve ulus bütünlüğünü, kamu düzenini ve güvenini bozabileceğini ifade etmiştir. Mahkemeye göre *"Böylece, dinin, bireyin manevî yaşamını aşarak toplumsal yaşamı etkileyen eylem ve davranışlara neden olmasına izin verilmiş, din özgürlüğünün anayasal sınırları kaldırılmış olmaktadır.*

*...Yükseköğretim kurumlarında giysilerin başörtü ve türbanın dinsel inanca dayandırılması çağın gereklerine aykırıdır. Çağa, güne, ortama, koşula, duruma uygun olarak herkes istediği biçimde giyinir. Dinî, çağdışı, güne ters düşen bir kurum olarak tanıtan, başörtüsü kullanımında belli biçim ve zorunluluk, vicdan ve dinsel inanç özgürlükleriyle uyuşmamaktadır. Sosyal ve dinsel değerlere, geleneklere saygı ayrı, başörtüsü için çıkan yasayı dinsel inançlara dayandırmak ayrıdır. Toplumun ahlâk kuralları ve gelenekleriyle yön verdiği içtenlikli uygulamaları, yükseköğretim kurumlarında dinsel gereklere bağlamak, dinsel özgürlüğü saptırmaktır. Belli biçimde giyinmek özgürlüğü, dinsel inancı aynı, ayrı olanlar ve olmayanlar arasında farklılık yaratmaktadır. Vicdan özgürlüğü, istendiğine inanma hakkıdır. Lâiklikle vicdan özgürlüğü karıştırılarak dinsel giyinme özgürlüğü savunulamaz. Giyim konusu Türk Devrimi ve Atatürk İlkeleriyle sınırlı olduğu gibi vicdan özgürlüğü konusu da değildir. Zorlamayı uygun bulmayan din alanında, hukuk kuralları gibi nesnel yaptırımlar niteliğinde kural getirilmesi dinsel inanç özgürlüğüne ters düşmektedir."*

Son olarak, Anayasa Mahkemesi, Devrim Kanunlarının amaç, erek ve içeriklerinin öngördüğü nitelikleri göz ardı ederek dinsel inanç gereğine dayalı bir düzenleme getiren dava konusu kuralın Anayasanın 174. maddesine de aykırı olduğuna hükmetmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin anılan kararına ilişkin, öğretide çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Dinçkol, her türlü dini ayrımcılığın, özellikle bilimsel bir ortam olan üniversitede, engellenmesi gerektiğini, eğer dini inanç nedeniyle bir kısım kız öğrencinin başlarını örterek üniversiteye gelmelerini düzenleyen söz konusu 3511

sayılı Kanun hükmü iptal edilmeseydi, ülkede laik ve dini olmak üzere çift hukuk düzeninin doğabileceğini; üniversitede gençliğin başı örtülü ve örtülü olmayanlar diye ikiye ayrılmasının Anayasada yer alan eşitlik ilkesi ile bağdaşmadığını, bir süre sonra başını örtmeyenler hakkında neler düşünüleceği ve onlara nasıl davranılacağının bilinmediğini, herkesin başörtüsü takması ve kızların ayrı öğretim kurumlarında okumasının da dinsel inancın başka bir yönünü oluşturduğunu ve bu açıdan bir kesimin dinsel tercihleri öne alınarak yapılacak düzenlemenin, diğer bir kesimin temel hak ve özgürlükleri üzerinde tehdit unsuru olacağını, vurgulamıştır[252].

Gemalmaz ise Anayasa Mahkemesi'nin, söz konusu değişikliğin, başörtüsü takmayanlar için bir baskı unsuru oluşturabileceğine ilişkin gerekçesini eleştirerek, bir düzenlemenin ona uymayan başkaları bakımından zorlama unsuru taşıyabilmesi için, düzenlenen hususun herkes tarafından uyulması zorunlu olması gerektiğine, dava konusu normun ise bir serbesti getirdiğine değinmiştir. Yazar ayrıca, dava konusu kuralın İslami olduğu öne sürülen başörtüsüne ayrıcalık tanımakla eşitlik ilkesine biçimsel yönden ters düştüğü, saptaması hakkında, bir kimseye başını örtme izni vermenin eşitlik bakımından sorun doğurabilmesi için her şeyden önce eşit statüdeki başka kişiler için böyle bir izin verilmemesi halinin söz konusu olması gerektiğini; Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu kararını, nesnel veri göstermeden, öğrenciler arasında çatışma çıkması, bölünme olması ya da kamu düzeninin bozulması varsayımlarına dayandırdığını, belirtmiştir[253].

---

[252] DİNÇKOL (VURAL), Bihterin, 1982 Anayasası Çerçevesinde ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Laiklik, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1992, s. 145 vd.

[253] GEMALMAZ, Mehmet Semih, Türk Kıyafet Hukuku ve Türban, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 11-13.

Erdoğan, Mahkemenin dava konusu kuralı, din kurallarına dayalı bir düzenleme olarak nitelendirmesini eleştirmiş; söz konusu kuralın, bir hakkın varlığının belirli bir inanç şartına bağlanması değil; bazı vatandaşların var olan haklarının dini inançları yüzünden kaybettirilmesinin önlenmesi anlamına geldiğini; söz konusu düzenlemenin bazı kişilere ayrıcalık tanımakla ilgisi olmadığını, bir şeye ayrıcalık diyebilmek için, başkalarına tanınmayan bir hak ya da menfaatin tanınmasının söz konusu olması gerektiğini; idarenin düzenleyici işlemle kamu kurumlarında kılık kıyafeti düzenleyebileceğini ancak; bu düzenlemenin temel hakların ihlali ölçütüne varamayacağını ve ancak kamu ajanları bakımından söz konusu olabileceğini; kamu hizmetinden yararlananlar bakımından bunun söz konusu olamayacağını, ifade etmiştir[254].

Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası'nın 10 ve 42. maddelerinde yapılan değişikliğe ilişkin 5735 sayılı Kanun'un iptaline hükmettiği yukarıda açıklanan kararında[255], AİHM'in Leyla Şahin davasında verdiği kararlarına atıfta bulunmuştur.

AİHM'in 4. Dairesi, Leyla Şahin – Türkiye Başvurusu hakkında verdiği kararda[256], laiklik ilkesinin Türkiye'deki gelişimini açıkladıktan sonra, üniversitelerde bir dini işaret olarak başörtüsü takılmasının yasaklanmasının temelinde yatan nedenin, laiklik ilkesi olduğunu belirtmiştir. AİHM, yetkili makamlarca, bayan öğrencilerin üniversitelerde başlarını örtmesiyle ilgili mevcut davadaki durum da dahil olmak üzere, dini sembolleri takmalarını kabul etmenin; çoğulculuğun değerleri, başkasının haklarına saygı ve özellikle kadın ve erkeğin

[254] ERDOĞAN, Mustafa, Anayasa ve Özgürlük, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 191-195.

[255] AYMK t.5.6.2008, E.2008/16, K.2008/116, RG 22.10.2008, 27032.

[256] AİHM 4. Daire, Leyla Şahin – Türkiye, Başvuru No: 44774/98 t. 29.6.2004.

kanun önünde eşitliği gibi değerlerin gelişmesine aykırılık teşkil edeceğini dikkate almalarının makul karşılanabileceği, değerlendirmesinde bulunmuştur.

AİHM Büyük Dairesi de Leyla Şahin başvurusuna ilişkin kararında[257], laiklik ilkesinin, üniversitelerde dini kılık kıyafet yasağının temelinde yatan başlıca neden olduğuna ilişkin 4. Daire Kararını özetleyerek; kişilerin üniversitede dini kıyafetleri giymelerini kısıtlayan düzenlemeleri önceden bildiklerini ve buna göre davrandıklarını; bu nedenle, başörtüsü ile derslere ve sınavlara girememenin kişilerin eğitim hakkına zarar vermediğini belirtmiş; İslami başörtüsü hususundaki düzenlemelerin başvuranın dini inancı aleyhinde olmayıp diğerlerinin yanında düzeni ve diğer kişilerin hak ve özgürlüklerini korumaya ilişkin yasal amacı izlediğini ve eğitim kurumlarının laik niteliğini muhafaza etmeyi amaçladığını kabul etmiştir.

1982 Anayasası'nda yer alan yükseköğretime ilişkin ilkelerden burada son olarak incelenecek olan; öğretim elemanlarının siyasi partilere üyeliği hususudur. 1982 Anayasası'nın siyasi partilerin kurulması, siyasi partilere girme ve partilerden çıkmaya ilişkin 68. maddesinin ilk şeklinde yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanlarının ve öğrencilerin siyasi partilere giremeyeceği açıkça belirtilmiş; Anayasada 1995 yılında 4121 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle, yükseköğretim elemanlarının ve öğrencilerinin siyasi partilere üye olabilmelerinin kanunla düzenleneceği; yükseköğretim elemanlarının siyasi partilerin merkez organları dışında görev almalarına cevaz verilemeyeceği hükmü yer almıştır.

[257] AİHM Büyük Daire, Leyla Şahin – Türkiye, Başvuru No: 44774/98 t. 10.11.2005.
http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihm/aihmtkliste.asp?psearch=leyla&Submit=Ara%28*%29&psearchtype=AND

Böylelikle, 1961 Anayasası'nın ilk şeklinde düzenlenen ve 1971 değişiklikleri ile kaldırılan bu düzenleme tekrar Anayasamıza girmiş bulunmaktadır.

## III. 1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİ

1982 Anayasası, üniversitelerin, 1961 Anayasası'nın ilk şeklinde yer alan "bilimsel ve idari özerkliğe sahip" ya da 1971 değişikliğinden sonraki düzenleniş şekli ile "özerkliğe sahip" kamu tüzelkişileri olduğu anlayışını terk ederek üniversitelerin yalnızca "bilimsel özerkliğe sahip" olduklarını belirtmekle yetinmiştir.

Anayasa Mahkemesi, özerkliğin belli sınırlar içinde davranabilmek anlamına geldiğini ve özerk olan bir kuruluşun yasayla çizilen sınırlar içinde kalmak koşuluyla kendi davranışlarına egemen olacak kuralları yine kendisinin düzenlemesi gerektiğini; geniş bir kavram olan bilimsel özerklik ile Anayasanın üniversiteleri, 2. maddede yer alan ana niteliklere sahip bir hukuk devletinin üniversitesine yaraşır biçimde öğretim, araştırma ve yayın konularını belirlemek ve yürütmek ve ilgilerini bu doğrultuda çalışmaya yöneltmek serbestliğine sahip kıldığını, ifade etmiştir. Mahkemeye göre;

*"Anayasa üniversitelere bilimsel özerklik tanımıştır. Üniversitelerin, Anayasal ilke ve gereklere bağlı olacaklarından, devrim yasalarına, bu arada özellikle Öğretim Birliği Yasası'na özenle uyacakları kuşkusuzdur. Üniversitelerin bilimsel özerkliği benimsenirken güdülen erek, üniversite öğretimi niteliğindeki yükseköğretimi siyasal çevrelerin ya da çeşitli çıkar veya düşünce kümelerinin dışında tutmaktır. Her türlü bilimsel görüş ve düşüncelerin öğrenilmesi ve öğretilmesi, bunun yayılması ve özgürlük olarak demokratik düzende yerini bulmuş*

*ve "düşünce özgürlüğü"nün varlığını ortaya koymuştur. Eğitim ve öğretim özgürlüğü düşünce özgürlüğünün bir bölümünü oluşturmaktadır. Anlaşılmaktadır ki, Devletin sadece eğitim ve öğretim özgürlüğünü kabul etmesi yeterli bulunmayıp, bu özgürlükten bütün kişilerin yararlanabileceği bir düzen kurmakla yükümlü kılınması öngörülmüştür."*[258]

Yüksek Mahkeme, bilimsel özerkliğin, kuruluştan işleyişe değin, bilimin gerektirdiği özgürlük ortamının tüm çalışmalarla yönetimde bir yaşam biçimi olarak sağlanması olduğunu; devletin gözetim ve denetim hakkının, yürütmenin üniversitede söz sahibi olması, çalışmalara el atıp bunları yönlendirip yönetmesi biçiminde algılanamayacağını; üniversitelerin, en üst düzeydeki bilim kuruluşları ve özgür toplumun bilim alanındaki simgeleri olduklarını; bilgi edinme, bilgi üretme ve insan yetiştirme amacının ortaya çıkardığı yapının, araştırma, deneyim ve tüm çabalarla gerçeği bulma ereğine özgün bir kurum olduğunun göz ardı edilemeyeceğini, ifade etmiştir[259].

Anayasa Mahkemesi, 4.5.2006 tarihli ve E.2006/51, K.2006/57 sayılı kararında[260] da bilimsel özerkliği üniversite mensuplarının ekonomik ve siyasi yönden nüfuz sahibi olan kişi ve kurumların baskısı, yönlendirmesi olmadan ve toplumda genel olarak hakim olan düşünce ve kabuller doğrultusunda sonuçlara varmak gibi bir zorunluluk hissetmeden sadece bilimsel ölçütler ve etik kurallar çerçevesinde eğitim, öğretim, araştırma ve yayın yapabilme olanaklarına sahip bulunmaları biçiminde açıklamıştır.

---

[258] AYMK t. 30.5.1990, E.1990/2, K.1990/10, RG 9.2.1991, 20781.

[259] AYMK t. 29.6.1992, E.1991/21, K.1992/42 RG 31.3.1993, 21538.

[260] AYMK RG 12.8.2006, 26257.

Soysal, özerkliğin bir kamu hizmetini o hizmetin özelliğine uygun bir statü içinde yerine getirebilmek için yaratılmış bir kamu hukuku kavramı olduğunu belirtmiş; her halde özerkliğin bir bütün olduğunu, araştırma ve öğretme özerkliğinin yanında yönetsel ve parasal özerklikler bulunmadıkça tam bir özerklikten söz edilmesinin mümkün olmadığını ve yalnızca "bilimsel özerklik"ten söz eden 1982 Anayasası'nın tam bir üniversite özerkliği getirmediğinin açık olduğunu dile getirmiştir[261].

San, üniversite özerkliğinin üniversite mensuplarının kendi seçtikleri kişilerden oluşan organlar eliyle üniversiteyi yönetmeleri anlamına geldiğini; inceleme ve araştırma konularında önceliklerin saptanması, bilim adamı yetiştirme gereklerinin belirlenerek bu konudaki programların geliştirilmesi, yayınların desteklenmesi, bilimsel denetim ve yeni bilimsel bilgilerin öğrencilere aktarılmasındaki yöntemlerin tartışılması ve yaşama geçirilmesinin, üniversite yönetiminin belli başlı görev ve yetki alanını oluşturduğunu; üniversite özerkliğinin ağırlıklı olarak yönetsel özerklik demek olduğunu; mali özerkliğin abartılı bir kavram olduğunu ve yönetsel özerkliğin zorunlu bir koşulunu oluşturmadığını; bilimsel özerkliğin ise özerklik kavramını sulandırmak ve amacından saptırmak ayrıca bilim ve sanat özgürlüğünü gözlerden kaçırmak için bulunmuş "sözde" bir kavram olduğunu ifade etmiştir[262].

Hatiboğlu da yönetsel özerkliğin bulunmadığı yerde bilimsel özerklikten söz etmenin mümkün olmadığını belirterek, idari özerkliği bulunmayan ancak kendisine

---

[261] SOYSAL, Mümtaz, İki Kavram Özerklik ve Tarafsızlık, Bahri Savcı'ya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 446.

[262] SAN, Coşkun, Bir Toplumsal Kurum Olan Üniversitede Özerklik ve Bilim Özgürlüğü, AÜSBFD, C. 48, Y. 1993, S. 1, s. 150-151.

bilimsel özerklik tanınan üniversitenin özerk olduğu iddiasını, bir bakanlığın il müdürünün, kendini özerk ilan etmesine benzetmiştir[263].

Kaboğlu, üniversitelere idari özerklik tanınmamış olmasının, belli bir aşamaya kadar kariyer güvencesi bulunmamasının ve mali sefaletin, bilimsel özerklik kavramının da kağıt üzerinde kalmasına neden olduğunu belirtmektedir[264].

Anayasa Mahkemesi 4.5.2006 tarihli ve E.2006/51, K.2006/57 sayılı kararında[265], her ne kadar 1961 Anayasasında üniversitelerin bilimsel ve idari özerkliği benimsenmişken 1982 Anayasasında yalnızca bilimsel özerklikten söz edilmişse de bilimsel özerkliğin idari özerkliği de gerektirdiğini ve bu iki ilkenin birbirini tamamladığının açık olduğunu, ifade etmiştir.

Doğramacı ise klasik tanıma göre özerkliğin, üniversitede kimlerin öğrenim göreceği, kimlerin öğreteceği, nelerin öğretileceği, kimlerin mezun olacağı ve nelerin araştırılacağı konularında kararlar almada üniversitenin bir kurum olarak yetki sahibi olma derecesi anlamına geldiğini; üniversite yöneticilerinin seçim veya atamayla gelmelerinin özerklik ile bir ilişkisi bulunmadığını; özerkliğin göreceli bir kavram olduğunu ve çağdaş üniversite yönetiminde "idari özerklik" diye bir kavram bulunmadığını; önemli olanın bir yandan topluma hesap verip toplum tarafından denetlenirken öte yandan üniversitenin öğretim üyelerinin akademik hürriyetlerinin korunması ve üniversitenin değişen politik şartlardan etkilenmemesinin sağlanması olduğunu, ifade etmiştir[266].

---

[263] HATİBOĞLU, 1994, s. 62.

[264] KABOĞLU, 2002, s. 493-494.

[265] AYMK RG 12.8.2006, 26257.

[266] DOĞRAMACI, İhsan, Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi, Meteksan, Ankara, 2000, s. 12-14.

Doğramacı'ya göre, merkezi veya üst yönetim kurulu niteliğindeki ara kuruluşların mevcudiyeti olsun, üniversite yöneticisinin atamayla gelmesi veya profesör ve doçent atamaları olsun, izlenen usuller ülkeden ülkeye değişmekte olup, bunların üniversite özerkliği ile doğrudan ilgisi yoktur. Üniversiteler kendi seçtikleri organlar eliyle yönetilmediği sürece özerk değildirler veya üniversite mensubu olmayan kişilerin üniversite yönetiminde yer almaları özerkliğe aykırıdır, gibi savların evrensel geçerliliği yoktur[267].

## IV. 2547 SAYILI YÜKSEKÖĞRETİM KANUNU

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, 4.11.1981 tarihinde kabul edilmiş ve 6.11.1981 tarihli ve 17506 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Kanun, Türk Silahlı Kuvvetleri ve emniyet teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumları dışındaki bütün yükseköğretim kurumlarını, bağlı birimlerini ve bunlarla ilgili faaliyet ve esasları kapsamaktadır.

Bu dönemde 1961 Anayasası'nın hükümleri yeni bir Anayasa yapılana kadar yürürlükte olmasına rağmen; 2547 sayılı Kanun 1961 Anayasası'na aykırı hükümler içermektedir. Ancak; yukarıda da belirtildiği üzere, 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun uyarınca, Milli Güvenlik Konseyi tarafından yapılan kanunların Anayasa hükümlerine uymayanları Anayasa değişikliği olarak yürürlüktedir.

2547 sayılı Kanun, 4 Kasım 1981 tarihinden bu yana pek çok kere değişikliğe uğramış ancak; özü aynı kalmıştır. Kanuna egemen olan ilkeler, tüm yükseköğretim kurumlarının tek bir kavram altında toplanması, bunların üzerinde bir Yükseköğretim Kurulu oluşturulmak suretiyle getirilen merkeziyetçi yapı ve gerek yükseköğretim

[267] DOĞRAMACI, 2000, s. 14-15.

üst kuruluşlarının gerekse üniversite organlarının belirlenmesinde seçilme yöntemi yerine atama yönteminin benimsenmesidir[268].

2547 sayılı Kanun'un 3. maddesi uyarınca yükseköğretim, milli eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı, en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim - öğretimin tümü; yükseköğretim kurumları ise, üniversite ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, araştırma ve uygulama merkezleri ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı meslek yüksekokulları ve bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın ve kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından kurulan meslek yüksekokullarıdır.

Aynı maddede üniversiteler, bilimsel özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan, fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan yükseköğretim kurumları olarak tanımlanmış; yüksek düzeyde eğitim öğretim, bilimsel araştırma ve yayım yapan ve kendisine enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluşlar bağlanabilen yükseköğretim kurumları şeklinde tanımlanan fakültelerin ise tüzelkişiliğine son verilmiştir. Günday, 2547 sayılı Kanun'a egemen olan merkeziyetçilik anlayışının kendisini fakültelerin tüzelkişiliğinin kaldırılmasında da gösterdiğini belirtmektedir[269].

Anılan Kanunun 4. maddesinde yükseköğretimin amaçları, öğrencilerin Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin milli, ahlaki, insani değerlerine bağlı, toplum yararını kişisel çıkarlarının

[268] GÜNDAY, Metin, İdare Hukuku, 6. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 477-478, AZRAK, 1988, s. 34-36.

[269] GÜNDAY, 2002, s. 478.

üstünde tutan, aile ülke ve millet sevgisi ile dolu, hür ve bilimsel düşünce gücü ile geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş, ilgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri, davranış ve genel kültürüne sahip, vatandaşlar olarak yetiştirmek; Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandıracak programlar uygulayarak, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamak; yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurt içi ve yurt dışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmak, şeklinde sayılmıştır.

Yükseköğretimin planlanması, programlanması ve düzenlenmesindeki ana ilkeler ise Kanunun 5. maddesinde yer almaktadır. Bunlar;

a) Öğrencilere, Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması,

b) Milli kültürün, örf ve adetlere bağlı, kendimize has şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilmesi ve öğrencilere, milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirici ruh ve irade gücü kazandırılması,

c) Yükseköğretim kurumlarının özellikleri, eğitim - öğretim dalları ile amaçları gözetilerek eğitim - öğretimde birlik ilkesinin sağlanması,

d) Eğitim - öğretim plan ve programları, bilimsel ve teknolojik esaslara, ülke ve yöre ihtiyaçlarına göre kısa ve uzun vadeli olarak hazırlanarak sürekli olarak geliştirilmesi,

e) Yükseköğretimde imkan ve fırsat eşitliğini sağlayacak önlemler alınması,

f) Üniversiteler ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunlar içindeki fakülte, enstitü ve yüksekokullar, kalkınma plan ve programlarının ilke ve hedefleri doğrultusunda ve yükseköğretim planlaması çerçevesinde Yükseköğretim Kurulunun görüşü veya önerisi üzerine kanunla kurulması,

g) Meslek elemanı yetiştiren bakanlıklara bağlı yüksekokulların, Yükseköğretim Kurulunun tespit edeceği esaslara göre Bakanlar Kurulu kararı ile kurulması,

h) Yükseköğretim kurumlarının geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, genişletilmesi ve bütün yurda yaygınlaştırılması amacına yönelik olarak yenilerinin açılması, öğretim elemanlarının yurt içinde ve dışında yetiştirilmeleri ve görevlendirilmeleri, üretim - insangücü - eğitim unsurları arasında dengenin sağlanması, yükseköğretime ayrılan kaynakların ve ihtisas gücünün dağılımı, milli eğitim politikası ve kalkınma planları ilke ve hedefleri doğrultusunda ülke, çevre ve uygulama alanı ihtiyaçlarının karşılanması, örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim - öğretimi de kapsayacak şekilde planlanır ve gerçekleştirilmesi,

ı) Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Türk dili, yabancı dil derslerinin zorunlu olması ve zorunlu olmamak koşuluyla beden eğitimi veya güzel sanat dallarındaki derslerden birinin en az iki yarıyıl olarak okutulmasıdır.

Hatiboğlu, üniversitelerin evrensel kurumlar olduklarını, belli bir düşünü ve kalıbı öğreten değil, özgür ve farklı düşünmeyi öğreten kurumlar olduklarını; 2547 sayılı Kanun'un, yukarıda değinilen 4. ve 5. maddeleri ile üniversitelerin birer lise veya yüksekokul gibi değerlendirildiğini; "örf ve adetlere bağlı" sözcüklerinin 1975 tarihli Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edildiğini bunun yanı sıra Türk üniversitelerinde okuyan yabancı uyruklu öğrenciler bulunduğu da düşünüldüğünde bunların Türk örf ve adetlerine bağlı, Türk olmanın gururunu duyacak şekilde ve Atatürk ilkelerine bağlı yetiştirilmelerinin mümkün olmadığını vurgulamıştır[270].

Anayasa Mahkemesi'nin 25.2.1975 tarihli ve E.1973/37, K.1975/22 sayılı kararında, yurdumuzda, örf ve adete bağlı bir düzenin egemen olmasının düşünülemeyeceğini, toplumun gereksindiği dinamizmin, özniteliği durgunluk ve belirsizlik olan örf ve adetlerle çelişki halinde olduğunu, toplumun yüzyıllar öncesindeki yaşam koşullarına göre, akılcı bir gereksinme ile oluşmuş örf ve âdetlerin bile sonradan sosyal koşullar ve gereksinmeler değiştikçe akıl ve bilincin gerisinde kalmış olduklarını ve örf ve âdetlerin, toplum yapısına ve yöresel özelliklere göre birbiri ile kimi kez çelişir nitelikte bulunduğunu belirten kararına yukarıda değinilmişti[271].

Anayasa Mahkemesi'nin, 1961 Anayasası'nın Başlangıç Bölümü ile Cumhuriyetin temel niteliklerine ilişkin 2. maddesine, devletine bütünlüğüne ilişkin 3. maddesine, bilim ve sanat özgürlüğüne ilişkin 21. maddesine ve özerk üniversiteyi düzenleyen 120. maddesine aykırı bularak iptal ettiği bu hüküm, 1981 tarihli Yükseköğretim Kanunu'nda yeniden düzenleme alanı bulmuştur. O dönemde

[270] HATİBOĞLU, 2000, s. 351.

[271] AYMK t.25.2.1975, E.1973/37, K.1975/22, RG 3.12.1975, 15431.

Anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyen söz konusu hüküm, 1982 Anayasası'nın Geçici 15. maddesi son fıkrasının 2001 yılında 4709 sayılı Kanun[272] ile yürürlükten kaldırılmasından sonra da halen yürürlükte bulunmaktadır.

2547 sayılı Kanun'da düzenlenen yükseköğretim kurumları ile yükseköğretim üst kuruluşları aşağıda incelenecektir.

### 1. Yükseköğretim Kurumları

Yükseköğretim Kanunu'nda yükseköğretim kurumları, üniversite ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, araştırma ve uygulama merkezleri ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı meslek yüksekokulları ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın ve kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından kurulan meslek yüksekokulları, olarak tanımlanmıştır. Yükseköğretim kurumlarının görevleri ise Kanunun 12. maddesinde sayılmıştır. Bunlar;

-Çağdaş uygarlık ve eğitim - öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde, toplumun ihtiyaçları ve kalkınma planları ilke ve hedeflerine uygun ve ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma, yayım ve danışmanlık yapmak,

-Kendi ihtisas gücü ve maddi kaynaklarını rasyonel, verimli ve ekonomik şekilde kullanarak, milli eğitim politikası ve kalkınma planları ilke ve hedefleri ile Yükseköğretim Kurulu tarafından yapılan plan ve programlar doğrultusunda, ülkenin ihtiyacı olan dallarda ve sayıda insan gücü yetiştirmek,

[272] RG 17.10.2001, 24556 (1. Mükerrer).

-Türk toplumunun yaşam düzeyini yükseltici ve kamu oyunu aydınlatıcı bilim verilerini söz, yazı ve diğer araçlarla yaymak,

-Örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim yoluyla toplumun özellikle sanayileşme ve tarımda modernleşme alanlarında eğitilmesini sağlamak,

-Ülkenin bilimsel, kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerden ilerlemesini ve gelişmesini ilgilendiren sorunlarını, diğer kuruluşlarla işbirliği yaparak, kamu kuruluşlarına önerilerde bulunmak suretiyle öğretim ve araştırma konusu yapmak, sonuçlarını toplumun yararına sunmak ve kamu kuruluşlarınca istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini ve önerilerini bildirmek,

-Eğitim - öğretim ve seferberliği içinde, örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim hizmetini üstlenen kurumlara katkıda bulunacak önlemleri almak,

-Yörelerindeki tarım ve sanayinin gelişmesine ve ihtiyaçlarına uygun meslek elemanlarının yetişmesine ve bilgilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, sanayi, tarım ve sağlık hizmetleri ile diğer hizmetlerde modernleşmeyi, üretimde artışı sağlayacak çalışma ve programlar yapmak, uygulamak ve yapılanlara katılmak, bununla ilgili kurumlarla işbirliği yapmak ve çevre sorunlarına çözüm getirici önerilerde bulunmak,

-Eğitim teknolojisini üretmek, geliştirmek, kullanmak, yaygınlaştırmak,

-Yükseköğretimin uygulamalı yapılmasına ait eğitim - öğretim esaslarını geliştirmek, döner sermaye işletmelerini kurmak, verimli çalıştırmak ve bu faaliyetlerin geliştirilmesine ilişkin gerekli düzenlemeleri yapmaktır.

Yükseköğretim üst kuruluşları, yükseköğretim kurumları ve bunlara bağlı birimlerin gelir kaynakları 2547 sayılı Kanun'un 55. maddesinde belirtilmiş olup

bunlar; her yıl bütçeye konulacak ödenekler, kurumlarca yapılacak yardımlar, alınacak harç ve ücretler, yayın ve satış gelirleri, taşınır ve taşınmaz malların gelirleri, döner sermaye işletmelerinden elde edilecek karlar ile bağışlar, vasiyetler ve diğer gelirlerdir.

2547 sayılı Kanun'un Ek 17. maddesi uyarınca, yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydıyla, yükseköğretim kurumlarında kılık kıyafet serbesttir. Bu hükmün Anayasaya aykırı olduğu iddia edilmiş; Anayasa Mahkemesi, konuya ilişkin olarak verdiği 9.4.1991 tarihli kararında[273], sorunun çözümü için dava konusu kuralın Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda değinilen E.1989/1, K.1989/12 sayılı iptal kararına aykırı olup olmadığının saptanması gerektiğini belirtmiş; söz konusu kuralın yürürlükteki kanunlarla birlikte, Anayasa ve Anayasa Mahkemesi'nin konuya ilişkin kararlarını da kapsadığına ve "yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak" koşulunun, Anayasaya aykırılığı saptanmış olan "Dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü ve türbanla kapatılması" durumunu, yükseköğretim kurumlarındaki kılık kıyafet serbestisi dışında tuttuğuna hükmederek, söz konusu hükme ilişkin iptal istemini reddetmiştir.

2547 sayılı Kanun, yükseköğretim kurumlarının ilk iki sırasında üniversiteler ile yüksek teknoloji enstitülerini saymıştır. Diğer birimler bunlara bağlı olduklarından aşağıda üniversiteler ile yüksek teknoloji enstitüleri incelenecektir.

[273] AYMK t. 9.4.1991, E.1990/36, K.1991/18, RG 31.7.1991, 20946.

### i. Üniversiteler

#### 1) Genel Olarak

Üniversiteler, hizmet yerinden yönetim kuruluşlarıdır[274]. Üniversiteleri diğer hizmet yerinden yönetim kuruluşlarından ayıran nokta ise, bunları oluşturan kişilerin tüzelkişinin içinde olmaları ve sadece tüzelkişinin değil, bu kişiliğin de bir öğesini oluşturmalarıdır. Üniversiteler birer kişi topluluğu durumundadır; akademik kariyer mensuplarının topluluğundan oluşan bir tüzelkişiliktir. Öğretim üyeleri, bu topluluğun üyesidir[275].

2547 sayılı Kanun üniversiteyi, bilimsel özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim – öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan, fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumu olarak tanımlamıştır.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu üniversitelerin organlarını rektör, senato ve üniversite yönetim kurulu olarak belirlemiştir.

Rektör üniversite tüzelkişiliğinin temsilcisidir. Kanunun, rektörün atanması, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin 13. maddesinin ilk şeklinde, Yükseköğretim Kurulu'nun önereceği, yükseköğretimden sonra en az on beş yıl başarılı hizmet vermiş tercihen Devlet hizmetinde bulunmuş ikisi üniversitelerde görevli profesörlerden olmak üzere dört kişi arasından Devlet Başkanı tarafından beş yıl için

---

[274] Hizmet yerinden yönetim kuruluşlarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.; GÜNDAY, 2002, s. 453 vd., GÖZÜBÜYÜK, TAN, 2008, s.312 vd., GÖZLER, Kemal, İdare Hukuku, C. 1, İkinci Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2009, s. 154 vd.

[275] GİRİTLİ, İsmet, BİLGEN, Pertev, AKGÜNER, Tayfun, İdare Hukuku, DER Yayınları, İstanbul, 2001, s. 294.

atanacağı hükmü bulunmaktaydı. Bu hüküm uyarınca, üniversitede hiç görev yapmamış kişilerin de rektör olması mümkündü.

Kanunun anılan hükmü, 1.7.1992 tarihli ve 3826 sayılı Kanun[276] ile değiştirilerek, devlet üniversitelerinde rektörlerin profesör akademik unvanına sahip kişiler arasından üniversite öğretim üyeleri tarafından gizli oyla seçilecek adaylar arasından Cumhurbaşkanı'nca atanacağı hükmü getirilmiştir. Oy veren her öğretim üyesi oy pusulasına yalnız bir isim yazabilecek, seçimde en çok oy alan 6 kişi aday olarak belirlenecek ve bunlardan Yükseköğretim Kurulu'nun seçeceği üç kişi atanmak üzere Cumhurbaşkanı'na sunulacaktır.

Doğramacı, 2547 sayılı Kanun'un en önemli ilkesinin rektörlerin görevlendirilme sistemi olduğunu belirterek, Kanunun buna ilişkin maddesinin değiştirilerek, adayların belirlenmesinde seçim usulü getirilmesinin üniversite içinde sürtüşme, kırgınlık ve huzursuzluklara neden olacağını, üniversiteyi kendinden bekleneni yapamaz duruma getireceğini belirtmiştir[277].

Öğretim üyeleri tarafından belirlenen altı aday arasından Yükseköğretim Kurulu'nca yeniden bir seçim yapılarak bunun sonucunda üç adayın Cumhurbaşkanı'na sunulmasının, öğretim üyelerinin seçim hakkını ortadan kaldırdığı, yapılan seçimi anlamsızlaştırdığı ve Yükseköğretim Kurulu'na Anayasada belirlenmemiş bir yetki tanınması sonucunu doğurduğu iddiaları ile 2547 sayılı Kanun'un 3826 sayılı Kanun ile değişik 13/a maddesinin iptali talep edilmiştir.

[276] RG 7.7.1992, 21277.

[277] DOĞRAMACI, 2000, s. 31.

Anayasa Mahkemesi, konuya ilişkin 11.11.2003 tarihli kararında[278], Anayasanın 130. maddesinin altıncı fıkrasına göre rektörlerin kanunun belirlediği usul ve esaslara göre Cumhurbaşkanı'nca seçilip atanacağını, 104. maddeye göre de üniversite rektörlerini seçme görevinin Cumhurbaşkanı'nın yürütme alanına ilişkin görevleri arasında sayıldığını; rektörlerin seçim ve atanmaları konusundaki nihaî yetki Cumhurbaşkanı'na verilirken buna ilişkin usul ve esasları belirleme yetkisinin ise kanun koyucuya bırakıldığını belirtmiştir.

Yüksek Mahkeme, üniversite öğretim üyeleri tarafından altı rektör adayının seçilmesi, bunlar arasından Yükseköğretim Kurulu'nca belirlenecek üç adayın da seçim ve atama yapılmak üzere Cumhurbaşkanı'na sunulmasının, Anayasanın 130. maddesine göre, rektör seçimi ve atanması konusunda kanun koyucuya verilen düzenleme yetkisi bağlamında Cumhurbaşkanı'nın yapacağı seçimden önce adayların saptanması işlemi olduğunu; Yükseköğretim Kurulu'nun, Cumhurbaşkanı'na sunulacak üç adayı belirlerken, üniversite öğretim üyelerinin seçtikleri adayların aldıkları oy oranı ve buna göre yapılan sıralama ile diğer objektif ölçütleri de gözeterek Cumhurbaşkanı'nın rektör seçme ve atama yetkisinin adil ve hukuka uygun olarak kullanılması için gerekli ortamı sağlayacağına kuşku olmadığını ayrıca, bu işlemin yargı denetimine de açık olacağını belirterek, söz konusu hükmün Anayasaya aykırı olmadığına karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi, yeni kurulan 15 üniversitenin rektörlerinin iki yıl için Milli Eğitim Bakanı ile Başbakan'ın önereceği üç isim arasından Cumhurbaşkanı'nca atanacağına ilişkin 5467 sayılı Kanun'un Geçici 1. maddesi hükmünün iptali istemiyle açılan davada ise, Cumhurbaşkanı'nın rektör ataması işleminde hem seçme

[278] AYMK t.11.11.2003, E.2000/80, K.2003/96, RG 15.1.2004 25347

hem de atama yetkisine sahip olduğunu ancak; Cumhurbaşkanı'nın bu "seçme" işlemini herhangi bir kurumun aday göstermesine ihtiyaç duymaksızın doğrudan doğruya mı yoksa belli kurumların göstereceği adaylar arasından mı yapacağına ilişkin olarak Anayasa'da herhangi bir kurala yer verilmeyerek bu hususların düzenlenmesinde kanun koyucunun yetkili kılındığını; buna göre, rektör adaylarının belirlenmesinde uygulanacak esasların yasayla düzenleneceği açık ise de bu düzenlemelerin, Cumhurbaşkanı'nın seçme yetkisinin amacına uygun kullanımını engellemeyecek ve üniversitelerin bilimsel özerkliklerini de zedelemeyecek biçimde yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

Yüksek Mahkeme, söz konusu kararında, Anayasanın 131. maddesinde Yükseköğretim Kurulu'na verilen görevlere değinerek üniversite yönetim organlarının ve bu bağlamda üniversite rektörlerinin göreve getirilmesine ilişkin yasal düzenlemelerde, Yükseköğretim Kurulu'nun Anayasada tanımlanan bu görev ve işlevlerinin göz ardı edilemeyeceğini; rektörlerin seçiminde, Yükseköğretim Kurulu'nun yetki sahibi olmasının, bilimsel özerklik ilkesinin ve Yükseköğretim Kurulu'nun Anayasa'nın 131. maddesinde gösterilen kuruluş hedeflerinin gereği olduğunu; yükseköğretimle ilgili konularda Yükseköğretim Kurulu'nun rektör adaylarının belirlenmesi sürecinden dışlanmasının haklı görülemeyeceğini ve yeni kurulan üniversitelerin kurucu rektör adaylarının belirlenmesinde Yükseköğretim Kurulu'na hiçbir yetki tanınmamasının Anayasaya uygun olmadığını hüküm altına almıştır[279].

Günday, rektör adaylarının belirlenmesinde ilk bakışta üniversite öğretim üyelerinin de etkili olduğunun düşünülebileceğini ancak; Yükseköğretim

[279] AYMK t.4.5.2006, E.2006/51, K.2006/57, RG 12.8.2006, 26257.

Kurulu'nun, alınan oya bakmaksızın üç kişiyi belirleyebilmesi nedeniyle, bu etkinin son derece sınırlı olduğunu vurgulamaktadır[280].

Öğretim üyelerinin bir kısmına rektör seçiminde nispeten söz hakkı tanınmasını sağlayan bu seçim usulü, demokrasi geleneği oluşmuş bir ülkede, kanunda açıkça yazmasa da en çok oy alan üç adayın Cumhurbaşkanı'na sunulması ve Cumhurbaşkanı'nca da bunlar arasından en çok oy alan adayın seçilerek rektör olarak atanmasıyla yani, Cumhurbaşkanı'nın yetkisini sembolik kabul ederek hükmü demokrasinin kuralları doğrultusunda uygulamasıyla sonuçlanacakken, ülkemizde çoğu zaman rektörlüğe en çok oy alan adayın atanmaması, düşündürücüdür.

Rektörlerin görev süresi 4 yıldır. Süresi sona erenler aynı yöntemle yeniden atanabilirler. Ancak iki dönemden fazla rektörlük yapılamaz. Rektörlerin yaş haddi 67'dir ancak; rektör olarak atanmışlarda görev süresi bitene kadar yaş haddi aranmaz.

2547 sayılı Kanun'un rektörlere, gerekli gördüğü hallerde üniversiteyi oluşturan kuruluş ve birimlerde görevli öğretim elemanlarının ve diğer personelin görev yerlerini değiştirmek veya bunlara yeni görevler vermek de dahil olmak üzere, üniversite kurullarına başkanlık etmek, yükseköğretim üst kuruluşlarının kararlarını uygulamak, üniversite kurullarının önerilerini inceleyerek karara bağlamak ve üniversiteye bağlı kuruluşlar arasında düzenli çalışmayı sağlamak, üniversitenin yatırım programlarını, bütçesini ve kadro ihtiyaçlarını, bağlı birimlerinin ve üniversite yönetim kurulu ile senatonun görüş ve önerilerini aldıktan sonra hazırlamak ve Yükseköğretim Kurulu'na sunmak, gibi geniş yetkiler tanıdığı görülmektedir.

[280] GÜNDAY, 2002, s. 480.

Üniversitenin diğer bir organı olan senato, rektörün başkanlığında, rektör yardımcıları, dekanlar ve her fakülteden fakülte kurullarınca üç yıl için seçilecek birer öğretim üyesi ile rektörlüğe bağlı enstitü ve yüksekokul müdürlerinden oluşur. Senato, üniversitenin akademik organı olup; üniversitenin eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetlerinin esasları hakkında karar almak, üniversitenin bütününü ilgilendiren kanun ve yönetmelik taslaklarını hazırlamak veya görüş bildirmek, rektörün onayından sonra Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girecek olan üniversite veya üniversitenin birimleri ile ilgili yönetmelikleri hazırlamak, üniversitenin yıllık eğitim - öğretim programını ve takvimini inceleyerek karara bağlamak, üniversite yönetim kuruluna üye seçmek gibi görevleri yerine getirmektedir.

Azrak, senatoda atanmış üyelerin sayısının öğretim üyelerince seçilmişlerden fazla olduğuna ve böyle bir kurulda üyelerin çoğunluğunu atayan kurul başkanının görüşünün, karar verme sürecinde ağır basmasının doğal olduğuna işaret etmiştir[281].

Rektörün başkanlığında dekanlardan, üniversiteye bağlı değişik öğretim birim ve alanlarını temsil edecek şekilde senatoca dört yıl için seçilecek üç profesörden oluşan Üniversite Yönetim Kurulu ise idari faaliyetlerde rektöre yardımcı bir organdır.

2547 sayılı Kanun, Üniversite Yönetim Kurulu'nun görevlerini, yükseköğretim üst kuruluşları ile senato kararlarının uygulanmasında, belirlenen plan ve programlar doğrultusunda rektöre yardım etmek, faaliyet plan ve programlarının uygulanmasını sağlamak; üniversiteye bağlı birimlerin önerilerini dikkate alarak yatırım programını, bütçe tasarısı taslağını incelemek ve kendi önerileri ile birlikte

[281] AZRAK, 1988, s. 36.

rektörlüğe, vakıf üniversitelerinde ise mütevelli heyetine sunmak, üniversite yönetimi ile ilgili rektörün getireceği konularda karar almak, fakülte, enstitü ve yüksekokul yönetim kurullarının kararlarına yapılacak itirazları inceleyerek kesin karara bağlamak ve kanun ile verilen diğer görevleri yapmak, olarak belirlemiştir.

Anılan Kanunda üniversitelerin bir birimi olarak ve yüksek düzeyde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan; kendisine birimler bağlanabilen bir yükseköğretim kurumu, şeklinde tanımlanan fakülteler, Yükseköğretim Kurulu'nun doğrudan veya üniversitelerden gelecek talep doğrultusunda kurulur. Fakültelerin organları ise dekan, fakülte kurulu ve fakülte yönetim kuruludur.

Dekanlar, fakültelerin ve bunlara bağlı birimlerin temsilcisidir. Rektörün önereceği, üniversite içinden veya dışından üç profesör arasından Yükseköğretim Kurulunca üç yıl süre ile seçilir ve atanır.

Fakülte kurullarına başkanlık etmek, fakülte kurullarının kararlarını uygulamak ve fakülte birimleri arasında düzenli çalışmayı sağlamak; her öğretim yılı sonunda ve istendiğinde fakültenin genel durumu ve işleyişi hakkında rektöre rapor vermek; fakültenin ödenek ve kadro ihtiyaçlarını gerekçesi ile birlikte rektörlüğe bildirmek, fakülte bütçesi ile ilgili öneriyi fakülte yönetim kurulunun da görüşünü aldıktan sonra rektörlüğe sunmak; fakültenin birimleri ve her düzeydeki personeli üzerinde genel gözetim ve denetim görevini yapmak ve 2547 sayılı Kanun ile kendisine verilen diğer görevleri yapmak dekanın görevleri arasında yer almaktadır.

Dekanın başkanlığında fakülteye bağlı bölümlerin başkanları ile varsa fakülteye bağlı enstitü ve yüksekokul müdürlerinden ve üç yıl için fakültedeki profesörlerin kendi aralarından seçecekleri üç, doçentlerin kendi aralarından

seçecekleri iki, yardımcı doçentlerin kendi aralarından seçecekleri bir öğretim üyesinden oluşan fakülte kurulu, akademik bir organdır. Görevleri arasında, Fakültenin, eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetleri ve bu faaliyetlerle ilgili esasları, plan, program ve eğitim - öğretim takvimini kararlaştırmak, fakülte yönetim kuruluna üye seçmek bulunmaktadır.

Fakülte yönetim kurulu ise, dekanın başkanlığında fakülte kurulunun üç yıl için seçeceği üç profesör, iki doçent ve bir yardımcı doçentten oluşur. Fakülte kurulunun kararları ile tespit ettiği esasların uygulanmasında dekana yardım etmek, fakültenin eğitim - öğretim, plan ve programları ile takvimin uygulanmasını sağlamak, fakültenin yatırım, program ve bütçe tasarısını hazırlamak, dekanın fakülte yönetimi ile ilgili getireceği bütün işlerde karar almak, öğrencilerin kabulü, ders intibakları ve çıkarılmaları ile eğitim - öğretim ve sınavlara ait işlemleri hakkında karar vermek, görevleri arasındadır.

Azrak, eski düzenden farklı olarak fakülte düzeninde en güçlü organın dekan olduğunu, ve dekanın geniş yürütme ve karar yetkileri ile donatıldığını, eski düzende Fakülte Kurulu'nun, doçentliğe atama, profesörlüğe yükseltme ve öğrenci kontenjanlarını belirleme gibi önemli yetkileri bulunurken, 2547 sayılı Kanun ile bir danışma organı niteliğine büründüğünü ifade etmiştir. "Böylece üniversite düzeyinde olduğu gibi fakülte düzeyinde de karar alma sürecinde kurulları ön planda gören kollejiyal sistem yerine tek kişiden oluşan organlara öncelik veren monokratik sistem kabul edilmiştir."[282]

2547 sayılı Kanun'un 3. maddesi uyarınca öğretim üyeleri, yükseköğretim kurumlarında görevli yardımcı doçentler, doçentler ve profesörlerdir. Önceki

[282] AZRAK, 1988, s. 36.

kanunlarda yer alan "asistanlık" kaldırılmış, yerine "araştırma görevliliği"[283] gelmiştir. Hatiboğlu, üniversite tarihinde yer edinmiş ve öğretim üyeliğinin doğal kaynağı olarak tanımlanmış asistanlığın yerine getirilen araştırma görevliliğini, bir yıllık geçici süreyle atanan ve iş güvencesi bulunmayan geçici bir meslek grubu olarak değerlendirmekte ve bu kişilerin işlerinin devamlarının rektörlerin inisiyatifine bırakılmasını haklı olarak eleştirmektedir[284].

Esasen yardımcı doçentliğe atama bakımından da aynı sorunun varlığından söz edilebilir. Yardımcı doçentliği düzenleyen 23. maddede yardımcı doçentlerin fakültelerde dekanın, fakültelere bağlı birimlerde ise ilgili müdürün her defasında kendi yönetim kurullarının görüşünü de aldıktan sonra önerilerini rektöre sunacakları ve atamanın rektör tarafından yapılacağı belirtildikten sonra, yardımcı doçentlerin bir üniversitede her seferinde ikişer veya üçer yıllık süreler için en çok 12 yıla kadar atanabilecekleri, her atama süresi sonunda ise görevin kendiliğinden sona ereceği hükme bağlanmıştır.

### 2) Vakıf Üniversiteleri

2547 sayılı Kanun'un ilk şeklinde yalnızca devlet eliyle kurulacak üniversitelere ilişkin düzenleme getirilmiş; Kanunda vakıf üniversitelerine ilişkin bir hüküm yer almamıştır. 1982 Anayasası ise üniversitelerin devlet eliyle ve kanunla kurulacağını belirttikten sonra kanunda gösterilen usul ve esaslara göre ve devletin

---

[283] 2547 sayılı Kanun Madde 33/a: **(Değişik: 12/8/1986 - KHK 260/3 md.)** Araştırma görevlileri, yükseköğretim kurumlarında yapılan araştırma, inceleme ve deneylerde yardımcı olan ve yetkili organlarca verilen ilgili diğer görevleri yapan öğretim yardımcılarıdır. Bunlar ilgili anabilim veya anasanat dalı başkanlarının önerisi, Bölüm Başkanı, Dekan, enstitü, yüksekokul veya konservatuvar müdürünün olumlu görüşü üzerine rektörün onayı ile araştırma görevlisi kadrolarına en çok üç yıl süre ile atanırlar; atanma süresi sonunda görevleri kendiliğinden sona erer.**(Ek cümle: 21/4/2005 – 5335/10 md.)**Bunlar aynı usulle yeniden atanabilirler.

[284] HATİBOĞLU, 2000, s. 350.

gözetim ve denetimi altında, vakıflar tarafından da yükseköğretim kurumları kurulmasına olanak tanımıştır.

Vakıf üniversitelerinin kurulma biçimleri, organları ve tabi olacakları esaslar 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na 7.8.1983 tarihli ve 2880 sayılı Kanun[285] ile eklenen maddelerle düzenlenmiştir[286].

2547 sayılı Kanun'un Ek 2. maddesi uyarınca, vakıflar; kazanç amacına yönelik olmamak şartıyla ve mali ve idari hususlar dışında, akademik çalışmalar, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden bu Kanunda gösterilen esas ve usullere uymak kaydıyla, yükseköğretim kurumları veya bunlara bağlı birimlerden birini veya birden fazlasını ya da bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın, ekonominin ihtiyaç duyduğu alanlarda yüksek nitelikli işgücü yetiştirmek amacıyla, bu Kanun hükümleri çerçevesinde kalmak şartıyla meslek yüksekokulu kurabilir.

Anayasa ve 2547 sayılı Kanun ile vakıfların da üniversite kurmasına olanak tanınmasıyla birlikte, Türk yükseköğretim sisteminde üniversiteler, devlet üniversiteleri ve vakıf üniversiteleri olmak üzere ikiye ayrılmışlardır.

Anayasanın vakıfların üniversite değil üniversite dışındaki yükseköğretim kurumları kurabilmelerine olanak tanıdığı iddia edilmişse de[287] Anayasa Mahkemesi, 23.11.1989 tarihli ve 3589 sayılı Kanun'un 3. maddesinin Anayasaya aykırılığı

[285] RG 19.8.1983, 18140.

[286] GÜNDAY, 2002, s. 480.

[287] HATİBOĞLU, 2000, s. 406.

iddiasını incelediği 30.5.1990 tarihli kararında vakıfların da üniversite kurabileceklerini kabul etmiştir[288].

Vakıf üniversiteleri idari bir işlemle değil ancak yasayla kurulabilirler. Anayasa Mahkemesi yukarıda belirtilen kararında, üniversitelerin devlet eliyle kurulacağına bir ayrıklık getirilmekle birlikte yasayla kurulma ilkesine böyle bir ayrıklık getirilmediğini, kurucusu devlet ya da vakıf olsun tüm üniversitelerin birlikte ya da ayrı ayrı, yasayla kurulacaklarını belirtmiştir.

Mahkeme, üniversitenin idari bir kararla kurulması mümkün olursa, yerindelik denetimi yapılamayacağından idari yargının; yasama organının bir tasarrufu da söz konusu olmadığından Anayasa yargısının devre dışı kalabileceğine işaret etmiştir.

*"Eğer bir üniversitenin kurulması idari bir kararla mümkün olsaydı idari yargı denetimi yerindelik açısından yapılamayacağına, yasama organı da devre dışı bırakılmış olacağına göre Anayasa'daki bu kuralın gözetilme yolları kapatılmış olacaktı. Devletin bir üniversite, bir fakülte, yüksekokul ya da enstitü kurabilmek için yasaya gereksinim duyacağı, buna karşılık vakıflara bağlı bir üniversitenin kurulması için ise basit bir idari işlemin yeterli olduğu sonucuna varılacaktır ki, Anayasa'nın gerek söz ve amacından, gerek yorumundan böyle bir sonuca varmak mümkün değildir."*

Vakıf üniversitelerinin bir kamu tüzelkişisi mi yoksa özel hukuk tüzelkişisi mi olduğu hususu da tartışma konusu olmuş; bu konuya ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi, Anayasanın, üniversite adıyla ve bu düzeyde eğitim yapmak üzere

[288] AYMK t. 30.5.1990, E. 1990/2, K. 1990/10, RG 9.2.1991, 20781.

kurulacak kurumların bilimsel özerkliğe sahip, kamu tüzelkişiliği biçiminde yasayla kurulmasını öngördüğünü belirtmiştir. Mahkeme anılan kararında; üniversitelerin Anayasa'nın 130. maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak yasayla kurulan, bilimsel özerkliğe sahip birer kamu tüzelkişileri olduğunu; kamusal bir kuruluşun ve bu kuruluşa ilişkin bir kamu hizmetinin yürütülmesinin söz konusu olduğu durumlarda kural olarak, kamu hukuku gereklerinin gözetileceğini ve bu alanda geçerli kuralların uygulanacağını ifade etmiştir.

Mahkemeye göre, *"...Yasayla kurulma zorunluluğunun doğal sonucu olan "kamu tüzelkişiliği" niteliği, üniversitelerin yapısına uygun bir özelliktir. Devlet ya da vakıflar tarafından kurulması bu konuda bir ayrım gerektirmemektedir. Vakıflar tarafından kurulan üniversitelerin kamu tüzelkişiliğine sahip olmaları, Anayasa'nın 130. maddesinin son fıkrasında öngörülen malî ve idarî konulardaki serbestlikle çatışmaz. Vakıf üniversitesi olmak yasa temeliyle kamu tüzelkişisi sayılmayı engellemediği gibi, kamu tüzelkişisi olmak da malî ve idarî konularda istediği kuralları ve düzeni seçip uygulamayı engellemez. Her düzeyde yöneticilerle öbür personelini görevlendirmeyi kendi organları gerçekleştirir. Vakıf üniversiteleri, akademik çalışmalar, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden Anayasa'nın Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için öngördüğü kurallara bağlı olup bunların dışındaki konularda kurucu vakıflar, kuruluş yasasının ve üniversite organlarının belirlediği ilkeler ve ayrıntılara göre çalışacaktır. Üniversitenin önemi ve özelliği gereği kamusal ayrıcalıklardan da yararlanabilecektir. Kazanç amacı gütmeyen, kamu yararına çalışan bir üniversite için bu yaklaşım, doğal bir beklentidir.*

Yukarıda belirtilen nedenlerle vakıflarca "üniversite" adıyla kurulacak yükseköğretim kurumlarının kamu tüzelkişiliği niteliğini taşımalarını Anayasanın 130. maddesinin gereği olarak gören Anayasa Mahkemesi, bu kuruluşların genel yönetim yapısı içinde yer almadığı gerekçesiyle hükmün Anayasanın 123. maddesine aykırı olduğu savını yerinde görmemiş, vakıf üniversitelerinin de birer kamu tüzelkişisi olarak kabul edilmesi gerektiğini açıkça ifade etmiştir.[289]

Kamu hukuku tüzelkişilerinin etkinlik amacının hiçbir zaman salt ekonomik anlamda kazanç ve kâr elde etmek olamayacağı ve bunların kamu yararının gerçekleştirilmesinden başka bir amaca yönelik olarak çalışamayacakları belirtmiştir[290]. Bu açıklama doğrultusunda, Anayasada da vakıfların, kazanç amacına yönelik olmamak kaydıyla yükseköğretim kurumları kurabileceğinin belirtilmesi, Anayasa Mahkemesi'nin vakıf üniversitelerinin birer kamu tüzelkişisi oldukları kararı ile örtüşmektedir.

Gözler, vakıf üniversiteleri birer özel hukuk tüzelkişisi olan vakıflar tarafından kurulduklarına göre "devlet tarafından kurulma" şartını gerçekleştiremediklerinden bir kamu tüzelkişisi olma şartını taşımadıklarını; bu nedenler bunların özel hukuk tüzelkişisi sayılmaları gerektiğini; vakıf üniversitelerinin birtakım kamu gücü ayrıcalık ve yükümlülükleriyle donatılmış olmalarının kamu tüzelkişisi oldukları anlamına gelmeyeceğini, savunmaktadır[291].

Akıllıoğlu, vakıf üniversitesi bir kamu tüzelkişisi sayıldığına göre personeli ile olan ilişkilerinde de idari yargı denetimine tabi olacağını, öte yandan kamu

---

[289] AYMK t. 30.5.1990, E. 1990/2, K. 1990/10, RG 9.2.1991, 20781.

[290] ÖZAY, İl Han, 2004, s. 125.

[291] GÖZLER, 2009, s. 180-181.

hukuku ilişkisi kurulsa bile, vakıf üniversitelerinin idari ve mali sistemine hakim özel hukuk yaklaşımının üniversitenin bütün faaliyetlerini etkileyeceğini, vakıf yükseköğretim kurumlarının özel hukuk tüzelkişisi kabul edilmeleri gerektiğini ifade etmektedir[292].

Vakıf üniversitelerinin personeli ile olan ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklara ilişkin Danıştay 8. Dairesi, vakıf üniversitesinde profesör olarak görev yapan davacının iş akdinin feshedilmesi nedeniyle açılan davada, vakıf üniversitelerinin birer kamu tüzelkişisi olduklarına ve gördükleri hizmetin kamu hizmeti olduğuna değinmiştir. Danıştay, kamu tüzelkişiliğinin idari yargının görev alanının belirlenmesinde kullanılan ölçütlerden biri olduğunu, kamu tüzelkişiliğine ve ayrıcalıklı kamu gücüne sahip vakıf üniversitesinin kamu hizmeti görmek amacıyla davacı profesör ile yaptığı sözleşmenin niteliğinin de kamu hukukuna tabi idari hizmet sözleşmesi olduğunu ve aksi düşüncenin, Anayasada yer alan bilimsel özerkliğin sağlanması hedefine aykırı düşeceğini belirterek, görevli yargı yerinin idari yargı olduğuna hükmetmiştir[293].

2547 sayılı Kanun'un Ek 8. maddesi uyarınca, vakıflar tarafından kurulacak yükseköğretim kurumlarındaki akademik organlar, Devlet yükseköğretim kurumlarındaki akademik organlar gibi düzenlenir ve onların görevlerini yerine getirir. Öğretim elemanlarının nitelikleri Devlet yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanlarının niteliklerinin aynıdır. Ancak; Kanunun Ek 5. maddesine göre,

---

[292] AKILLIOĞLU, Tekin, Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve İdare Mahkemesi Kararlarından Seçmeler – Anayasa Mahkemesi Yorumu Üzerine Düşünceler- , Amme İdaresi Dergisi, C. 24, Y. 1991, S. 1, s. 170.

[293] Danıştay 8. Dairesi, kt. 4.2.2003, E. 2002/5557, K. 2003/561, http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container.jsp erişim t. 5.1.2010, (karar yayımlanmamıştır).

vakıflarca kurulacak yükseköğretim kurumlarında, yükseköğretim kurumunun tüzelkişiliğini temsil eden bir mütevelli heyet bulunmaktadır.

Mütevelli heyet, en az yedi kişiden oluşur ve üyeleri vakıf yönetim organınca dört yıllığına seçilir. Mütevelli heyet üyelerinin yaş sınırlaması hariç Devlet memuru olma niteliklerine sahip bulunmaları ve en az üçte ikisinin lisans düzeyinde yükseköğrenim görmüş olması gerekir. Mütevelli heyet üyeleri kendi aralarından bir başkan seçerler.

Vakıf yükseköğretim kurumlarının yöneticileri Yükseköğretim Kurulu'nun olumlu görüşü alınarak mütevelli heyet tarafından atanır. Mütevelli heyet; vakıf yüksek öğretim kurumu yöneticilerine uygun gördüğü ölçüde yetkilerini devredebilir.

Mütevelli heyet, yükseköğretim kurumunda görevlendirilecek yöneticiler ve öğretim elemanları ile diğer personelin sözleşmelerini yapar, atamalarını ve görevden alınmalarını onaylar, yükseköğretim kurumunun bütçesini onaylar ve uygulamaları izler, öğrencilerden alınacak ücretleri tespit eder, ayrıca vakıfça hazırlanan yönetmelik hükümlerine göre kendisine verilen diğer görevleri yürütür.

Devlet üniversitelerinin rektör adaylarının seçimi ve rektörlerin atanmalarına yukarıda değinilmişti. Vakıf üniversitelerinin rektörleri ise üniversitenin mütevelli heyeti tarafından seçilip atanmaktadır. 2547 sayılı Kanun'un Ek 12. maddesi uyarınca, vakıf tarafından kurulacak yükseköğretim kurumunda akademik kurul, senatoların; yönetim kurulu, üniversite yönetim kurulunun; en yüksek düzeyindeki yönetici, rektörlerin yetkisini kullanır ve görevlerini yapar.

Anayasa Mahkemesi, yukarıda değinilen E.1990/2, K.1990/10 sayılı kararında, vakıf üniversitelerinin de birer kamu tüzelkişisi olduklarını kabul etmekle

beraber, vakıf üniversitelerinin mali ve idari konular dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik konularında devlet eliyle kurulan üniversiteler için Anayasada öngörülen hükümlere bağlı olmalarının, malvarlığı üzerinde kurucu vakfın ya da üniversite tüzelkişiliğinin sahipliğini etkilemeyeceğini belirtmiştir.

Akıllıoğlu ise, mevzuatta yer alan kamu kuruluşları içinde karma kökenli ve karma düzenli olanlara pek çok örnek gösterilebileceğini, karma niteliğin kuruluş organları, personel ya da bazı işlemler bakımından söz konusu olabileceğini ancak; genel veya katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara göre yönetileceği Anayasanın 130. maddesinde yazılı olduğu halde[294] üniversitenin malvarlığının sahibinin vakıf olduğunu doğrulayabilecek bir örnek gösterilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir[295].

Vakıflarca kurulan yükseköğretim kurumlarının tüzelkişilikleri, kurucu vakfın tüzelkişiliğinden ayrıdır. Bu husus 2547 sayılı Kanun'un Ek 6. maddesinde "Kurulacak yükseköğretim kurumu, vakıf tüzelkişiliği dışında ayrı bir tüzelkişiliğe sahip olur ve bu kurumun gelirleri, geçici olarak dahi hiç bir suretle vakıf mamelekine veya hesaplarına intikal edemez. Vakıf yükseköğretim kurumuna doğrudan doğruya bağış ve yardım yapılabilir." şeklinde ifade edilmiştir. Bu hüküm, vakıf üniversitesinin gelirlerinin vakfa aktarılmasına engel olarak üniversiteyi korumaktadır.

---

[294] 130. maddenin 8. fıkrasında yer alan "genel ve katma bütçelerin" ibaresi 29/10/2005 tarihli ve 5428 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle "merkezi yönetim bütçesinin" şeklinde değiştirilmiştir.

[295] AKILLIOĞLU, 1991, s. 170.

Yükseköğretim Kanunu'nun, 26.6.2001 günlü ve 4689 sayılı Kanun[296] ile değiştirilen Ek 18. maddesinde, vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumlarına devlet yardımı yapılabileceği öngörülmüş ve bunun için gerekli koşullar sayılmıştır. Maddenin 2. fıkrasında ise yapılacak yardımın miktarının belirlenmesine ilişkin bir kural getirilmiştir.

Buna göre, Devlet yardımı, Devlet yükseköğretim kurumlarına o yıl tahsis edilen toplam bütçe ödeneklerinin örgün öğrenci sayısına bölünmesiyle elde edilen tutarın, ilgili vakıf yükseköğretim kurumunda okuyan örgün öğrenci sayısıyla çarpılması sonucu bulunacak miktarın %30'unu geçemez. Ancak, bu miktarın üniversitelere dağıtımı öğrenci seçme ve yerleştirme sisteminde kullanılan sayısal (% 50), sözel (% 20) ve eşit ağırlıklı (% 30 ) puan türlerinin parantez içinde gösterilen ağırlıklar uygulanarak, üniversitenin toplam örgün öğrenci sayısına göre yapılır.

4689 sayılı Kanun ile getirilen kriterlerin devlet yardımının dağıtımında vakıf üniversiteleri arasında eşitsizliğe yol açacağı, herhangi makul bir nedene dayanmaksızın getirilen bu düzenleme yerine 4160 sayılı Kanun'da olduğu gibi eşitliği bozmayacak, öğrenci sayısı ve benzeri esasları dikkate alan bir sistemin benimsenebileceği, bu bakımdan 4689 sayılı Kanun ile getirilen hükmün Anayasanın 10. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi 28.12.2002 tarihli ve 24977 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 15.7.2002 tarihli ve E.2001/380, K.2002/69 sayılı kararında mali ve idari özerklik konuları dışında vakıf yükseköğretim kurumları ile devlet yükseköğretim kurumları arasında fark bulunmadığını ve vakıf üniversitelerinin de Devletin denetim ve gözetimi altında bulunduğunu belirttikten sonra; Devletin, toplumun ve ülkenin

[296] RG 3.7.2001, 24451.

ihtiyaç duyduğu bireylerin yetiştirilmesi amacıyla vasıflı insan gücüne ihtiyaç duyulan alanlarda eğitim veren bölümleri teşvik ederek, bazı fakülte öğrencilerini diğerlerinden daha ayrıcalıklı duruma getirecek düzenlemeler yapabileceğini ifade etmiştir.

Mahkemeye göre *"Devlet yardımının öğrenci sayısı esas alınarak yapıldığı bir sistemde vakıf üniversiteleri daha ucuz maliyeti gerektiren sözel ve eşit ağırlıklı alanlara yönelerek ülkenin ihtiyaç duymayacağı alanlarda öğrenci yetiştirme yoluna gidebilir, laboratuar malzemesi ve teknik araç-gerece ihtiyaç duyulan alanlara eğitim maliyetinin yüksekliğinden dolayı yatırım yapmak istemeyebilirler. Bu durum gözetilerek, dava konusu düzenlemeyle, vakıf üniversitelerinin eğitim kalitesinin yükseltilmesini teşvik etme ve öğrenci masraflarının bir kısmını karşılayarak ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda insan gücü yetiştirme amacı güdüldüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenlerle, Anayasa'nın 130. maddesinde devlete verilen görevler de gözetilerek, üniversitelerin sayısal, sözel veya eşit ağırlıkla öğrenci alan fakülteleri arasında farklı amaçlarla değişik uygulamalar yapılması eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaz."*

Dava dilekçesinde, maddenin eski şeklinde yer alan, vakıf üniversitelerinin merkezleri dışındaki illerde de yükseköğretim kurumları kurabilecekleri, kuralının yer almamasının, vakıf üniversitelerini daha önce tanınan bir olanaktan yoksun bıraktığı, devlet üniversitelerine ise bu olanağın tanınmasının eşitlik ve istikrar ilkesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi, kanunda engelleyici bir hüküm bulunmadıkça devlet üniversiteleriyle vakıf üniversitelerinin merkezleri dışında yüksek öğretim kurumları açmaları olanağı bulunduğunu, bu bağlamda, vakıf üniversitelerinin merkezleri dışındaki illerde yükseköğretim kurumları açabilmelerine izin veren önceki

düzenlemeye dava konusu kuralda yer verilmemesinin, bu konuda bir yasaklama getirildiği biçiminde yorumlanamayacağını; tersine bir uygulamanın, idari ve malî konular dışında aynı kurallara bağlı tutulan devlet üniversiteleriyle vakıf üniversiteleri arasında Anayasa'nın öngörmediği bir eşitsizliğe yol açacağını belirtmiş ve iptal istemini reddetmiştir[297].

Ancak belirtmek gerekir ki, 2547 sayılı Kanun'da yapılan değişiklik ile Kanunun Ek 18. maddesinde, vakıf üniversitelerinin merkezleri dışındaki illerde yükseköğretim kurumu açmalarına izin veren ya da bunu engelleyen bir hükme yer verilmemiştir. Bu durumda, Anayasa Mahkemesi'nin, ortada iptal istemine konu edilebilecek bir hüküm bulunmaması nedeniyle, istemin incelenmeksizin reddine karar vermesi gerekirken esasa girerek ret kararı vermesinde hukuka uyarlık bulunmamaktadır.

**3) Özel Statülü Üniversiteler**

Üniversiteler incelenirken burada, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na eklenen bir madde ile getirilmek istenen "özel statülü üniversite" modelinden de söz edilmesi uygun olur.

3.4.1991 tarihli ve 3708 sayılı Kanun[298] ile Yükseköğretim Kanunu'na getirilen Ek 19. madde ile Yükseköğretim Kurulu'nun olumlu görüşü alınmak suretiyle, Milli Eğitim Bakanlığı'nın önerisi üzerine uygun görülen üniversitelere Bakanlar Kurulu kararıyla özel statü verilebileceği düzenlenmiştir.

[297] AYMK t. 15.7.2002, E. 2001/380, K. 2002/69, RG 28.12.2002, 24977.

[298] RG 9.4.1991, 20840.

Özel statülü üniversiteler dokuz kişilik bir üst yönetim kurulu tarafından yönetilecek, Üst Yönetim Kurulu üyelerinin bir kısmı gösterilecek adaylar arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilecek, bir kısmı da doğrudan Cumhurbaşkanı'nca atanacaktır. Bu üniversitelerde rektör, Üst Yönetim Kurulunun rektör dışındaki üyelerinin göstereceği adaylar arasından Cumhurbaşkanı'nca, dekanlar ise rektörün göstereceği adaylar arasından Yükseköğretim Kurulu'nca seçilecektir. Üst Yönetim Kurulu üyeleri ise yaş haddi hariç devlet memuru olma koşullarını taşıyan ve toplumda temayüz etmiş kişiler arasından seçilecektir.

Bu üniversitelerdeki öğretim elemanları ve diğer personel dilerse eski statülerinde dilerse Üst Yönetim Kurulu tarafından belirlenecek esaslara göre sözleşmeli olarak görev yapacaklardır.

Özel statülü üniversitelerde, üniversitenin özelliklerine ve kuruluş amacına uygun gelişebilmesi, öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve üniversite kaynaklarının etkin kullanılabilmesi için Üst Yönetim Kuruluna bağlı bir "işletme hesabı" oluşturulacak, işletme hesabının başlıca gelir kaynağını ise öğrenci başına gerçek maliyetine göre tespit edilecek öğrenim ücreti oluşturacaktır.

Azrak, Kanunun kabul ettiği bu yeni modelde benimsenen, üniversitenin tüm yönetimini üstlenecek ve böylece üniversite senatosunu görevden arındıracak Üst Yönetim Kurulu'nun tüm üyeleri ve rektörünün Cumhurbaşkanı'nca seçilip atanması usulünün 1982 Anayasası'nda öngörülmeyen bir üniversite modeli olduğunu çünkü Anayasa uyarınca, sadece rektörlerin Cumhurbaşkanı'nca atanabileceğini, yönetim organı için böyle bir model belirlemediğini ifade etmiştir[299].

[299] AZRAK, 1988, s. 37.

Anayasa Mahkemesi, 3708 sayılı Kanun'un özel statülü üniversitelere ilişkin maddesinin iptali istemine ilişkin olarak verdiği kararda, Anayasanın 130. maddesinin üniversitenin ancak kanunla kurulacağını öngördüğünü; üniversitelere ilişkin ortak ilkelerin yer aldığı Anayasanın 130. maddesinde öngörülen üniversite dışında özel konumlu üniversite kurulamayacağını; Anayasanın çerçevesini ya da sınırlarını çizdiği konum dışındaki üniversite konumunun, üniversiteler arasında ayrım yaratan bir olumsuzluk olduğunu belirtmiştir.

Mahkemeye göre, *"... Anayasa'nın "Yükseköğretim üst kuruluşları" başlıklı 131. maddesinde "Yükseköğretim Kurulu"ndan başka bir organa yer verilmemiştir. Yükseköğretim kurumlarından özel kurallara bağlı olanlar da, Anayasa'nın 132. maddesinde Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Örgütü olarak sınırlandırılmıştır. Bu açık gereklerle bağdaşmayan özel konum, "Üst Yönetim Kurulu" oluşumuna olanak tanıyan kurallar Anayasa'ya aykırıdır. Yükseköğretim Kurulu'nun olumlu görüşü ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla özel konuma olanak tanımak, bir ek ya da değişiklik olmaktan çok üniversite kurmakla eşit bir işlemdir. Her üniversitenin kendi kuruluş yasası ya da bir yasa ile birlikte kurulma durumu olmadıkça, oluşumu Bakanlar Kurulu'na bırakmak da Anayasa'nın 130. maddesine aykırılık nedenidir. Bakanlar Kurulu'nu 2547 sayılı Yasa'nın 5. maddesinin (g) bendinde belirtilen, meslek elemanı yetiştiren Bakanlıklara bağlı yüksekokullar dışında yetkili kılmak, yeni bir uygulama getirmek Anayasa'nın ilgili 130. ve 131. maddelerini değiştirmek niteliğinde bir düzenlemedir. Bu durum ayrıca bir yetki devri sorununu da gündeme getirmektedir. İşletme hesabının 1050 sayılı Muhasebei Umumiye Kanunu ile 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na bağlı olmaması, işletme hesabının öbür gelir kaynaklarına, gider türlerine, harcama ve*

*satınalma ile denetimine ilişkin yöntem ve ilkelerin ilgili Bakanlıklar tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenmesi, Sayıştay'ın denetimi dışında bırakılmasına yol açmaktadır. Yasalarla düzenlemesi gereken konuların yönetmelikte düzenlenmesi anayasal gereklere aykırıdır… Ek 19. madde belirtilen tüm nitelikleriyle Anayasa'nın 6., 10., 104., 130. ve 131. maddelerine aykırıdır."*[300]

Hatiboğlu, özel statülü üniversitelerin aslında paralı üniversitenin ilk adımı olduğunu ve özerklik ile akademik özgürlüğün temelli kalktığı üniversitenin başlangıcı sayılabileceğini belirtmiş; artık üniversitede "toplumda temayüz etmiş kişilerin" özerkliğinin söz konusu olacağını ifade etmiştir[301].

Gürüz ise 2547 sayılı Kanun'un Türk yükseköğretim sistemini devlet bürokrasisi-akademik oligarşi ekseninden ayırıp, toplum-pazar "tepe noktasına" hareket ettirebilecek yapıdan uzak olduğunu ve Kanundaki bu eksikliklerin bir ölçüde giderilebilmesi için 3708 sayılı Kanun'un çıkarıldığını belirtmekte ve Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda belirtilen gerekçelerle verilen iptal kararını bir "geriye gidiş" olarak nitelendirmektedir[302].

**ii. Yüksek Teknoloji Enstitüleri**

Yükseköğretim Kanunu'nda 3708 sayılı Kanun[303] ile yapılan değişiklik ile yükseköğretim kurumlarını tanımlayan 3. maddenin (c) bendine bir yükseköğretim kurumu olarak yüksek teknoloji enstitüleri de dahil edilmiştir.

---

[300] AYMK t. 29.6.1992, E. 1991/21, K. 1992/42 RG 31.3.1993, 21538.

[301] HATİBOĞLU, 2000, s. 413.

[302] GÜRÜZ, 2008, s. 78.

[303] RG 9.4.1991, 20840.

Yüksek teknoloji enstitüleri, özellikle teknoloji alanlarında yüksek düzeyde araştırma, eğitim - öğretim, üretim, yayın ve danışmanlık yapan, kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip bir yükseköğretim kurumu olarak tanımlanmıştır.

2547 sayılı Kanun'un 5. maddesinin (f) bendinde, üniversitelerle birlikte yüksek teknoloji enstitülerinin ve bunlar içindeki fakülte, enstitü ve yüksekokulların kalkınma plan ve programlarının ilke ve hedefleri doğrultusunda ve yükseköğretim planlaması çerçevesinde Yükseköğretim Kurulu'nun görüşü veya önerisi üzerine kanunla kurulacakları hüküm altına alınmıştır.

Anayasa Mahkemesi, 3708 sayılı Kanun'un bazı maddelerinin iptali istemiyle açılan dava sonucu verdiği 29.6.1992 tarihli kararında, 2547 sayılı Yasa'nın 3. maddesinin (c) fıkrası ile, yüksek teknoloji enstitülerinin yükseköğretim kurumları arasına alındığını ve fakültelerin hem üniversite hem de yüksek teknoloji enstitüleri bünyesinde bulunacağı hükmünün getirildiğini; kanun koyucunun takdir hakkını Anayasaya uygun biçimde kullanarak gerekli düzenlemeleri yapmaya yetkili olduğundan, yükseköğretim kurumları kapsamına alacağı kuruluşları her zaman saptayabileceğini; iptali istenen fıkrayla yükseköğretim kurumlarının yeniden sıralanması bir tanım değişikliği sayılsa da bunun Anayasa'ya aykırı bir yanı olmadığını, belirtmiştir. Mahkemeye göre sorun, yüksek teknoloji enstitülerinin Anayasa'nın 130. maddesine aykırılık oluşturup oluşturmadığı noktasında toplanmaktadır.

Mahkeme bu soruna ilişkin olarak; *"İncelenen (c) fıkrasının ikinci paragrafındaki tanımıyla yüksek teknoloji enstitüleri, Anayasa'nın 130. maddesinin birinci fıkrasında üniversiteler için öngörülen amaç ve işlevine koşut amaç ve işlevle*

*yükümlü kılınmıştır. Bu yükümlülüğü taşıyan bir kuruluşun yükseköğretim kurumu kapsamında sayılmasının Anayasa'yla bağdaşmayan bir yönü yoktur. Üniversitelerin bilimsel özerklik, araştırma, danışmanlık öğretim-eğitim temeline dayanan işlevlerinin bir yükseköğretim kurumu tarafından benimsenmesi onun üniversite sayılmasına yeterli değildir. Böyle bir kabulü gerektirmediği gibi bu tür kuruluşların yükseköğretim kurumu sayılmasına da engel değildir. Yüksek teknoloji enstitülerinin yöneticilerine "Rektör" denilmesi, bünyelerinde fakülte, enstitü, yüksekokul, meslek yüksekokulları ile uygulama ve araştırma merkezlerinin yeralması, fakültelerinin başında "Dekan"ların bulunması üniversite saymayı gerektirmediği gibi yükseköğrenim kurumu sayılmamayı da gerektirmez. "Rektör, Dekan, Fakülte" san ve adları, yalnız üniversitelere özgü, üniversitelerle sınırlı olmayıp eğitim-öğretim yapan bilim kuruluşlarının hepsinde kullanılabilecek genel kavramlardır. Bu san ve adları kullanmakla üniversite yerine geçilmiş olunmaz. Üniversitenin bünyesinde yer alan birim ve bölümlerin, yüksek teknoloji enstitülerinin bünyesinde de yeralmasını önleyen bir durumum Anayasa kuralı yoktur. Üniversitelerin niteliğini yalnız bilimsel yapıları, birim ve bölümleri değil, amaç ve işlevleri belirler. "Fakülte", üniversitenin üniversite gibi bir yükseköğrenim kurumu olan yüksek teknoloji enstitüsünün de birimi olabilir. Bu yapı Anayasa'ya aykırılık oluşturmamaktadır. Önemli ve zorunlu olan, ad değil, özdür, amaç ve işlevdir. Eğitim-öğretim kurumlarına yüksek teknoloji enstitüsü gibi verilen adlar düzeyle, özle ilgili olmayıp yapının tanıtımıyla ilgilidir. Yüksek teknoloji enstitülerinin üniversite sayılması ayrı, üniversiteyle eşdüzey bir yükseköğrenim kurumu sayılması ayrıdır. İki tür bilim kuruluşunun, yükseköğrenim kurumu çatısı altına alınmasında Anayasa'ya aykırı düşen bir durum yoktur."*

şeklinde hüküm kurmak suretiyle, bilim ve teknolojideki gelişmelerin gerekli kıldığı bilimsel kuruluşların üniversite düzeyinde çalışma yapması ve yükseköğrenim kurumu sayılmasının Anayasaya aykırı olmadığına; yüksek teknoloji enstitülerinin bünyesinde fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuar, meslek yüksekokulu ile uygulama ve araştırma merkezinin yer almasının Anayasanın 130. maddesine uygun bulunduğuna, karar vermiştir. [304]

Anayasa Mahkemesi bu kararı ile, 1961 Anayasası döneminde verdiği, sadece yasaların üniversite adı altında ortaya çıkardığı kuruluşları üniversite sayıp, üniversiteler gibi görev yapan yükseköğretim kurumlarının üniversite adı altında kurulmamış oldukları için üniversite saymamanın çağdaş yorum kurallarına aykırı olacağı ve üniversite niteliği taşıyan kurumların bu adla kurulmamış olsalar bile üniversite sayılması gerektiği, yolundaki görüşünü[305] terk etmiş görünmektedir.

### 2. Yükseköğretim Üst Kuruluşları

1982 Anayasası'nın 131. maddesinde yükseköğretim üst kuruluşları düzenlenmiştir. Anayasada yalnızca Yükseköğretim Kurulu hüküm altına alınmış, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda ise "Üst Kuruluşlar" başlığı altında Yükseköğretim Kurulu'nun yanı sıra, Yükseköğretim Denetleme Kurulu, ve Üniversitelerarası Kurul yer almıştır.

Yükseköğretim Kanunu'nda hüküm altına alınmış diğer bir kuruluş olan Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, 6114 sayılı Kanun[306] ile Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi adını almış; Kanunda ÖSYM'nin kamu tüzelkişiliğini ve idari

[304] AYMK t. 29.6.1992, E. 1991/21, K. 1992/42 RG 31.3.1993, 21538

[305] AZRAK, 1988, s. 34.

[306] RG 03.03.2011, 27863.

ve mali özerkliği haiz, Yükseköğretim Kurulu ile ilgili, özel bütçeli bir kuruluş olduğu belirtilmiştir.

6114 sayılı Kanun uyarınca ÖSYM'nin başlıca görevleri, yükseköğretim kurumlarında ön lisans, lisans veya lisansüstü öğrenim görecek adayların puan sıralamasına göre tespiti veya yerleştirilmesi ile yükseköğretim kurumlarında atama veya yükselmelerde esas alınan sınavlar olmak üzere, ulusal ve uluslararası her türlü bilim, yetenek veya yabancı dil sınavlarını ve ilgili mevzuat hükümleri uyarınca kamu kurum ve kuruluşlarının kadro ve pozisyonlarında görev almaya veya görevde yükselmeye yönelik sınavları ve gerektiğinde yerleştirme işlemlerini, ilgili kurumun talebine bağlı olarak yapmak; özel hukuk tüzel kişilerinin talep ettikleri her türlü ölçme ve değerlendirme işlemlerini yapmak; yıllık sınav takvimini belirlemek, hizmetin gereklerine uygun ölçme, seçme, değerlendirme ve yerleştirme yöntemlerini belirlemek; gerekli hâllerde sınavları ertelemek, kısmen veya tamamen iptal etmek, adayların işlemlerini geçersiz saymak, görev, yetki ve sorumluluk alanına giren konularda idari düzenlemeler yapmak ve kılavuzlar hazırlamak şeklinde sayılabilir.

Kanunun 4. Maddesinin 5. fıkrası uyarınca, ÖSYM Başkanı, devlet üniversitelerinde görev yapan profesör unvanına sahip öğretim üyelerinden, Yükseköğretim Kurulu'nun önereceği üç aday arasından müşterek kararname ile atanacaktır. Başkan, kendisine yardımcı olmak üzere en az biri Devlet üniversitelerinde görevli öğretim üyelerinden olmak üzere kendi görev süresi ile sınırlı olmak üzere iki Başkan Yardımcısı atayacaktır.

Kanunda, ÖSYM'nin karar organının Başkan ve Başkan Yardımcıları dahil yedi kişiden oluşan Yönetim Kurulu olduğu; Yönetim Kurulunun Başkan ve yardımcıları dışındaki üyelerinin ise Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, Devlet Personel Başkanlığı tarafından belirlenecek temsilcilerden oluşacağı, hüküm altına alınmıştır.

ÖSYM Başkanı ve Yönetim Kurulu üyelerinin belirlenmesi bakımından yalnızca Devlet üniversitelerinde görev yapan öğretim üyelerinden bahsedilmesi düşündürücüdür. Akademik konularda Devlet üniversitelerindeki öğretim üyeleriyle aynı koşullara tabi bulunan vakıf üniversitelerinde görevli öğretim üylerinin, yükseköğretim kurumlarında ön lisans, lisans veya lisansüstü öğrenim görecek adayların tespiti veya yerleştirilmesi, yükseköğretim kurumlarında atama veya yükselmelerde esas alınan sınavların yapılması gibi önemli yetkileri bulunan bir kuruluşun karar mekanizmasından dışlanmaması gerekirdi.

**i. Yükseköğretim Kurulu**

Anayasanın 131. maddesi *"Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim - öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur.*

*Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler ve Bakanlar Kurulunca seçilen ve sayıları, nitelikleri, seçilme usulleri kanunla belirlenen adaylar arasından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek sureti ile*

*Cumhurbaşkanınca atanan üyeler ve Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilen üyelerden kurulur.*

*Kurulun teşkilatı, görev, yetki, sorumluluğu ve çalışma esasları kanunla düzenlenir."* hükmünü haizdir.

Bu madde ile daha önce 1750 sayılı Kanun ile getirilen ve Anayasa Mahkemesi tarafından kuruluş ve işleyişine ilişkin hükümleri iptal edilen Yükseköğretim Kurulu, Anayasal güvenceye kavuşmuş olmaktadır.

2547 sayılı Kanun'un 6. maddesinde YÖK, tüm yüksek öğretimi düzenleyen ve yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerine yön veren, bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkiler çerçevesinde özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, bir kuruluş, olarak tanımlanmıştır.

Yükseköğretim Kanunu'nun 6. maddesinin (b) bendi uyarınca, YÖK, Cumhurbaşkanı tarafından, rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek suretiyle seçilen yedi, Bakanlar Kurulu'nca temayüz etmiş üst düzeydeki Devlet görevlileri veya emeklileri arasından, (hakim ve savcı sınıfından olanlar için Bakanlığın ve kendilerinin muvafakatı alınmak kaydıyla) seçilen yedi ve Üniversitelerarası Kurul tarafından, Kurul üyesi olmayan profesör öğretim üyelerinden seçilen yedi, kişiden oluşmaktadır. Seçilenlerin üyelikleri Cumhurbaşkanı'nın onayı ile kesinleşmekte, seçimleri bir ay içinde, Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmayanların yerine yeni adayların seçimleri iki hafta içinde yapılmadığı takdirde ise Cumhurbaşkanı'nca doğrudan atama yapılmaktadır.

Zabunoğlu, haklı olarak, YÖK'ün Türkiye'de 12 Eylül'den sonra ortaya çıkan toplumun her boyutundaki yeniden yapılanma hareketinin yükseköğretim

düzlemindeki görüntüsü olduğuna ve YÖK üyelerinin seçim görüntüsü altında atama ile göreve gelmelerinin, otokratik bir yapılanmaya çok elverişli olduğuna işaret etmektedir[307].

Altıntaş, Anayasanın 131. maddesinin 2. fıkrasında Cumhurbaşkanı'nın doğrudan doğruya seçeceği adaylar bakımından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik verilmesi, hükmünün Cumhurbaşkanı'nın seçme özgürlüğünü sınırladığını belirtmektedir[308].

Esasen anılan hükmün Cumhurbaşkanı'nın doğrudan seçeceği adaylar yönünden Cumhurbaşkanı'nı kısıtladığından söz edilemez. Zira, madde metninde yer alan rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmetlerde bulunmuş kişilere öncelik verileceği hükmünün herhangi bir bağlayıcılığı ve buna uyulmadan yapılacak atamanın bir yaptırımı bulunmamaktadır. Bunlar dışındaki adaylar arasından yapılacak bir atama da geçerlidir.

Anayasanın 131. maddesinin ilk şeklinde Cumhurbaşkanı'nca, Genelkurmay Başkanlığı tarafından seçilen adaylar arasından da Yükseköğretim Kurulu üyeleri atanacağı hüküm altına alınmışken, 7.5.2004 tarihli ve 5170 sayılı Kanun[309] ile Genelkurmay Başkanlığı tarafından aday belirlenmesi usulü terk edilmiştir. Yükseköğretim Kanunu'nda da buna uygun olarak 5218 sayılı Kanun[310] ile değişiklik yapılmak suretiyle, Kurulda Genelkurmay Başkanlığı'nca kendi bünyesinden seçilen bir üyenin yer alacağına ilişkin hüküm kaldırılmıştır.

---

[307] ZABUNOĞLU, Yahya K., YÖK ve İdare Hukuku, I.Ulusal İdare Hukuku Kongresi, İdari Yargı, Danıştay Matbaası, Ankara 1991, s. 415-416.

[308] ALTINTAŞ, Mustafa, YÖK Başkan ve Üyeleri, Üniversite Yazıları, der. Mustafa Altıntaş, M. Tahir Hatiboğlu, Tüm Öğretim Üyeleri Derneği Yayını, Ankara, 1998, s. 301.

[309] RG 22.5.2004, 25469.

[310] RG 21.7.2004, 25529.

Yükseköğretim Kanunu'nun 6. maddesinin (b) fıkrasının 4. bendinde, Milli Eğitim Bakanlığı'nca seçilecek iki üyenin de Kurulda yer alması kabul edilmişti. Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükme ilişkin olarak itiraz yolu ile önüne gelen davada, Yükseköğretim Kurulu'na aday seçimi yapacak organ ve kurumların Anayasada belirlendiğini, Kurula seçilecek üyelerin sayısı, nitelikleri ve seçilme yöntemlerinin belirlenmesinin ise kanun koyucuya bırakıldığını vurgulayarak; Anayasa koyucunun aday seçimi yapacak organ ya da kurumları ayrı ayrı ve sınırlayıcı biçimde kendisinin belirlemesi nedeniyle yasa ile seçici organ ve kurumlara yenilerinin eklenmesinin olanaksız olduğuna ve Milli Eğitim Bakanlığı'na Anayasada Yükseköğretim Kurulu'na üye seçecek kuruluşlar arasında yer verilmemesi nedeniyle, anılan madde hükmünün Anayasaya aykırı olduğuna, hükmetmiştir[311].

YÖK üyelerinin görev süresi dört yıl olup yeniden seçilmeleri mümkündür. Kurul'un organları Genel Kurul, Başkan ve Yürütme Kurulu olup; Kurul başkanı Kurul üyeleri arasından Cumhurbaşkanı tarafından dört yıllığına seçilmektedir. Başkan, Kurul'un temsilcisi ve Genel Kurul ile Yürütme Kurulu'nun başıdır. Kanun ve yönetmelik hükümleriyle Yükseköğretim Genel Kurulu ve Yürütme Kurulu kararlarının uygulanmasından sorumludur. Ayrıca, seçimi Kurula verilen akademik personel ile diğer kişilerin atamalarını yapar. Başkan aynı zamanda, YÖK ve üniversite rektörlerinin disiplin amiridir.

Yükseköğretim Genel Kurulu, YÖK üyelerinden, Yürütme Kurulu ise Başkan dahil dokuz kişiden oluşur.

[311] AYMK t. 14.5.1997, E. 1997/21, K. 1997/48, RG 2.8.1997, 23068.

Anayasa'da yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim - öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, amacıyla kurulduğu belirtilen YÖK'ün görevleri, 2547 sayılı Kanun'un 7. maddesinde 17 bent halinde sayılmış olup; burada en önemlilerinden bahsetmek yerinde olur.

Gözetim, denetim ve koordinasyon yetkilerinin yanı sıra, Kurul, yeni üniversite kurulmasına veya birleştirilmesine ilişkin görüşlerini Milli Eğitim Bakanlığı'na sunmak; bir üniversite içinde fakülte, enstitü ve yüksekokul açılmasına, birleştirilmesine, kapatılmasına; yükseköğretim kurumları içinde bölüm, anabilim ve anasanat dalları ile uygulama ve araştırma merkezi açılması, birleştirilmesi veya kapatılmasına; konservatuvar, meslek yüksekokulu veya destek, hazırlık okulu gibi birimlerin kurulmasına doğrudan veya üniversitelerden gelecek öneriler üzerine karar vermek, yetkileri ile donatılmıştır.

1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nda üniversite veya fakültelerden gelecek enstitü, kürsü, bölüm, yüksekokul ve diğer kurumların kurulması ile kaldırılması konusunda karar verme yetkisi senatoya tanınmıştı.

2547 sayılı Kanun ayrıca üniversitelerde eğitim ve öğretimin aksaması sonucunu doğuracak olaylar dolayısıyla öğrenime ara verme ve tekrar başlamasına ilişkin karar alma yetkisini de YÖK'e vermiştir.

YÖK, yükseköğretim kurumlarında eğitim-öğretim programlarının asgari ders saatlerini ve süreleri ile üniversitelerin programlarına kabul edecekleri öğrenci sayısını belirleyecek, öğrencilerden alınacak harçlara ilişkin önerileri karara bağlayacak, Yükseköğretim üst kuruluşları ve üniversiteler tarafından hazırlanacak

bütçeleri inceleyip onayladıktan sonra bunları Milli Eğitim Bakanına sunacak, üniversitelerin profesör, doçent ve yardımcı doçent kadrolarını tespit edecek ve üniversitelerin verecekleri faaliyet raporlarına göre üstün başarı gösterenlerle yeterli görülmeyenleri belirleyip gerekli önlemleri alacaktır.

Ancak, YÖK'e tanınan en önemli yetki disiplin işlemleriyle ilgili olandır. Rektörlerin disiplin işlemlerini kovuşturmak ve karara bağlamak, öğretim elemanlarından bu Kanunda öngörülen görevleri yerine getirmekte yetersizliği görülenler ile bu Kanunla belirlenen yükseköğretimin amaç, ana ilkeleri ve öngördüğü düzene aykırı harekette bulunanları rektörün önerisi üzerine veya doğrudan, normal usulüne göre, yükseköğretim kurumları ile ilişkilerini kesmek veya denenmek üzere başka bir yükseköğretim kurumuna atamak, yetkisi Yükseköğretim Kanunu ile YÖK'e verilmiştir

Anayasada yer alan bilimsel özerklik ilkesiyle bağdaşmadığı açık olan bu hüküm, öğretim elemanlarının, yaptıkları bilimsel çalışmaların onaylanıp onaylanmaması kaygısı taşımalarına neden olacağı açıktır.

Hatiboğlu, YÖK'e söz konusu yetkiyi tanıyan 2547 sayılı Kanun'un 7. maddesinin (l) bendinin, YÖK ve üniversite tarihinin en yüz kızartıcı maddelerinden biri olduğunu, 12 Eylül sonrası sıkıyönetimin üstlendiği işlevin YÖK tarafından üstlenilmesi anlamına geldiğini ve öğretim üyelerini korkutmak amacıyla kullanılan bu maddenin, Kanunda yapılan onca değişikliğe karşın korunduğunu belirtmiştir[312].

Aras da önemli bazı konuların üniversitelerin kendi yönetim organlarına bırakılması gerektiğini ifade ettikten sonra, 7. maddesinin (l) bendinin,

[312] HATİBOĞLU, 2000, s. 352.

antidemokratik olduğuna ve zamanını çoktan doldurmuş bu maddenin değiştirilmesi gereğine işaret etmiştir[313].

YÖK'ün 2547 sayılı Kanun ile verilen diğer yetki ve görevlerinden bazıları, üniversitelerin seçimle sıraladığı altı rektör adayını üçe indirerek Cumhurbaşkanı'na sunmak (m.13), rektörün önereceği üç aday arasından fakülte dekanlarını seçmek (m.16), ihtiyacı olan üniversitenin isteği ve öğretim üyesinin arzusuyla öğretim üyelerini bu üniversitelerde görevlendirmek (m.40), kamu kuruluşları adına üniversitelerde burslu okuyacak öğrenci sayısını ve bilim dallarına dağılımını belirlemek (m.47), öğretim elemanları, memurlar ve diğer personelin disiplin işlemlerini, disiplin amirlerinin yetkilerini düzenlemek (m.53), vakıf üniversitelerine atanacak rektörler hakkında görüş bildirmek (Ek m.5), şeklinde sayılabilir.

2547 sayılı Kanun ile kurulan sistemde tüm yetkilerin YÖK'te toplandığı ve böyle bir sistemde üniversitelerin özerkliğinden söz etmenin çok zor olduğu açıktır[314].

Yaşamış, üniversitelerin yetkin bir konuma getirilmesi ve YÖK'ün statüsünde gerekli yapısal değişikliklerin yapılması suretiyle bu kurumun bilimsel özerkliğe ve yönetsel yetkinliğe sahip üniversiteler üzerinde etkili denetim yapan, üniversiteler arasında eşgüdüm ve işbirliği sorunlarını çözen, üniversitelerin ortak işlevlerini yerine getiren ve sisteme ilişkin mevzuatın geliştirilmesi çalışmalarından sorumlu olan bir örgüt şekline dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır[315].

---

[313] ARAS, Nusret, Üniversite Yasası Nasıl Olmalı, TÜBA Yayınları, Ankara, 2004, s. 28.

[314] TEKELİ, 2009, s. 123.

[315] YAŞAMIŞ, 2001, s. 163.

### ii. Yükseköğretim Denetleme Kurulu

1982 Anayasası'nın 131. maddesinde, Yükseköğretim kurumlarını denetlemek, YÖK'e verilmiş bir görevdir. YÖK'ün bu işlevi bakımından 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 8. maddesi, YÖK adına üniversiteleri, bağlı birimlerini, öğretim elemanlarını ve bunların faaliyetlerini gözetim ve denetim altında bulunduran ve YÖK'e bağlı olan bir Yükseköğretim Denetleme Kurulu'nun kurulmasını öngörmektedir.

Bu kurul, YÖK tarafından önerilecek beş profesör ile Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay tarafından aday gösterilecek üç üye arasından YÖK tarafından seçilip önerilecek birer üyeden ve Genelkurmay Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından seçilecek birer üyeden oluşmaktadır. Yükseköğretim Denetleme Kurulu Başkanı ise bu kurul üyeleri arasından Yükseköğretim Kurulu Başkanı tarafından atanmaktadır.

Yükseköğretim Denetleme Kurulu'nun görevleri 2547 sayılı Kanun'un 9. maddesinde, yükseköğretim kurumlarında, eğitim - öğretim ve diğer faaliyetlerin bu Kanunda belirtilen amaca ve ana ilkelere uygunluğunu YÖK tarafından hazırlanacak esaslara göre ve onun adına denetlemek, YÖK Başkanı tarafından 2547 sayılı Kanun'un 53. maddesine göre istenen soruşturmaları ve YÖK tarafından 2547 sayılı Kanun'a göre verilecek diğer görevleri yapmak, olarak sayılmıştır. Yükseköğretim Denetleme Kurulu'nun kuruluşu, işleyişi, denetleme ve soruşturma usul ve esaslarını düzenlemek üzere, Yükseköğretim Denetleme Kurulu Teşkilat, Görev ve Çalışma Usulleri Yönetmeliği çıkarılmış ve anılan Yönetmelik 3.8.1982 tarihli ve 17771 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

### iii. Üniversitelerarası Kurul

Hem 4936 hem de 1750 sayılı Kanun'da düzenlenmiş olan Üniversitelerarası Kurul, 2547 sayılı Kanun'un da 11. maddesinde yerini almıştır. Buna göre, akademik bir organ olan Üniversitelerarası Kurul, üniversite rektörleri, Genelkurmay Başkanlığı'nın Silahlı Kuvvetler'den dört yıl için seçeceği bir profesör ve her üniversite senatosunun o üniversiteden dört yıl için seçeceği birer profesörden oluşmaktadır. Milli Eğitim Bakanı ile Yükseköğretim Kurulu Başkanı da gerekli gördüklerinde kurul toplantılarına katılabilmektedirler. Kurul Başkanlığını, sıra ile üniversitelerin Cumhuriyet dönemindeki kuruluş tarihlerine göre, üniversite rektörleri yapmaktadır.

Yükseköğretim sistemimiz içersinde yer alan ve akademik özgürlüğü gerçekleştirmeye en elverişli Kurul ÜAK'tır. Kurulun oluşumunda üniversiteler etkin bulunmaktadır. Ancak, kurulun tabii üyeleri olan üniversite rektörlerinin Cumhurbaşkanı tarafından atanması burada da genel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelkurmay Başkanlığı tarafından Silahlı Kuvvetler'den seçilecek bir profesörün Kurulun yapısında yer alması da eleştirilebilirse de Silahlı Kuvvetlerin de yükseköğretim düzeyinde öğretim yapan kurumlarının bulunması ve Genelkurmay tarafından Kurula gönderilecek üye sayısının bir kişiyle sınırlandırılması, bu üyenin temsili bir niteliği bulunduğuna işaret etmektedir.

Milli Eğitim Bakanı ile YÖK Başkanı'nın gerekli gördükleri hallerde Kurula katılabileceklerine ilişkin hüküm ise merkeziyetçiliğin akademik görevleri bulunan bu kuruluşta bile kendini göstermesi olarak yorumlanabilir.

Kurulun görevleri, 2547 sayılı Kanun'un 10. maddesinde, Yükseköğretim planlaması çerçevesinde, üniversitelerin eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetlerini koordine etmek, uygulamaları değerlendirmek, Yükseköğretim Kurulu'na ve üniversitelere önerilerde bulunmak; teşkilat ve kadro yönünden ve Yükseköğretim Kurulu kararları doğrultusunda üniversitelerin öğretim üyesi ihtiyacını karşılayacak önlemleri teklif etmek; üniversitelerin tümünü ilgilendiren eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetleri ile ilgili yönetmelikleri hazırlamak veya görüş bildirmek; aynı veya benzer nitelikteki fakültelerin ya da üniversitelere veya fakültelere bağlı diğer yükseköğretim kurumlarının eğitim - öğretimine ilişkin ilkeler ve süreler arasında uyum sağlamak; doktora ile ilgili esasları tespit etmek ve yurt dışında yapılan doktoraları, doçentlik ve profesörlük unvanlarını değerlendirmek; doçentlik sınavlarını düzenlemek ve ilgili yönetmelik gereğince doçent adaylarının yayın ve araştırmalarının değerlendirilmesi ve doçentlik sınavı ile ilgili esasları tespit etmek ve jürileri seçmek, şeklinde düzenlenmiştir.

Bunların yanı sıra, Kanunun 27. ve 28. maddeleri uyarınca, yabancı ülkelerden alınan doçentlik ve profesörlük unvan ve yetkilerinin Türkiye'de geçerli sayılması Üniversitelerarası Kurul kararı ile olmaktadır.

Lisansüstü eğitimi ve 2547 sayılı Kanun'un uygulanması ile ilgili diğer akademik hususları düzenleyen yönetmeliklerin çıkarılması görevi de Kanunun 65. maddesi ile Üniversitelerarası Kurul'a verilmiştir.

# SONUÇ

Yükseköğretimin kendisinden beklenen işlevi gerçekleştirebilmesi, bilimsel ve toplumsal gelişimin öncüsü olabilmesi ve akademik özgürlüğün tam anlamıyla sağlanabilmesi, Anayasa ve Kanunlarda yer alacak konuya ilişkin düzenlemelerin, bilim üretme amacını ön plana çıkaracak, özerk ve özgürlükçü nitelikte olmalarına bağlıdır. Bu amaçla, akademik özgürlük ve onun kalkanı olan üniversite özerkliği kavramlarının Anyasasa ve Kanunlar ile yeniden tanımlanarak evrensel ölçütleri sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve korunması gerekmektedir.

Açıklanan nedenlerle, Anayasada üniversiteler bakımından ifadesini bulan salt "bilimsel özerklik" anlayışının bir kenara bırakılarak, özerkliğin bir bütün olarak ele alınması ve idari, mali ve bilimsel özerklik ayrımlarına gidilmeden üniversitelere kendi personelini, kadrolarını, yönetimini, birimlerini ve öğrencilerini belirleme; araştırma, öğretim ve diğer faaliyetlerini düzenleme yetkisi; kaynaklarını oluşturma ve bunları kendi belirlediği ihtiyaçları doğrultusunda kullanma özgürlüğünün verilmesi gerekmektedir. Böyle bir özerklik anlayışı tabii ki üniversitelerin denetim dışı bırakılması anlamına gelmemektedir. Özerkliğin sınırını belirleyecek en önemli denetim aracı "yargı"dır.

Çalışmanın ilgili bölümlerinde belirtildiği üzere, her ne kadar, idari özerkliğin akademik özgürlüğün gerçekleştirilmesi bakımından hayati olmadığını savunan yazarlar bulunsa da özellikle demokrasi geleneği gelişmemiş toplumlarda üniversitelerin idari özerkliğinin bulunmamasının, akademik özgürlüğün yara almasına neden olacak uygulamaları beraberinde getirebileceği açıktır.

Akademik özgürlüğün tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için üniversitelere mali özerklik de tanınmalıdır. Zira, kendisine yeterli kaynak sunulmayan, kaynaklarını kendi belirlediği alanlara yönlendirmesine olanak tanınmayan üniversite, eğitim ve araştırma gibi faaliyetlerini istediği yönde oluşturamayacak, kadrolarını serbestçe belirleyemeyecek ve akademik faaliyetlerini ileri taşımak için gerekli gördüğü adımları atamayacaktır.

Üniversite yönetiminin merkezi idare tarafından atama yoluyla göreve getirilmesi, üniversitelerin, bağlı birimlerinin, öğretim elemanlarının ve bunların faaliyetlerinin merkezi idare tarafından gözetim ve denetim altında bulundurulması, üniversitenin kendisine ayrılan kaynaklar çerçevesinde bütçesini istediği gibi yönetme ve başka kaynaklar yaratabilme serbestisinin bulunmaması, 1982 Anayasası'nın akademik özgürlüğün gerçekleştirilmesinden uzakta bulunduğunun göstergesidir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ve 1982 Anayasası'nda özerkliğin arka planda bırakılması ve merkeziyetçi bir sistem öngörülmesiyle akademik özgürlüğün kalkanı zedelenmiştir. Anayasanın benimsediği merkeziyetçi sistemin hayata geçirilmesi için daha önce Anayasa Mahkemesi kararı ile kuruluş ve işleyişine ilişkin hükümleri iptal edilen Yükseköğretim Kurulu'nun bir Anayasa hükmü haline gelmesi dikkat çekicidir. Anayasada yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim - öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak gibi kendisine

yükseköğretim bakımından hayati görev ve yetkiler verilmiş olan Yükseköğretim Kurulu'nun 2547 sayılı Kanun'da "özerk" olduğu belirtilmiştir. Tüm üyeleri ya Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'nca seçilen ya da Cumhurbaşkanı'nın onayı ile göreve gelen ve Başkanı Cumhurbaşkanı tarafından Kurul üyeleri arasından belirlenen "özerk" YÖK, üniversiteleri bir merkezden yöneten sistemin de merkezden yönetildiğinin göstergesidir.

Yürürlükte olan sistemde üniversite, kendi fakülte, bölüm ve enstitüleri ile buralarda öğrenim görecek öğencilerinin sayısını bile belirleme yetkisinden yoksun bırakılmış; bu yetkilerin tümü YÖK'e tanınmıştır.

2547 sayılı Kanun'da öngörülen görevleri yerine getirmekte yetersizliği görülenler ile bu Kanunla belirlenen yükseköğretimin amaç, ana ilkeleri ve öngördüğü düzene aykırı harekette bulunanların, rektörün önerisi üzerine veya doğrudan, yükseköğretim kurumları ile ilişkileri kesilebilecek veya denenmek üzere YÖK tarafından başka bir yükseköğretim kurumuna atanabileceklerdir. Bu hareketleri YÖK adına denetlemek için oluşturulan ÜDK da yine üniversiteye güvenmeyen merkeziyetçi yapının bir ürünüdür.

Yukarıda çeşitli bölümlerde verilen açıklamalar ışığında, Türkiye'de Yükseköğretim sisteminin akademik özgürlüğün gerçekleştirilmesi hedefi doğrultusunda yeniden yapılandırılması gerektiği açıktır. Bunun için ise öncelikle Anayasa'nın Yükseköğretime ilişkin maddelerini de içine alacak bir Anayasa değişikliğinin yapılması şarttır. Son zamanlarda, demokratik bir Anayasa söylemiyle Anayasa'nın birçok maddesi değiştirilmişse de yükseköğretime ilişkin maddelerde değişiklik yapılması gündeme gelmemiştir.

Akademik özgürlüğün sağlanması bakımından, "özerk" üniversitenin bu niteliğine uygun olarak, rektörlerin ve dekanların merkezi idare tarafından atama ile göreve gelmeleri usulüne ve merkeziyetçi anlayışın doğurduğu YÖK'ün varlığına son verilmesi gerekmektedir. Üniversiteler bağlı birimlerini, organlarını, öğretim elemanlarını, öğrencilerini, eğitim, öğretim, araştırma faaliyetlerini ve kaynaklarını yönlendirecekleri alanları serbestçe belirleyebilmeli; akademisyenlerin çalışmaları nedeniyle tehdit altında olabileceklerine ilişkin en ufak bir kuşkuları bulunmamalıdır.

Üniversitelerin kendi öğrencilerini belirleyebilmelerine ilişkin olarak, son zamanlarda çok büyük tartışmalar yaratan üniversiteye giriş sınavı sistemiyle ilgili de köklü bir değişikliğe gidilmesi gerektiği açıktır. Bu bakımdan, herkesin eşit şekilde yarışacağı merkezi bir sınav sonrası, bu sınavda gösterilen başarının yanı sıra, kişilerin diğer alanlardaki başarıları, ilgi ve yeteneklerinin değerlendirilmesi suretiyle üniversitelere öğrencilerini belirleme hakkı tanınabilir.

Anayasa ve Yükseköğretim Kanunu'nda yer alan Yükseköğretim Üst Kuruluşları'ndan akademik özgürlüğü gerçekleştirmeye en elverişli olanının; yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılması durumunda, yerinde kalması gereken tek kurulun Üniversitelerarası Kurul olduğu düşünülmektedir.

Kurulun yapısına ilişkin gerçekleştirilecek bir düzenleme ile Milli Eğitim Bakanı'nın gerekli gördüğünde Kurul'a katılabileceği hükmü kaldırılmalıdır. Kurula katılabileceği belirtilen diğer bir kişi olan YÖK Başkanı'na ilişkin olarak ise YÖK'ün yükseköğretim sisteminden tamamen kaldırılmasına ilişkin görüşümüz geçerlidir.

Üniversitelerin kendileri tarafından seçilmiş rektörleri ve senatoları tarafından belirlenmiş akademisyenlerden oluşacak Kurula tüzelkişilik tanınmalı ve Kurul için ayrı bir sekreterya oluşturulmalı; Kurulun, üniversiteler arasında koordinasyonu sağlama, üniversitelerin tümünü ilgilendiren eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetleri ile ilgili yönetmelikleri hazırlama, akademik hususlarla ilgili esasları belirleme gibi yetki ve görevleri saklı tutulmalıdır.

1982 Anayasası ve Yükseköğretim Kanunu'nun bu doğrultuda yeniden şekillendirilmesi, Türkiye'de yükseköğretimi evrensel değerlere yaklaştıracak; özerk ve özgür üniversite, kendisinden beklenen araştırma, üretme, öğretme ve yönlendirme işlevlerini demokratik bir ortam içerisinde herhangi bir kaygı ve kuşkudan uzak, serbestçe yerine getirebilecektir.

## KAYNAKÇA


AKGÜN, Seçil Karal, Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Kısa Bir Bakış, AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi, S. 43, Bahar 2009, s. 407-454.

AKILLIOĞLU, Tekin, Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve İdare Mahkemesi Kararlarından Seçmeler - Anayasa Mahkemesi Yorumu Üzerine Düşünceler-, Amme İdaresi Dergisi, C. 24, Y. 1991, S. 1, s. 155-171.

ALDIKAÇTI, Orhan, Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, 2. Baskı, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1973.

ALGAN, Bülent, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.

ALTINTAŞ, Mustafa, HATİBOĞLU, M.Tahir, Üniversite Yazıları, Tüm Öğretim Üyeleri Derneği Yayını, Ankara, 1998.

ANA BRITANNICA, C.22, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1990.

ARAS, Namık Kemal, DÖLEN, Emre, BAHADIR, Osman, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi 1861-1961, Birinci Basım, TÜBA Yayınları, Ankara, 2007.

ARAS, Nusret, Üniversite Yasası Nasıl Olmalı, TÜBA Yayınları, Ankara, 2004.

ATAÜNAL, Aydoğan, Türkiye'de Yükseköğretim, Milli Eğitim Bakanlığı Yükseköğretim Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998.

AYBAY, Rona, 1402'liklerin Göreve Döndürülmemeleri Hukuka Aykırıdır, Murat Sarıca Armağanı, İstanbul, 1988, s. 44-58.

AYİTER, Kudret, Anayasanın Özerk Kuruluşları, AÜHFD, Y. 1968, C. 25, S. 3-4, s. 23-72.

AZRAK, Ülkü, Devlet ve Üniversite, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Y.1988, S. 1-3, s. 23-37.

BASKAN, Atanur Gülsün, Türkiye'de Yükseköğretimin Gelişimi, GEFAD, C. 21, Y. 2001, S. 1 s. 21-32.

BEYAZ KİTAP, 147ler Meselesi , Sermet Matbaası, Ankara, 1962, s. 38.

BİLSEL, Cemil, Öğrenirken ve Öğretirken Beraber, Ebülula Mardin'e Armağan, İstanbul 1944, s. 23-107.

BRICALL, M. Josep, University Institutional Autonomy, Case Studies Academic Freedom and University Institutional Responsibility in Portugal, Bononia University Press, Bologna, 2003

BULUT, Nihat, Bilim Özgürlüğü, İçeriği ve Sınırlandırılması Sorunu, AÜEHFD, C. IX, Y. 2005, S. 1-2, s. 23-39.

COŞKUN, Gülay, Devlet Bütçesi Türk Bütçe Sistemi, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000.

ÇAYCI, Abdurrahman, Atatürk, Bilim ve Üniversite, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Y. 1987, C. 4, S.10, s. 61-69.

DANIEL, John Et al., Academic Freedom 2, Zed Books, London, 1993.

DİNÇKOL (VURAL), Bihterin, 1982 Anayasası Çerçevesinde ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Laiklik, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1992.

DOĞRAMACI, İhsan, Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi, Meteksan, Ankara, 2000.

ELMAN, A. Şevket, Dr. Reşit Galip, Ankara, 1955.

ERDOĞAN, Mustafa, Anayasa ve Özgürlük, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002.

ESEN, Bülent Nuri, Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971.

GEMALMAZ, Mehmet Semih, Türk Kıyafet Hukuku ve Türban, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2005.

GİRİTLİ, İsmet, BİLGEN, Pertev, AKGÜNER, Tayfun, İdare Hukuku, DER Yayınları, İstanbul, 2001.

GÖZLER, Kemal, İdare Hukuku, C.1, İkinci Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2009.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, Açıklamalı Türk Anayasaları, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007.

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref, TAN, Turgut, İdare Hukuku Genel Esaslar, Cilt I, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.

GÜLER, Aydemir, Üniversiteli Olmanın Sorumluluğu, Bilim Bilim Politikası ve Üniversiteler, der. AKALIN Emine, AYDOĞDU, Hakan, SARAOĞLU, Reşat, 1. Baskı, Bağlam Yayıncılık, 1997, s.231-238.

GÜNDAY, Metin, İdare Hukuku, 6. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2002.

GÜRÜZ, Kemal, Yirmi Birinci Yüzyılın Başında Türk Milli Eğitim Sistemi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

HAKAN, Ayhan, Dünyada ve Türkiye'de Akademilerin Tarihçesi ve Bugünkü Durumu, AÜEBFD, C. 15, Y. 1982, S. 2, s. 221-238.

HATBİBOĞLU, M. Tahir, Doğranan Üniversite, Selvi Yayınları, Ankara, 1994.

HATİBOĞLU, M. Tahir, Türkiyede Üniversite Yasalarında Tanım, Amaç ve İlkeler, Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler, der. AKALIN, Emine, AYDOĞDU, Hakan, SARAOĞLU, Reşat, 1. Baskı, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 25-30.

HATİBOĞLU, M.Tahir, Türkiye Üniversite Tarihi, 2. Baskı, Selvi Yayınevi, Ankara, 2000.

HIRSCH, Ernest E., Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, II Cilt, İstanbul, 1950.

HIRSCH, Ernest E., Üniversite Kavramı ve Türkiye'deki Gelişimi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1979.

HOFSTADTER, Richard, Academic Freedom in The Age of The Collage, Transaction Publishers, New Jersey, 1996.

İZGİ, Ömer, GÖREN, Zafer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, C. II, TBMM Basımevi, Ankara, 2002.

KABOĞLU, İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku, 6. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.

KARAYALÇIN, Yaşar, Üniversitelerin İdare ve Murakabesi, Ord. Prof. Dr. Ernst Hirsch'e Armağan, AÜHF Yayınları, Ankara, 1964, s. 581-694.

KARAYALÇIN, Yaşar, Meseleler ve Görüşler, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1965.

KARAYALÇIN, Yaşar, Meseleler ve Görüşler II, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

KAYNAR, Reşat, Üniversiteye Darbe, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1963.

KİLİ, Suna, 27 Mayıs 1960 Devrimi, Kurucu Meclis ve 1960 Anayasası, 1. Basım, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998.

KORKUT, Hüseyin, Türkiye'de Üniversite Açma Politikası, AÜEBFD, C.25, Y.1992, S. 1, s. 69-91.

KÜÇÜKCAN, Talip, GÜR, Bekir S., Türkiye'de Yükseköğretim Karşılaştırmalı Bir Analiz, 1. Baskı, SETA Yayınları, Ankara, 2009.

MERAY, Seha L., Üniversite Kavramları ve Modelleri, AÜSBFD, C.XXVI, Y.1971, S. 1, s. 13-65.

MUMCU, Ahmet, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Neden ve Nasıl Kuruldu, AÜHFD, C. 44, Y. 1995, S. 1-4, s. 540-552.

MUTLU, Latif, Eğitim Düşünceleri Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim, 1. Basım, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1997.

MUTLU, Latif, Yükseköğretime Giriş ve Üniversite Yönetimi, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2006.

OKÇABOL, Rıfat, Yükseköğretim Sistemimiz, 1. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2007.

ONAR, Erdal, 1982 Anayasasında Anayasayı Değiştirme Sorunu, Ankara, 1993.

ÖZAY, İl Han, Günışığında Yönetim, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2004.

ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.

ÖZÇELİK, A. Selçuk, Anayasamız Muvacehesinde Üniversite Muhtariyeti Meselesi, İÜHFM, C. XXXV, S. 1-4, İstanbul, 1970, s. 1-7.

SAN, Coşkun, Bir Toplumsal Kurum Olan Üniversitede Özerklik ve Bilim Özgürlüğü, AÜSBFD, C. 48, Y. 1993, S. 1, s. 149-153.

SCHAUER, Frederick, Academic Freedom: Rights as Immunities and Privilages, Academic Freedom and The Inclusive University, UBC Pres, Vancouver, 2000, s. 13–19.

SCHWARTZ, Philipp, Kader Birliği 1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları, çev. Nagehan Alçı, Belge Yayınları, 1. Baskı, 2003.

SOYSAL, Mümtaz, Orta Doğu Teknik Üniversitesinin Yönetim Yapısı ve Anayasa, SBFD, C. XXIV, Y.1969 (a) , S. 1, s. 83-89.

SOYSAL, Mümtaz, Haklar ve Özgürlükler Bakımından 1961 Anayasasının Evrensel Anlamı, AÜSBFD, C. XXIV, Y. 1969 (b), S.1, s. 91-94.

SOYSAL, Mümtaz, Anayasa Diyalektiği Açısından Özerk Kuruluşların Görevi, AÜSBFD, C. XXIV, Y. 1969 (c) , S. 4, s. 111-124.

SOYSAL, Mümtaz, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, 4. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1977.

SOYSAL, Mümtaz, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Baştan Başa Yeniden Yazılmış 6. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1986.

SOYSAL, Mümtaz, İki Kavram Özerklik ve Tarafsızlık, Bahri Savcı'ya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 443-448.

TAN, Turgut, 1982 Anayasası Yönünden Yürütme Görevi ve Yetkisinin Niteliği (Güçlü Devlet Ya Da Güçlü Yürütme), Anayasa Yargısı, C. 1, Y. 1984, s. 31-47.

TANİLLİ, Server, Devlet ve Demokrasi, 7. Baskı, Cem Yayınevi, 1997.

TANÖR, Bülent, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayınları, İstanbul, 1990.

TANÖR, Bülent, YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

TANÖR, Bülent, İki Anayasa 1961-1982, 3. Baskı, Beta, İstanbul, 1994.

TAŞER, Seyit, Cumhuriyet Döneminde Üniversite Eğitiminin Yeniden Düzenlenmesi-1933 Üniversite Reformu ve Getirdikleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.

TEKELİ, İlhan, Türkiye'de Üniversitelerin YÖK Sonrasındaki Gelişme Öyküsü, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi II, ed. ÇELİK, Tarık, TEKELİ, İlhan, TÜBA Yayınları, Ankara, 2009, s.

TİKVEŞ, Özkan, Anayasa'da Onbeş Yıllık Dönemde (1961-1976) Yapılan Değişiklikler ve Ekler, AÜHFD, Y. 1977, C. 34, s.1-4, s. 19-60.

TUNÇAY, Mete, 1946 ve Sonrasında Üniversite, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi 1861-1961, der. ARAS, Namık Kemal, DÖLEN, Emre, BAHADIR, Osman, Birinci Basım, TÜBA Yayınları, Ankara, 2007, s. 317-320.

WIDMANN, Horst, Atatürk ve Üniversite Reformu, çev. Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.

YAŞAMIŞ, Firuz Demir, Türkiye'de Devletin ve Demokrasinin Yeniden Yapılanması, Doruk Yayınları, İstanbul, 2001.

ZABUNOĞLU, Yahya K. , YÖK ve İdare Hukuku, I.Ulusal İdare Hukuku Kongresi, İdari Yargı, Danıştay Matbaası, Ankara, 1991, s. 415-425.

**Yararlanılan İnternet Siteleri**

www.adalet.gov.tr

www.anayasa.gov.tr

www.ankara.edu.tr

www.basbakanlik.gov.tr

www.bilgi.edu.tr

www.danistay.gov.tr

www.google.com

www.itu.edu.tr

www.tbmm.gov.tr

www.tdk.gov.tr

# ÖZET

## Türk Anayasa Hukukunda Yükseköğretim

Türk Anayasa Hukukunda yükseköğretim, gerek 1924 Anayasası döneminde yapılan düzenlemeler, gerekse 1961 ve 1982 Anayasaları ve bu Anayasaların oluşturulması sürecinde ve sonrasında çıkarılan kanunlar ile düzenlenmiştir.

Anılan Anayasaların ve Kanunların yapımını ve değiştirilmesini hazırlayan dönemlerin özellikleri dikkate alındığında, kurucu iktidarın ve yasa koyucunun yükseköğretime bakış açısının da dönemler itibariyle değişiklik gösterdiği görülmektedir.

Çalışmada, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları döneminde yükseköğretim sisteminin yapısı incelenerek; bu yapının dönem koşullarına bağlı olarak uğradığı değişiklikler, bu değişikliklerin nedenleri, amaçları ve söz konusu yapı üzerindeki etkileri ile günümüz yükseköğretim sistemi, öğreti ve uygulamadaki sonuçları ile birlikte ele alınmış; konunun anayasa hukuku bakımından tartışmalı yönleri üzerinde durulmuştur.

## ABSTRACT

### Higher Education in The Turkish Constitutional Law

Higher education in the Turkish Constitutional Law has been based on the articles included in the 1924, 1961, 1982 Constitutions and in the laws enacted in accordance with these constitutions.

When the conditions of the periods existed throughout the constitutions and laws are made considered, it has been seen that, depending on these conditions, the views of the constitution and the law makers have been changed.

In this work, the higher education in the period of 1924, 1961, 1982 constitutions have been reviewed and the changes took place in these periods depending on the prevailing conditions are examined. Reasons and purposes for these changes on the present higher education analyzed and criticized with the results and the implementations in relation with the higher education in The Turkish Constitution.